

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

Най- хубавото птиче

ИЗБРАНИ ПРИКАЗКИ И РАЗКАЗИ

БП

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

НАЙ-ХУБАВОТО ПТИЧЕ

chitanka.info

ПРИКАЗКИ

НАЙ-ХУБАВОТО ПТИЧЕ

Едно време и птиците пращали децата си да учат също като хората. Те си имали свои училища. Там малките птичета се учили как да хвъркат по-бързо, как да си намират храна, как да си вият гнезда — и всичко, каквото им трябвало в живота.

Една лястовичка и една врана живеели наблизо — били съседки. Веднъж лястовицата видяла, че враната бърза нанякъде.

— Накъде си се разбързала така, съседке? — попитала я лястовицата.

— Ох, остави се, съседке! — рекла загрижено враната. — Бързам за училище, храна да отнеса на вранчето си.

— Почакай, съседке — примолила се лястовичката. — Ела да ти дам да отнесеш храна и на моето лястовиче — бърза работа имам, не

мога да я оставя.

Враната се съгласила. Изнесла лястовичката храната, дала ѝ я.

— Ами какво е твоето птиче? — попитала враната. — Не го знам, по какво ще го позная?

— Не бой се — отвърнала лястовицата, — ще го познаеш. Гледай, което птиче е най-хубавото, то е моето!

Хвъркнала враната, изгубила се; отишла на училището. Минало така доста време — ето ти я, връща се пак. Посреща я лястовичката, пита я:

— Е, какво стана, съседке? Даде ли храна и на моето лястовиче?

— Ох, сестричке лястовичке, не знам какво да ти кажа — отвърнала враната загрижено. — Послушай какво нещо се случи: отивам аз на училището, нахраних моето вранче и взех да търся твоето лястовиче. Ти нали ми каза да търся най-хубавото и което е най-хубаво, нему да дам храната. Гледах, сестро, гледах, изгледах всичките птичета, но от моето по-хубаво не видях. И взех, че дадох нему и твоята храна.

ЛИКА-ПРИЛИКА

Отхрани мишката син — хубавец и личен. За нея по-кичен момък от сина ѝ нямаше на земята. Дойде време да го ожени. Замисли се баба Мишана отгдето снаха да си вземе. Искаше я хем да е по-горна от тях, хем да е прилика на сина ѝ. Казаха ѝ, че Слънцето е най-горно на света. Тръгна Мишанка към Слънчови двори. Намери Слънцето.

— Добър ден, цар Слънчо — дума му Мишанка. — Рекоха ми, че ти си най-горното на света. Даваш ли ми щерка си за снаха, че е лика-прилика на сина ми?

— Давам — дума Слънцето, — давам, ала аз не съм най-горното на света. По-горен от мене е Облакът: когато грея над земята, той ме затуля и сила нямам да го премина.

Отиде Мишанка при Облака.

— Добър ден, Облаче, ти си бил най-горен на света. Даваш ли щерка си за снаха?

— Давам — дума ѝ Облакът, — давам, ала от мене има още по-горен — Вятърът. Кога духне той, дето иска, там ме отвява. Иди при него!

Отиде Мишанка при Вятра.

— Добър ден, Вятърчо, ти си най-горен на света. Даваш ли ми щерка си за снашица?

— Давам — дума й Вятърът, — давам, ала и от мене има по-горен — Планината. Когато духна, тя ме спира! Върви при нея.

Отиде Мишанка при Планината.

— Даваш ли, Планино, щерка си за снашица? Ти си най-горна на света.

— Не съм, сестрице — отвърща й Планината, — не съм аз най-горна. Най-горна е Реката: когато придойде — цяла ме подрива. Върви при нея!

Отиде Мишанка при Реката:

— Добър ден, Реко-речице, чух, че си била най-горната на света. Дойдох щерка ти за снашица да искам.

— Бива — отвърща й Реката, — давам, защо да не я дам, ала не съм аз най-горната. По-горен от мене е Брегът.

Отиде Мишанка и при Брега.

— Аз ли — посрещна я той, — не съм аз най-горен, кумице. Най-горна е Къртицата. Рие ме, подрива ме и нищо не мога да й сторя.

Ето ти Мишанка при Къртицата.

— Дойдох щерка ти за сина да я искам, че са си lika-прилика. Даваш ли ми я?

— Давам — отвърща й Къртицата, — защо да не ти я дам, сестрице Мишанке, нали сме си открай време близки съседи.

Зарадва се Мишанка, възгордя се, запя, зацвърча. Разпрати калесари, свика кумове, сватове; вдигна тежка сватба до бога. Сбраха се попове; почна венчилото. А Мишанка стои зад младоженците и гледа: кожухът на булката същи кожух на зетя, сякаш са си братец и сестрица!

„Бре, що съм била проста и глупава — мисли си Мишанка, — тръгнала съм Слънцето да търся, Вятъра да гоня, когато сме си били lika-прилика с Къртичката: хем по-голяма от нас, хем съща като нас! Че има ли по-големци от нас, две свати на света.“

МАЙСТОР МАНАСИ

Живееше си едно време в наше село човек на име Манаси. Манаси нито ореше, нито сееше, нито жънеше. Пък и нищо си нямаше — нито нива, нито кон, нито крава. И къща нямаше — живееше по чуждите къщи. Имаше си Манаси дребен занаятец, с него изкарваше прехраната си: шивач беше, шиеше хубави кожени кесии за тютюн. Ей такива е, колкото ръкавица, съшити от триъгълни късчета кожа, обагрени с разни цветове. Отгоре кесията се стягаше с кожена връв, а на двата края на връвта висяха шарени ресни като корените на луковица...

Щом някой скъсаше или загубеше кесията си за тютюн, повикваше Манаси и кажеше:

— Хайде, Манаси, кесия да ми ушиеш!

— Каква я искаш? — пита Манаси. — С ресни или без ресни? С ресни струва три пъти по-скъпо.

— С ресни, с ресни бе, човече!

— Добре, но само че кожата ще си купиш ти и три дни ще ме храниш даром!

— Прието, майсторе, заповядай дома утре!

Запретва се на другия ден Манаси — шие, крои и за три дни кесията готова.

Днес у тогова, утре у оногова, най-сетне не остана в наше село човек без тютюнева кесия. Нямаше вече и хляб за Манаси.

— Ще зарежа вече това село! — каза си веднъж майстор Манаси.
— Ще тръгна по света, пари да печеля, богат да стана.

Решено — сторено! Набучи майстор Манаси грамадни ножици в пояса си и замина. Стигна в непознато село, тръгна по улиците и се провикна из цяло гърло:

— Ха майстор шивач, ха-а-а! Всичко шия, всичко мога!

Чу го един човек, попита го:

— Майсторе, ами кожух знаеш ли да шиеш?

— Знам я, как да не знам? Всичко мога, всичко шия!

— Щом си такъв майстор, заповядай дома! Имам три овчи кожи: искам да ми ушиеш от тях кожух, дълъг до земята.

— Бива, господине, и по-дълъг може!

Въведоха майстора в къщи; седна, разположи се и рече:

— Сложете сега да хапнем!

Сложиха му гозба, нахрани се Манаси до пресищане.

— Постелете сега да спим, пък утре рано работа ще почнем!

Постлаха му мека постеля, легна, наспа се Манаси като младенец.

На утрото човекът го попита:

— Е, как е, майсторе, да донеса ли кожите?

— Почакай — важно отвърна майсторът. — Днеска ножиците си ще точа.

Измъкна Манаси тежките ножици от пояса си, точи ги, гласи ги — цял ден. Обядваха, вечеряха и пак легнаха да спят.

На утрото взе Манаси кожите, разпростря ги на пода, коленичи и се залови за работа. Мери — крои, крои — мери, чак до залез слънце.

— Е? — пита го човекът. — Ще стане ли дълъг кожухът?

Майстор Манаси се почесва по врата и важно-важно отговаря:

— Право да ти кажа, господарю, кожух няма да стане — кожите не стигат. По-добре ще е утре шарено кожухче да ти ушия. Без ръкави

ще е, за под абата. Чудо ще стане!

Нямаше какво — съгласи се човекът.

На утрото майстор Манаси пак се залови за работа. Мери — крои, крои — мери, пак до залез слънце.

— Е, майсторе, как е, ще стане ли кожухчето?

— Няма да го бъде, чорбаджи!

— Че защо бе, майсторе?

— Кожите не достигат. Пък и да ти кажа ли, защо ти е кожухче, аба като имаш? По-добре да ти уший аз на тебе едни дълги калцуни — хем краката ти ще топлят, хем коленете ти ще пазят.

Какво да прави човекът — съгласи се пак.

Но и за калцуни кожите не стигаха!

— Бре да се не види! Ами сега?

Най-сетне майстор Манаси рече:

— Слушай, господарю, кожух не стана, нито кожухче и калцуни. Но утре ще видиш каква чудна кесия за тютюн ще ти измайсторя!

Прехапа устни човекът и пак се съгласи. Вечеряха, спаха, станаха. Запретна се майстор Манаси и до вечерта кесията беше готова — с ресни и висулки, да ѝ се ненагледаш!

Подаде я майсторът на човека, засука мустак и гордо-гордо изрече:

— Видиш ли, господарю, това се казва кесия: няма втора на света! Плащай сега, да видим какво ще платиш!

Човекът нищо не отговори. Той дръпна кесията, нахлузи я на Манасиевата глава, ритна го в гърба и рече:

— На такъв майстор — такава отплата! Отсега нататък да викаш вече не „всичко мога, всичко шия“, а — „каквото зная, това шия“. Разбра ли, пакостнико!

ЦИНДИЛ-ПИНДИЛ И ДЖАСТА-ПРАСТА

Една вдовица имаше две дъщери близнаци, с две чудни имена. Казваха ги Циндил-пиндил и Джаста-праста.

Двете момичета никак не си приличаха. Джаста-праста беше ниска, пълничка, с черни коси и черни очи; Циндил-пиндил — тънка, висока, с руси коси и сини като синчец очи.

Джаста-праста беше приказлива, весела и засмяна, а Циндил-пиндил — мълчалива и замислена.

И по работа двете момичета бяха съвсем различни.

Майката, каквото и да наредеше на Джаста-праста, тя тутакси се хващаше за работа.

Наистина случваше се в бързината нещо да счупи, нещо да разлее, но работата пак ще се свърши навреме. А Циндил-пиндил заставаеше права пред нещата, гледаше ги жално-жално и не смееше да ги пипне от страх да не повреди нещо.

Най-после двете момичета станаха моми. Един ден майка им ги повика. Тя даде на Джаста-праста голямо парче сукно, ножица, игла и конци. Даде още толкова на Циндил-пиндил и рече:

— Дъщи, пораснахте вече — срамота е все аз да ви шия и стягам; пък и очите ми недовиждат. Ето ви плат, ето ножици и конци — заловете се и ушийте си нови рокли за Великден.

Джаста-праста не чака подкана. Грабна плата и се залови за работа. Крои, ши и разпорва — пак крои и пак ши и най-после роклята беше готова.

А Циндил-пиндил така си остана пред плата, не смееше да го пипне от страх да не обърка нещо. А когато се залови на работа, отмерваше всеки бод, пресмяташе по дваисет пъти и роклята ѝ все не беше готова.

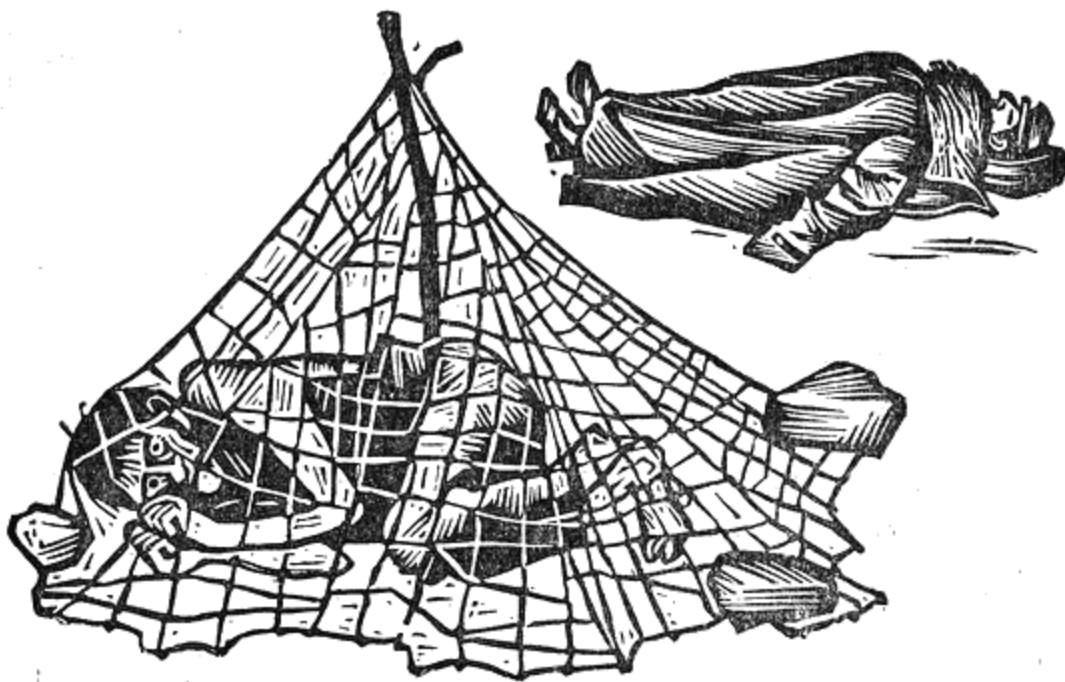
Но ето че зазвъняха гергьовските камбани — дойде празникът. Изви се лудо хоро сред селото. Джаста-праста надяна новата си рокля и припна към хорото. Наистина едната ѝ пола висеше накриво, единият ръкав по-къс от другия, но кой ти гледа!

Джаста-праста се хвана на хорото и затропа ситно-ситно...

А пък горкичката Циндил-пиндил нямаше рокля за пред света. Тя застана дома, зад плета, гледаше жално-жално към хорото, а от сините ѝ очи капеха едри като бисери сълзи.

Оттогава на света все тъй, казват, е било то: Циндил-пиндил — зад плета, Джаста-праста — на хорото.

ХИТЪР МАНГО И РИБАРЯТ

Спечелил Манго пари, купил си нов кожух и тръгнал към дома да се похвали на циганката. Върви, оглежда кожуха и се смее от радост.

Посред път го настигнал един рибар с праметната през рамо мрежа.

— Добра стига, Манго!

— Добра среща, байо!

— Къде така бързаш, Манго?

— Не виждаш ли? Нов кожух си купих!

— Защо ти е кожух? — рекъл рибарят. — Зиме ще го носиш, а лете ще го захвърлиш, молците да го ядат. Я по-добре да се разменим, дай на мене кожуха, пък ти вземи мрежата. Денем риба ще ловиш и ще ядете и ти, и циганчетата, и циганката, а нощем колиба ще си направиш от мрежата. Я виж колко е голяма!

Помислил Манго, помислил, па се съгласил.

— Прав е човекът — рекъл си той. — Защо ми е кожух? Ще взема мрежата: няма да работя вече, денем ще ям риба, а нощем колиба ще си правя от нея.

Разменили се. Вървели, що вървели, замръкнали по пътя.

— Хайде, Манго, да спим — рекъл рибарят, завил се добре с дебелия кожух, легнал и заспал сладко.

А Манго побил кол, обтегнал мрежата на кола и се пъхнал под нея. Чудесна колиба!

Но било много студено, задухал вятър, запрехвъркал на парцали сняг. Въртял се Манго на една страна, въртял се на друга страна — не може да заспи, студ го късал.

Станал посред нощ, проврял си пръста през мрежата, да види какво е времето навън, и рекъл:

— Бре, тежко му на рибаря! Измамих го здравата! Аз съм вътре в колибата и ми е толкова студено, ами той какво ли прави вън, на откритата поляна? Ей го на, никакъв не се помръдва — трябва да е замръзнал от студ!

СЪДРУЖНИЦИ

Кума Лиса и Ежко-Бежко бяха съседи. Къщите им стояха една до друга, в храстите накрай гората. Мястото беше полегато. На припек срещу слънцето едва личеха две дупки — по-голяма и по-малка. По-малката беше Ежовата къща, а по-голямата — Лисанината. Ежко и Лиса се излежаваха през целия ден. Но щом зайдеше слънцето, и двама показваха глави от дупките си.

— Съседко Ежко, наспа ли се? — питаше Лиса.

— Буден съм вече, кумичке — отвръщаше Ежко весело. — Лъскам си бодлите. Ами ти готова ли си?

— Още малко. Изчистих си кожуха, ей сега ще среща опашката си и тръгваме.

След минута и двамата поемаха по месечината лов да ловят. Ежко търсеше мишки или малки птиченца по гнездата, а по някой път си хапваше и някоя заспала змия.

Лисана гонеше по-едър лов: пъдпъдъци, яребички, а случваше се да се пооблажи и в някой забравен кокошарник.

Така мина пролетта, дойде лятото, накрай зажълтя се и златната есен.

Двамата съседни добре се поминуваха. Наистина, веднъж Лиса насмалко да загине от пушка на ловци, друг път кучета оскубаха къдравата ѝ опашка! А двама цигани малко остана да одерат на Ежко бодливата кожа. Но това бяха дребни прежеждия, които само веселяха безгрижните съседи.

Една вечер Лиса каза на Ежка:

— Хайде, Ежко, да крадем грозде. Узряло е вече. Много ми се хапва.

— Ех, кумице — отвърна Ежко замислен, — и аз много обичам да си хрусна грозде, но страх ме е да не ни погне пъдарят.

— Ще бягаме! — отвърна Лиса.

— Но аз не мога да бягам бързо, ще ме хване.

— И да те хване, кумчо, аз ще те спася — знам хиляда хитрини.

— Аз пък знам само трички, но са добрички.

— Щом е така — да тръгваме.

Отидоха в лозето. Хапнаха, какво хапнаха и отведнъж — трак! — Лисана в капана се хвана.

— Бре, ами сега? Казвай, Ежко, хитрини — отиде ми кожухът!

— Е, кумичке, че нали ти ми се хвалеше, че знаеш хиляда хитрини. Помогни си!

— Знаех, кумчо, знаех, но от страх всичките забравих.

— Слушай сега, кумице. Когато видиш, че иде пъдарят, ти сама го повикай още отдалече.

— За да ми одере кожата ли! — разсърди се Лисанка.

— Не бе, кума, но когато дойде, ти му разкажи уж, че си дошла да пазиш гроздето и капанът те хванал.

Скри се Ежко и гледа. Ето го иде пъдарят. Кума Лиса го вика отдалече:

— Ей, чичо пъдарко, тука, тука съм, ела да ми помогнеш.

— Що щеш, Лисо, в лозето? Грозде си крада, а? Казвай!

— А, грешиш, пъдарко, аз грозде не ям, кисело е още. Ами видях снощи, че влязоха в лозето яребици. Рекох да ти помогна и като ги гоних, не съгледах капана.

Повярва ѝ пъдарят, пусна я. Избяга Лиса.

Мина, какво мина, пак ѝ се прияде грозде.

— Хайде, Ежко, за грозде.

— Забрави ли, съседке, капана?

— Знам го вече де е — не може ме хвана.

Ето ги пак в лозето. Този път от горния край влязоха. Ядат и се подсмиват на пъдаря. Не щеш ли — трак! — втори път Лиса в капана!

— Сега вече загинах, кумчо — казвай хитрини — примили се Лиса на Ежка.

— Ами твоите хиляда, кумичке, за кога ги пазиш!

— Не хиляда — една не остана, щом тракна капанът.

— Престори се на умряла — каза ѝ Ежко и втората си хитрина.

Легна Лисана, престори се на мъртва.

Дойде пъдарят, погледна я, ритна я с крак и рече:

— Ехе, Лисо, така му се пада на такъв като тебе, който хем краде, хем лъже!

Откачи я от капана, довлече я и я хвърли зад колибата. Това и чакаше Лиса — скокна и дим да я няма.

Измина месец, забрави Лиса капана и ето я пак при Ежко.

— Хайде, Ежко, за грозде.

— Луда ли си, кумице? Щом тракне капанът, пак ще забравиш хитрините.

— Не бой се, Ежко, този път ще те вода в друго лозе, дето няма капани.

Помами се Ежко — тръгна пак. Дойдоха до едно стръмно лозе — отдолу зид. Скочиха вътре и се заловиха на работа. Ядат и се хокат — защо и по-рано не са идвали все тука, та сладко да си похапват.

След малко се зададе пъдарят, залаяха ловджийски псета.

— Бягай, Ежко, да бягаме!

Скочи Лиса през зида, обърна се — Ежка го няма: не може да скочи през зида.

— Казвай, кумице, хитрини!

— Ех, кумчо, хиляда знаех, една не остана в ума ми.

— Пренеси ме!

— Не мога, много си бодлив, ще ме убодеш.

— Е, тогава сбогом, кумичке, виждам, че ще се мре, ами ела поне да се простим и подай си ухото да ти прошепна и третата си хитрина — може да ти потрябва някой път.

Наведе се Лиса, подаде си ухото през зида. Ежко лапна ухото и склучи зъби. Изквича Лиса, припна и понесе Ежка на ухото си, а зад нея пъдарските кучета. Беж, беж, та чак до къщите им. Пусна се Ежко от лисиното ухо, сви се на кълбо и гледа под око.

— Е, как е, съседке, харесва ли ти третата ми хитрина?

— Бива си я, кумчо, харна си е за тебе, но аз други път с такъв хитрец за грозде не тръгвам — отвърна ядосана Лиса, като търкаше с крак разкървавеното си ухо.

ПИЯН ГОСТ

В нашето село живееше един човек на име Попивко. Всички му казваха дядо Попивко. Никой не знаеше дали това е истинското му име, или така го прекоросваха, защото той много обичаше да си попейва — кога винце, кога ракийца, някой път и едното, и другото.

Възрастните го гледаха и клатеха глави неодобрително. А децата от махалата тичаха подир него, смееха му се и му подхвърляха закачки. Дядото не им се сърдеше. Пък някой път и сам се провикваше наедно с тях и правеше смях на мало и голямо.

Дома баба Попивковица го срещаше сърдита. Хокаше го, но го подкрепяше и отвеждаше го да си легне.

На утрото дядото се пробуждаше с натежала глава — лошо му е; в устата му горчив вкус, повръща му се... И за да му олекне, слазяше дядото в зимника и си дръпваше една паница кисела зелена чорба. Щом изпразваше два пъти глинената паница, и тозчас светваше пред очите му.

Една година дядо Попивко толкова често ходи на гости в мазето, че към Коледа зелената чорба им се привърши.

А на бъдни вечер той си сръбна повече от други път. Прибра се дома късно. Едвам се довлече до къщи, падна на леглото и заспа. А на утрото главата му ще се пръсне от болки! Пък нямаше вече и зелена чорба. Ами сега?

Стана дядо Попивко, облече се криво-ляво и тръгна навън, без да се обади на бабичката си.

На пътната врата го срещна съседката им. Гледа го и весело се смее:

— Честита Коледа, дядо Попивко! Къде си тръгнал толкова рано?

— Болен съм. Отивам цяр да търся.

— Че къде цяр ще търсиш по това време?

— В кръчмата — засмя се дядо Попивко, — клин клин избива!

— Напразно ще ходиш, дядо Попивко! Затворени са кръчмите — нали днес е Коледа!

Дядо Попивко се замисли. Вдигна глава и попита жената:

— Слушай, съседке, можеш ли да ме почерпиш днес с една кисела зелена чорба?

— Имаме, имаме, ще те почерпя. Може ли, такъв гост!

Жената се върна в двора и повика момиченцето си:

— Марийке, я отведи дядо си Попивко в избата да пийне зелена чорбица, че е много загорял. Дай му кратунката да си наточи.

Детето го въведе в избата и му показа кацата. Дядо Попивко си наточи пълна кратуна и я изпи на един дъх.

— Ей че вкусна чорбица имате, Марийке — рече той на момичето, — дали ще се сърди майка ти, ако си наточа още една кратунка?

— Не, дядо Попивко, мама няма да се кара — пий, пий, колкото искаш. Ние и зелето вече не ядем, откакто се удави в кацата съседската котка.

— А! Такава ли била работата! — разсърди се дядо Попивко и прасна кратунката в земята — разби я на парчета.

— А бе, дядо Попивко бе, защо строши кратунката! — извика момиченцето. — Ама че ние си хранехме прасето в нея бе!...

Дядо Попивко не видя как изскочи навън.

— Така, а! Такава ли ти е била коледната почерпка! — викна той на жената. — Не стига, дето чорбата била мръсна, ами и със свинската кратунка ме черпите да пия!

— Е, дядо Попивко, не се сърди — за пиян гост, такава черпня имам! — изсмя се жената и си влезе в къщи.

ЛОШИЯТ ПРИЯТЕЛ

Имаше едно време един момък, казваше се Доколенко. Той беше най-доброто, най-послушното и работливо момче в село Стратиловци. Когато баща му се помина, остави му две-три нивици, покъщнина, сечива и два стари воловци.

Доколенко не се уплаши от бедата. Той утеши старата си майка и заживяха двама накрай село. Залови се момчето на работа. Ора нивите, засява ги, жъна и всяка година припечелваше по нещо към бащиния имот.

След някое време нивите му станаха пет. Продаде старите волове и купи по-млади, поправи срутената къща, загради двора.

Всички от село го хвалеха; майка му се гордееше с него.

— Добро момче си имам — думаше майката, — скоро ще го задомя, ще му взема работна невеста, да ме отмени на старини...

Но случи се, че една вечер Доколенко закъсня на нивата. Когато тръгна за дома, слънцето беше слязло вече зад планината, но пълната месечина грееше над полето. Наоколо се виждаше като бял ден.

Накрай село в чужда нива имаше голям орех. Пътят минаваше покрай ореха. Когато стигна до него, Доколенко видя, че под ореха стои кон — сам-самичък, нито вързан, нито спънат! И не какъв да е прост кон, а жребец, оседлан със скъпо седло и със сребърна юзда в устата. На седлото висяха дисаги. Огледа се наоколо да види някого — никой.

„Чудна работа!“ — каза си Доколенко и повика:

— Ей, приятелю, къде си?

— Тук съм, приятелю, тебе чакам! — провикна се някой в тъмнината и тозчас пред него застана висок мъж.

Но и човекът беше много чуден: облечен господарски, с висок калпак на глава, през шията му провесена сребърна верижка за часовник, на краката — нови лъскави ботуши, а в единия ботуш пъхнат камшик със златна дръжка.

— Добър вечер, Доколенко! — каза човекът и здрависа момъка като стар приятел. — Добре дошъл, от колко вечери те чакам, най-сетне дойде.

— Че за какво съм ти притрябвал толкова! — зачуди се Доколенко.

— Че нали сме приятели? Ти ей сега сам ме повика: „Къде си, приятелю?“ — и аз дойдох. Искам да те науча да крадеш, за да станеш богат като мене. Стига си се мъчил с тези две мършави волчета!

— Ами че как ще крам! Нали е лошо нещо да се краде.

— Не е лошо то! И много лесно е: вземай чуждото, носи на пазара и продавай! Пази се само стопаните да те не видят! Я погледни в дисагите!

Доколенко погледна — пълни догоре с орехи!

— Ти ли ги напълни?

— Аз!

— Как така, че нали орехите са чужди?

— Чужди бяха, докато висяха на ореха, сега са мои! С всичко е така: щом влезе в твоите ръце — твое е! Слушай сега, приятелю, съседът ти има два хубави вола. Тази нощ, щом той заспи, влез в обора му, извади воловете и продай ги утре на пазара! Парите изяж и изпий

за твое и мое здраве... След това идвай тук всяка нощ, повиквай ме: „Приятелю, къде си?“ И аз ще ти обаждам какво да правиш.

Като каза тези думи, човекът се метна на коня и сякаш в миг потъна в земята!

Прибра се Доколенко дома, легна, но сън го не хваща. Да послуша ли, или да не послуша човека? Най-сетне не можа да се съдържи: стана, открадна воловете и ги откара на пазара. Продаде ги: дадоха му за тях пълна кесия с пари.

Три дена яде, пи и се весели Доколенко. На четвъртия ден през нощта отиде при ореха и повика:

— Ей, приятелю, къде си?

И тутакси чу глас в тъмнината:

— Тук съм, Доколенко, добре дошъл! Видя ли колко е хубаво без мъка спечелени пари да гуляеш? Тази нощ ще отидеш в село Стриково. Всред селото живее най-богатият човек на селото. В обора му цвили жребец също като моя. Влез, изведи жребеца и продай го!

Изведе Доколенко коня през нощта, продаде го и изпи и тези пари.

Днес така, утре така, догдето всички разбраха, че Доколенко е станал крадец. А Доколенко не спираше. Заряза и работата си. Обраснаха с бурени нивите му, умряха от глад воловете. Горката му стара майка всеки ден плачеше и го молеше да остави този лош път, но той се надсмиваше на думите ѝ.

Веднъж се прибираще дома си от кръчмата пиян. По пътя срещна стареца дядо Кондолко. Спря го и викна:

— Хайде, дядо Кондоле, да се поборим!

Грабна стареца, сборичка го, повали го и отмина.

Дядо Кондолко стана, изтупа се от праха и бръкна в пояса си — нямаше му кесията с парите! Върна се старецът и право у Доколенкови.

— Слушай, Доколенко — рече той на пияния момък, — ти си ми откраднал ей сега насред пътя парите; харизвам ти ги с кесията. Но да се откажеш, синко, от кражбата. Виждам, че си станал приятел с рогатия, с дявола. В крив път те е повел той, на лошо място ще те изведе! Ако не вярваш моите думи, иди довечера под ореха накрай село, вържи се на някой клон, престори се на обесен и сам ще разбереш с кого имаш работа!

През нощта мисли-мисли Доколенко и реши:

„Чакай пък да се пошегувам и да видя право ли казва този старец!“

Отиде Доколенко под ореха, върза се за един клон през двете рамена, метна въже на шията си и зачака. След малко чу стъпки под ореха. Погледна — що да види: под него сам дяволът, с рога, с опашка. Гледа Доколенка, че виси, смее се презглава и дума:

— Ех, приятелю Доколенко, обеси ли се? Много си избързал! Защо не почака? Аз мислех да направя да те хванат хората и да те обесят насред село, на мегдана, ала нищо — и така добре е станало! Я чакай да позатегна бримката на врата ти, да не би да оживееш!

Подскочи рогатият, хвана Доколенка за краката, тръсна го два-три пъти, заплю го и отмина.

Слезе Доколенко от ореха, па се чуди:

— Брей, наистина право е казал дядо Кондолко — дяволът ме тикал в лошия път!

Върна се дома Доколенко и още на утрото се залови пак на своята си селска работа. Стана пак честен човек, работен, имотен; задоми се, родиха му се синове и дъщери...

Тази история е разказал на дядо ми дядо му. Дядо я разказал на татка, татко на мене и аз — на вас, деца. Не слушайте на лош приятел съветите, ако не искате да пострадате като Доколенка.

ЧЕРНОТО ЛЕВЧЕ

Като се връщаше от училище, малкият Любчо намери на улицата едно левче. Левчето беше съвсем черно. Личеше само надписът „1 лев“. Любчо го грабна и отърча дома си. Но до вечерта той мисли все за това левче. Преди да легне да спи, той пусна левчето в една празна кутийка и я скри под възглавницата си. Но мислите му бяха все около левчето. Кой ли го е загубил? Къде ли е ходило? Защо ли са го почернили?

Но преди да притвори очи за сън, стори му се, че някой подръпна леко завивката. Любчо се изплаши и се сви на кълбо. Той чу как до леглото му се изкиска тънко детско гласче:

— Хе! Хе! Хе! Ей, Любчо, изплаши ли се бе? Не бой се, аз съм — извика гласчето.

— К-к... кой си ти? — едва можа да попита Любчо.

— Хе, хе, хе! Аз съм черното левче. Хайде, погледни ме де!

Любчо повдигна малко одеялото и погледна. Наистина, долу до кревата му стоеше едно мъничко човече. То беше много смешно, с

тънички крачета, с мъничка главичка, а тялото му издуто като черно балонче.

— Хайде, хайде, не бой се, аз съм! — ухили се човечето. — Дойдох да си поприказваме. Благодаря ти, дете ме избави днес от калта. Ще остана при тебе. Приятели ще станем. Омръзна ми вече да скитам по чуждите джобове и кесии... Пък и какви лоши хора има по света... Леле, леле, Любчо, да ги знаеш само!... Хе, хе, хе... кхе, кхе, кхе! — задави се пак човечето от смях.

— Защо се смееш? — попита Любчо.

— Смея се на онзи... ки-ки-ки! На онзи пияница, у когото бях вчера вечер... Ама го набиха! Напердашиха го в кръчмата... затова се смея... През деня той пренася въглища у едни хора. Дадох му за работата заплата мене и още деветнадесет мои братчета. В джоба си имаше и други... И хоп! Право в кръчмата. Пи ракия, пи — чак до полунощ. Напи се, пък не иска да си отиде. Псува кръчмаря. Пък като го хванаха кръчмарят и момчето му, дръпнаха му един бой и с ритник отзад — хайде на улицата... По-рано бях у един друг разсипник. Той получи наследство от баба си. Пропиля го. Сега спи по скамейките в градската градина... Преди месец пък три дена лежах в мръсния джоб на един апаш. Пипнаха го в полицията и ме освободиха.

— Ами кой те почерни така? — зачуди се Любчо.

— Кой... Едно лошо момче. Майка му боядисваше прежда, а то ме пусна в котела с боята, да види какво ще стана... Оттогава съм черно. Никой не може да ме изчисти.

— Че ти все у лоши хора си било! — съжали го Любчо.

— Ба, и у какви добри съм бивал аз! Ей, Любчо, не ме гледай — цяла България съм пребродил аз!

— Ха, сега вече лъжеш! — засмя се Любчо.

— Лъжа ли! Слушай бе, че аз съм построил всички къщи в България. Аз и моите братчета... И железниците, и параходите, и фабриките. Всичко, всичко! Че по-рано аз и у баща ти съм бивал. Нали ние построихме вашата къща преди три години... Само че тогава още не бях толкова черно... — въздъхна жално човечето.

— Не ти вярвам! Много се хвалиш! — подразни го Любчо.

— Хваля ли се? Тогава нека опитаме! Какво искаш да ти купя?

— А можеш ли ми купи кожена чанта? Ха да те видя де!

— Мога, ала само ако ме слушаш, каквото ти кажа!

— Ще видим, ако е добро...

— Слушай, още утре ще поискаш от татка си да ти купи една желязна кутийка, като на лелината ти Пенка, дето си пуца в нея левчета. Знаеш ли я?

— Знам.

— Заключение я, пусни ме вътре и всеки ден пущай там по едно-две мои братчета...

— Ахаа! — изсмя се Любчо и отвори очи.

Навън вече грееше слънце. Той много се зачуди, като видя, че няма никакво човече до леглото му, а черното левче си е все там, в кутията. Подире Любчо мисли-мисли и на обяд поиска от татка си желязна кутийка. Вечерта баща му донесе кутийката. Тя се казваше „спестовна касичка“. Той му я подаде, тупна го по рамото и му каза:

— Де, Любчо, пусни сега нещо вътре.

Любчо пусна черното левче, а татко му — една двадесетолевка. След няколко месеца, срещу Коледа, отвориха касичката и Любчо получи кожена чанта с две преградки, с ремъци на гърба... Запази си само черното левче.

— Аа, него не давам! — извика той на майка си. — Него ще го пусна пак в касичката. Искам левчето да ми събере за лятос пари за гумена туртунетка...

КУКЛИ

Тази година през септември Стефка навърши седем години. Майка ѝ я отведе и записа в училището, а татко ѝ вечерта донесе подарък книжка с картинки.

— Ти си вече голяма — каза ѝ той, — отсега нататък, вместо да играеш с куклите си, ще се учиш да четеш и пишеш.

А след една седмица майка ѝ донесе голямо сандъче и поръча да нареди в него старите си кукли.

— Утре Цона ще ги отнесе на тавана! — добави тя.

— Ама всичките ли, мамо?

— Всичките! — строго отвърна майката и излезе.

Стефка остана сама. Тя отвори сандъчето. Отвътре се показаха старите ѝ играчки: малко бяло кученце, без опашка и с три крака, конче на колелца, мече без уши, сляпо котенце, гумено момче и момиче и много други, които отдавна беше забравила. Стори ѝ се, че всички я гледат с насълзени очи.

Най-отгоре бяха двамата ѝ любимци: възчната кукла Милка и плетеният палячо с меко атлазено тяло, бели копчета на палтото и червени пантофки на крака. Те като че ли искаха да ѝ кажат: „Стефке, и нас ли ще затвориш в омразното сандъче?“

Но какво да направи, щом майка ѝ заповядва, трябва да я послуша. Стефка помилва играчките, нареди ги, наведе се и целуна за сетен път Милка и Палячо. Сърцето ѝ се късаше от мъка.

— Мила Милке, и ти, Палячо, не плачете! — рече им тя, сама насълзена. — Аз няма да ви забравя. Знам къде стои ключът от тавана.

Всеки празник ще ви идвам скришом на гости.

Слугинята дойде и я повика за вечеря. Вечеряха. Легнаха да спят. Но Стефка не можеше да заспи. Тя мислеше ту за утрешния ден, за училището и най-много за куклите. Горкичките, какво ли правят сега затворени в тесния сандък? Как ѝ се искаше да ги види още веднъж! Клепките ѝ натежаваха, очите ѝ се премрежваха за сън, а желанието ѝ все повече растеше. Не! Не! Тя ще ги погледне за сетен път, ще им каже лека нощ...

И ето тя се вдигна и тръгна пипнешком към гостната. Но защо така тежат краката ѝ? И с каква мъка издигна ръка. Ала преди да пипне дръжката, вратата сама се отвори.

Отвътре блесна осветената стая и се чуха много гласове. Стефка надникна през откrehнатата врата, но отстъпи смаяна. Посред стаята беше разтворено сандъчето, а около него се разхождаха живи самите кукли! И не само живи, ами ей такива е, големи като истински хора и животни.

Палячо беше седнал на ръба на сандъчето, метнал крак върху крак. Той не беше вече с меко атлазено тяло, а голям и як като палячо от цирка. Зад него стоеше Милка, кокетно облеgnата на капака. Срещу тях беше застанал Мечо, изправен на задните си крака, и той голям колкото мечките от Зоологическата градина, а зад него се тълпяха останалите.

Всички говореха като живи хора.

Първо почна гуменото момче.

— Стефка е лошо момиче! — каза то. — Защо сте се разплакали толкова за нея. Тя ми откъсна ръката още когато бях малко бебе!

— А на мене извади пискунчето и сега не мога да свиря! — каза гуменото момиченце и посочи голяма дупка на корема си.

— А къде са опашката ми и крачето? — викна кучето.

— Ами моите уши къде са? — изръмжа Мечо.

— Ах, нищо не ви е вам! — измъучи котенцето. — Ами къде са синчетата, сините ми очици? Нали тя ги откъсна и оттогава съм сляпо и не виждам света?

— Ами моята престилка — заплака Милка, — нали тя я срязва с ножиците на майка си?...

Стефка изтръпна. Всичко, което разказваха куклите, беше вярно. Но ето че някой заговори полека с дебел глас. Стефка надникна и

отстъпи още по-зачудена. Говореше голямата гумена топка. Но сега тя имаше глава и две тънички крачета.

— Приятели — почна топката, — аз съм страдала най-много от палавата Стефка. Нали тя по цял ден ме риташе по корема, блъскаше ме в стената, а веднъж насмалко щеше в реката да ме удави... Но аз не ѝ се сърдя. С нея аз тичах по двора, гледах слънцето и света. А пък отсега ще лежа на тъмния таван, затворена като вас в тясното сандъче... Ох, ох, ох! Горко ми!

— Горко! Горко ни! — заплакаха и другите.

Стефка не можа да се сдържи. Тя се втурна в стаята и завика:

— Тук, тук съм, миличките на кака! Не плачете, не ми се сърдете...

Чуха се викове: „Ооо! Аа! Еее...“ — и Стефка се намери включена в косматите прегръдки на Меча. Но той я стискаше толкова силно, че тя сети как се задушава в лапите му и взе да вика с все сила:

— Мечо, пусни ме! Мечо, Мечо, пусни ме!...

— Стефке! Стефке! — чу тя глас над себе си, но не гласа на Меча, а на майка си. Майка ѝ я дръпна за рамото и Стефка отвори очи.

Над нея беше се навела майка ѝ и я будеше:

— Стефке, защо викаше: „Мечо! Мечо!“ — засмя се майка ѝ. — Хайде ставай, съмна се, ще те водя на училището. По-скоро, че ще закъснеем...

Стефка се събуди, скочи, но още дълго ѝ се струваше, че слуша гласовете на оживелите си играчки.

ЖИВИЯТ ПЪН

Малкият Сашко седна на коленете на баща си, прегърна го през шията и рече:

— Казвай сега, татко!

— Какво? — попита бащата зачуден.

— Забрави ли? — обади се и Милка. — За кютюка, нали обеща миналата неделя, че можеш да разкажеш приказка и за него?

— Аха, я гледай, забравил съм. Добре, ще ви разкажа, но почакайте да намисля.

Бащата тури пръст на челото си, помисли и започна.

— Слушай сега, Сашко. Най-напред запомни, че на български не се казва кютюк, ами пън. Кютюк е турска дума. Та, имало един пън... Не, не е така. Чакай... Имало едно време един дядо и една баба. Дядото бил много добър, а бабата — устата, неразумна и зла. Сиромаш човек бил дядото. Имал само една стара къща без ограда, две малки

ниви и две мършави кравички, с които орял нивите и прехранвал себе си и бабата.

В разградения двор освен ралото и колата имало един сух пън. Той бил от корена на старо дърво. По него стърчали като ръце дълги, сухи жили. Старецът го пазел от много години. Лятно време обичал да сяда на него като на стол, да отпочива и да пуши лулата си.

Една зима, като наближило Бъдни вечер, бабата внесла дървото в къщи и рекла:

— Нека стои тук, да поизсъхне от снега, че тази година ще го сложим на огнището да ни стопли.

Дядото много се натъжил, но нищо не казал. Вечеряли, угасили кандилото, легнали да спят. Бабата заспала, захъркала сладко-сладко, а дядото не можел да заспи. Мъчно му било за пъна. От огнището блещукал огън и огрявал изправения пън. Дядото го гледал, гледал и по едно време задрямал. Но сетил насън, че някой го дърпа за рамото. Отворил очи и останал смаян. Над него стоял къс и дебел старец с чорлава брада. Дрехата му била като кората на старо дърво, а над кръста до рамената му се подавали сухи черни ръце.

— Кой си ти и какво искаш? — попитал старецът със схванато гърло.

— Аз съм твойт пън — отвърнал многоръкият дебел старец. — Какво съм ви сторил, дядо Кандилко, та искате да ме изгорите?...

— Аз... аз... тя, бабата иска, аз не искам — промълвил старецът.

— Дядо Кандилко, ти си добър човек, искам добро да ти сторя. Помниш ли откъде ме изкопа в гората някога?

— Помня.

— Добре. Там наблизо има побит бял камък. Иди утре в гората и отмери точно средата между моето място и камъка. Там има сух пън на отсечено дърво. Изкопай го. Пъна донес на бабата да се топли, а каквото намериш под него — запази го за себе си. Но помни — ако ме изгорите, зле ще патите, разбра ли?

— Разбрах, Пънчо, благодаря ти! — извикал старецът.

Бабата се събудила и го задърпала. Дядото отворил очи.

— Какво си се развикал такъв! — скарала му се тя.

Дядо Кандилко й разказал какво сънувал. Той наистина бил сънувал.

— Я го виж, пънът си стои до огнището. Сънувал си, защото дръпна повечко ракийца тази вечер. Спи да спим, че ми се спи.

Но дядо Кандилко все мислел за съня си. На утрото впрегнал кравите и отишъл в гората. Отмерил, каквото му казал дебелият старец, извадил сухия пън, а под него — пълно гърне с жълтици.

Дядото и бабата много се зарадвали. Напролет съборили старата къщурка и съзидали нова, на два ката, заградили двора и заживели честито. Но дядо Кандилко не забравил и пъна. Поставил го на най-лично място в гостната стая. Бабата много се ядосвала:

— Защо ми е този черен пън, за да ми грози новата къща? — думала тя. — Каквото имаме, от съня е, а не от пъна. Да го премахнем, да го изгорим!

— Не бива — отвърщал старецът, — той ни показва богатството и аз го почитам като пръв приятел. Нека стои, никому не пречи.

Дядото отишъл на пазар.

— Сега вече ще се избавя от омразния пън — казала злата баба.

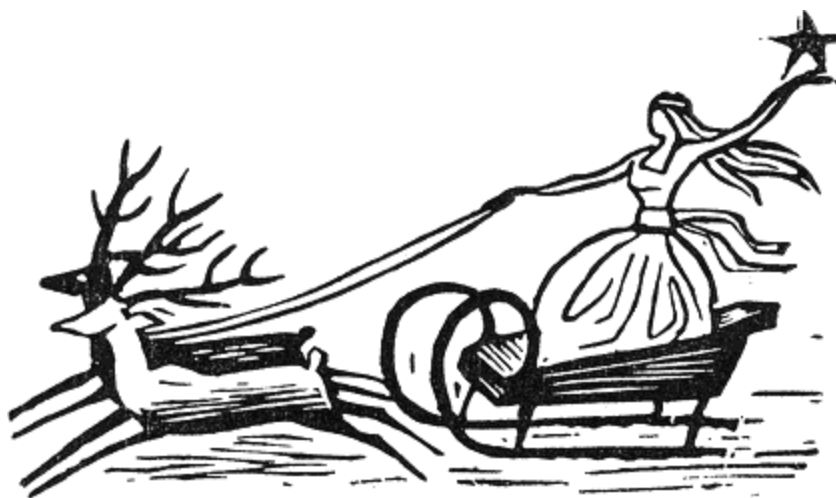
Примъкнала тежкия пън, изправила го на разгореното огнище, па излязла навън по работа.

Пънът обгорял от едната страна, наклонил се, паднал върху рогозката и я запалил. А рогозката подпалила къщата. Юрнали се всички хора да гасят. Но едва спасили малко дрехи и покъщнина. Цялата къща изгоряла до основи.

Върнал се вечерта дядо Кандилко. Видял какво е станало и с глас заплакал. На бабата нищо не сторил. Хрисим човек бил. Само й казал:

— Ех, жено, разбра ли сега, че който зло мисли, зло изпаща? — И пак подкарал кравите, да оре двете ниви и да прехранва злата баба.

ДВЕ СЕСТРИ

Нощ пред Нова година. Земята е покрита с бяла снежна покривка. Горе на небето трепкат звездите, а долу блести снегът. Светло е като денем. Надалече се виждат черните сенки на дърветата. Сегиз-тогиз от близкото село се чува кучешки лай от близкото село. Там хората спят и сънуват утрешния радостен празник.

Към полунощ, малко преди да звънне дванадесетия час, накрай селото излезе престаряла жена. Тя беше висока, суха и прегърбена. За да не падне от слабост, се подпираше с патеричка. Облечена беше в дрипи. От забрадката ѝ се подаваха кичури бели коси.

Тя крачеше, спираше се от време на време и се взираше напред, сякаш очакваше да види някого. След миг нещо профуча над нея. Тя извърна глава. На близкото дърво кацна бухал.

— Буху! Буху! — провикна се бухалът. — Какво? Заминаваш ли? Заминаваш ли?

— Заминавам — отвърна бабичката. А после попита: — Къде е сестра ми? Иде ли вече? Видя ли я?

— Иде! — избухука бухалът. — Погледни напред. Ей там, хеее!

Бабичката погледна. Далече по равния сняг се мяркаше светлина. Тя идеше все по-близо и по-близо.

Бабичката спря. Срещу нея префуча шейна, возена от два буйни елена. В шейната седеше млада, хубава жена. На главата ѝ светеше

царска корона. Златошита шуба загръщаше русите ѝ коси. Жената съзря бабичката и дръпна юздите на елените. Шейната спря.

— Коя си ти? — попита младата жена, като изгледа зачудено бабичката.

— Аз съм тази, която ще бъдеш ти след дванадесет месеца! — тихо отвърна бабичката, като гледаше в очите царицата.

— Ах, сестро, мила сестро! — извика младата жена. — Ти ли си? Колко си остаряла, сестрице!

— Не се чуди, и ти ще остарееш като мене — отвърна бабичката. — Така ни е отсъдено — само дванадесет месеца да живеем. Лани нали и аз бях като тебе. Помниш ли? Но на земята има много злостастни хора. Всички чакаха помощ от мене. И аз им помогнах. За цената на короната си купих хляб на бедните. Затова на главата ми е тази проста кърпа. Облякох голите с царската си дреха и ето ме в дрипи. Изтрих сълзите им с русите си коси и косите ми от скръб побеляха. Сега съм бедна и стара. Безсилна съм вече. Върви, сестрице, бързай! Отнеси радост на хората. Хиляди те те чакат. Дано господ благослови пътя ти.

Бабичката млъкна.

— Буху! Буху! — провикна се пак бухалът. — Да вървим ли вече?

— Да вървим! — отвърна бабичката и закрета из дълбокия сняг.

А младата вдигна пак юздата.

— Довиждане, сестро! — извика тя и размаха бича. Елените полетяха напред и шейната потъна в бялата нощ.

Скоро откъм селото екнаха радостни викове. Там децата посрещнаха със сурвакници в ръце светла гостенка — Новата година.

МОМИНИ СЪЛЗИ

През турското робство живяла една бедна жена с едничко дете — момиченце. Расло момичето, порасло, станало чудна хубавица. Разнесла се навред мълвата за нейната хубост. Идвали сватовници отблизо и далеко, изредили се де що имало лични и богати момци. Ала майката казвала, че момичето е още малко за женене: не знаело къща да гледа, нито дом да реди.

Пък и момичето не помисляло нито за сватба, нито за момци. От утрин до вечер работело то и пеело в градината си сред цветята.

Дворът им не бил голям, но от ранна пролет до късна есен в него цъфтели цветя. От къщата до пътната врата имало тясна пясъчна

пътечка, а от двете ѝ страни чак до оградата и до стените на къщата били посадени цветя. Само момичето ги садило и поливало и само то било най-хубаво цвете сред цветята. А пък и името ѝ било Цвета.

Когато дружките я канели на хоро да иде, с момци да се види, тя им отвърщала със смях:

— Вървете, дружки, самички. Тропайте си хорото и на момците кажете да ме не мислят и чакат. Аз съм си вече годена. Белият крин ми е момчето, девери са ми лалето и синият зюмбюл, зълвите ми са ситните билки, а тънкият бръшлян ми е кум-побащим!

Така се Цвета смеела и тъй безгрижно живеела при стара майка в двори. Ала дошъл черен ден и за нея...

Селото им било край гора, а тяхната къща била съвсем до гората. В гората имало турци-хайдуту. Главатарят им бил лют кърджалия, турчин-друговец.

Дошла и до него вест за хубавата Цвета.

През една тъмна нощ лавнали псета низ селото. Събудили се Цвета и майка ѝ. Изплашили се. Вредом се чувал тропот и глъч, вик и гърмежи. Налетяла хайдушка дружина селото и право в Цветини двори. Викнала Цветина майка, писнала мома Цвета. Изтръпнало цялото село: хайдуту Цвета отвлекли...

Жалят я добри съседи, ала никой не смее глава навън да покаже, камо ли с турци да се бори!

През гората бил пътят на турците. Втурнала се сама Цветина майка подире им. Насред път сили загубила, паднала назем несвястна и там си я слънце огряло.

Отваря Цветина майка очи, гледа — окол нея ситни цветя нацъфтели: събудил я дъхът им. Привела се и откъснала едно: тънко стръкче, от долу до горе накичено с бели чашки-цветчета! На всяко цветче по капка росица. Вдигнала се майката, тръгнала: не може да се начуди — наляво, надясно, от две страни на пътеката все тези цветя.

И чула глас на сърцето ѝ да шепне:

„Дръж пътеката! Гледай белите цветенца!...“

Тръгнала Цветина майка — върви, лъкатуши, извива пътеката все по-навътре в гората. Отведнъж пред очите ѝ широка поляна, на поляната стои нейна Цвета — жива и здрава, с росна китка на глава!

А около нея — турци-хайдуту.

Включила майка щерка до сърцето си, заплакала от жалба и радост!

А турците — гледат, не помръдват! Повила глава стара майка, очите си не вярва: то не били турци-кърджалии, а сини камъни!...

Обажда се тогава мома Цвета, разказва ѝ как плакала по пътя, как паднала жалба на сърце ѝ, викнала, та се помолила:

— Помогни ми, прави боже, нямам верно либе, ни мил братец — турци да погубят, мене да избавят...

И докле молба изрече, през гората кон се разиграва, а връх коня млад юнак възседнал. Като слънце греел юнакът в тъмни ноци. Конят му бил червеното лале, сам си той бил белият крин, дрехата му — синият зюмбюл, а юздата — тънък бръшлян...

Спуснал се юнакът, прострял ръка, маждрак размахал и кого как досегнал, на място оставил, в земята го врасъл, на син камък го превърнал...

Оттогава това място се казва „Хайдушка поляна“.

И до днес стоят побити там сини високи камъни, с топки отгоре като чалми на глави.

А белите цветенца, що пътя показали на Цветина майка, били Цветините сълзи, що проляла по пътя, когато я влекли хайдути... Превърнали се те на ситно дъховито цвете — момини сълзи.

КАЛИНКА

Царският син, като се връщал един ден от лов, ожаднял много и се отбил на един извор да пие вода. При извора стояло момиче със стомна в ръка. Момичето било прекрасно, като месечинка. Царският син го помолил да му подаде вода да се напие. Момичето му подало стомната и го погледнало с крайчеца на окото си. Погледът му запалил сърцето на царския син и той обикнал момичето.

Щом девойката заминала, царският син поръчал на верните си хора да я проследят и видят в коя къща ще влезе.

Един царедворец проследил момичето, узнал двора и къщата, гдето влязла девойката. На портата стояла стара жена. Царският човек приближил и попитал жената, чие е това момиче.

— Наше е — отговорила жената сърдито.

Велможата се навел от коня и тихо ѝ прошепнал, че царският син много харесал щерка ѝ, та ще дойде да я поиска за царица. Да се приготвят за сватба, ако е момичето им за женене.

— Нека дойде царският син, па тогава ще видим! — все така сърдито отговорила жената.

Велможата отминал, зачуден от думите на жената. Той не разбрал, че момичето било сираче, без майка, и тази жена му била мащеха. Жената си имала друго, свое момиче и него си обичала тя, а сирачето мразела, защото било по-добро и по-хубаво от нейната

дъщеря. Тя клеветяла завареничето всякак пред баща му, той вярвал, карал му се, а то, горкото, търпяло и мълчало.

А сега, като чула злата жена, че царският син харесал сирачката и ще се жени за нея, още повече я намразила.

„Трябва да я погубя — рекла си тя, — та да оженя моята дъщеря за царския син.“

И скроила хитрина как да погуби бедното момиче.

Вечерта мъжът се върнал от нивата. Жена му го посрещнала още по-сърдита.

— Не искам вече дъщеря ти! — викнала му тя още от портата. — Лоша е, мързелива и срами вече къщата ни... Ето заради нея взеха вече чужди мъже да обикалят около двора ни... Отведи я в гората — вълци и мечки да я изядат!

На бащата много му дожеляло за детето, но боял се от злата си жена и не посмял да ѝ отвърне. Какво да прави! Взел човекът скришом малко хляб в една торбичка и повел девойката.

— Хайде — рекъл ѝ, — чедо, да те водя у лелини ти на гости.

На утрото станали рано и тръгнали. Вървели, вървели, стигнали до една гъста гора. Бащата подал на девойката торбата с хляба и рекъл:

— Стой тука, дъще, почакай ме, аз сега ще дойда.

И оставил момичето самичко в гората.

На другия ден дошли царските сватове да искат момичето за царска снаха. Жената стъкмила дъщеря си с нови премени и я извела пред сватове.

Но царският син, щом видял момичето, викнал:

— Не е тази дъщеря ти! Друга е! Друга е!

— Тази е, царю честити, тази — отговорила престорено жената. — Нямаме друга дъщеря.

— Доведете бащата! — заповядал царският син.

Довели бащата.

— Къде скри другата си дъщеря? — попитал го момъкът. — Казвай истината или ще заповядам да ти отсекай главата!

Човекът паднал на колене и разказал всичко, както си било.

Не дочакал царският син да се доизкаже човекът, обърнал коня и препуснал към гората. Ала на онова място нямало никого.

Спрял се там царският син, спрял и питал се: „Дали е жива още? Дали не са я изяли вече дивите зверове? Къде да я търси в тази гъста

гора?“

А девойката била жива и здрава. Когато баща ѝ я оставил в гората, тя го чакала дълго там. Най-сетне разбрала, че няма да се върне баща ѝ. Помислила, че са го нападнали и изяли лоши зверове, и тръгнала из гората сама, да си търси път да излезе. Но колкото вървяла, гората ставала все по-гъста. Девойката най-сетне видяла тясна пътечка, зарадвала се и тръгнала по нея. Повървяла малко и пътечката я извела на широка поляна, цяла обрасла в трева. Из тревата подавали главички ситни червени цветенца с черни капчици по листцата.

Девойката се зарадвала, като видяла поляната и цветята, спуснала се и взела да бере цветя и вие китка. Като свила китката, вдигнала я и целунала цветята. Изведнъж всички цветчета оживели и се превърнали на червени буболечки с черни точици по гърба. Буболечките полазили по ръцете ѝ, по дрехите и по косите. А тя ги милвала, мислела си за царския син и тихо им шепнела:

— Мили малки сестрички, ако знаете къде е царският син, хвъркнете, кажете му, че съм тук, че го мисля и плача за него!

Щом чули буболечките молбата ѝ, хвъркнали и се загубили в гората.

А царският син стоял все на същото място и не знаел къде да дири годеницата си. И ето, докато мислел така, цял рояк буболечки налетели върху лицето му и се посипали по ръцете му. Погледнал ги царският син, много се зачудил: никога дотогава не бил виждал такива красиви животинки, като червени синци от гердан на девойка. От ръката му буболечките попъззели по седлото, после по гривата на коня, оттам по челото му и хвъркнали напред. Почудил се още повече царският син, пуснал юздата и конят сам тръгнал подир буболечките.

Дълго вървял така — вече се мръквало, когато излезли на една поляна и момъкът съзрял момичето, че седи на поляната със скрита в скута си глава. То плачело и не чуло стъпките на коня. Царският син извикал радостно, спуснал се, грабнал премаялото момиче и конят му сам полетял към царските палати.

А мъничките буболечки останали в гората. Те са там и до днес. Всички им казват калинки, а децата им викат калинки-малинки, слагат ги на пръстчетата си и им думат: „Калинчице-малинчице, я хвъркни ми, покажи ми накъде ми е щастието?“...

И калинките раздвояват пъстрата си корубка, простират тънки черни крилца и отлитат към сините простори.

НЕВЕРНИЦА АРДА

Цяла зима спа южният вятър на брега на Бялото море. Загърнат в топъл кожух, подложил камък под глава, спа той и с едното ухо все слуша кога ще загуркат жеравите и ще долетят през морето белите щъркели и лястовичките.

Една утрин кожухът му се загоря, стопли го. Отвори очи Южнякът, не може да гледа — пролетното слънце грее право в очите му и презглава се смее:

„Ставай, Южняко, снегове да топим!“

Скочи Развигорът, отметна кожух и духна нагоре, към снежни планини. Мина над широки тракийски полета, надникна в Одрин града и се загуби низ равно Загоре.

Отдето помина, радост поръси. Вдигнаха се левент тракийци с червени пояси, с рунтави овчи калпаци. Порят черни угари, кънти юнашка песен. Блейнаха стада по полята, поръсиха чучулиги кръшни песни от синьото небе.

А Южнякът, ей го горе, наврѣх Стара планина. Стопиха се снегове, забучаха урви и водопади.

Провикна се Южнякът, та небето прокѣнтя:

„Ставай, посестримо Тунджо, Бялото море на гости те кани!“

Догдето го видят, пролетя над Мургаши и Люлин, ширна се по Софийското равно поле, прехвърли Витоша и право над Рила планина.

„Ей, сестрице Марице! — забуча из тънкостволи бори Южнякът. — Събуждай се, тръгвай, Бялото море на гости те кани!“

Вдигна се оттам Развигорът, изви се над стръмен Мусала, плъзна се по снежните гребени на Ирин-Пирин планина и право в дебрите на къдрава Родоп.

„Е-хей, лудетино Ардо — провикна се той, та доловете проехтяха, — бягай и не спирай: Тунджа и Марица те изпревариха, на гости ви кани Бялото море!“

Втурнаха се на път три реки, три сестри — Тунджа, Арда и Марица, — през тучна Тракия към Бялото море.

Замръкнаха, умориха се, спряха да починат, да нощуват.

„Чуйте ме, сестрици! — рече им Марица, най-старата, най-умната. — Която утре първа се пробуди, и другите да викне, дружно път да поемем!“

Ала неверница Арда, най-малката, най-хитрата, не мигна, не заспа. Почака тя, дор мине полунощ и зайде месецът, вдигна се скришом от другите и припна надолу — първа да стигне Бялото море.

Съмна се, огря слънце, пробудиха се Тунджа и Марица; гледат — няма Арда!

Разлюти се река Марица, извиши глас, прокълна я:

„Първа си тръгнала, сетня да стигнеш, сестро невернице!“

Втурна се Тунджа надолу през зелени ливади, под орехови сенки и гюлови градини чак до черна Странджа планина.

Проточи се тиха Марица по широко Тракийско поле, между тополи и оризища и жълти златокласи ниви. Тече, отминава — тиха и кротка като млада невеста.

На третия ден се срещнаха край Одрин града две реки, две сестри — Тунджа и Марица. Прегърнаха се и отминаха — на гости на Бялото море.

А от луда Арда ни вест, ни помен. Вдигнаха се пред нея усойни Родопи — вие се Арда, вие и преплита ту горе до небето, ту дълбоко вдън земи. Блъска се Арда през скали и урви; шуми, пени се и беснее; налита върху села и градове, отвлича млади овчари и руди стада... На пети ден чак огря небе над нея и светнаха четирите бели минарета на Султан Селим джамия.

Мътна, сърдита е Арда, шуми и блъска високи брегове. А Тунджа и Марица на подбив я посрещат:

„Ела, ранобуднице, невернице! Ела да отдъхнеш на сестрини скути, че дълъг път ни чака — на гости на Бялото море ще идем...“

Понесоха се през Тракийското равно поле три реки, три сестри. Бреговете им цветен губер стеле — ситна детелина и червени макове. Във водите им сутрин и вечер белолики тракийки пъстри поли оглеждат. А долу, в долно поле, вихром се вдига Бялото море, като млад момък на хранен коня — три гостенки чака, три посестрими — Тунджа, Арда и Марица.

ЛЪЖЛИВ ДОДЬО

В наше село живееше един човек, когото всички наричаха лъжлив Додьо. Додьо беше още млад. Имаше живи баща и майка — добри хорица. Но Додьо още от малък навикна да поизлъгва. А и когато порасна, не отвикна от лошата си привычка. Но пък и лъжите му не бяха бог знае какви лоши и пакостни. Той повече лъжеше само за да си направи шега с някого или за да развесели хората.

Затова и хората не само не се сърдеха на шегите му, ами и постоянно го задяваха, да им погоди някоя дяволия.

А когато се случеше и истина да им каже, и тогава пак никой не му вярваше.

— Лъжеш, Додьо! — отвърщаха му те, смееха се и го отминаваха.

— Кой ви го каза? — питаха се един други хората. — Лъжлив Додьо ли? Не му вярвайте, излъгал ви е пак!

По някой път на Додя му ставаше мъчно, дето толкова не му вярват. Но кому да се сърди, като самичък той си беше виновен!

Една празнична утрин Додьо се запъти към селската кръчма. По пътя той реши тази утрин да не се задява с никого; да мълчи и да слуша какво говорят другите. Той стигна до кръчмата, влезе, поздрави хората смирено и без да погледне някого, седна настрана замислен.

Кръчмата беше пълна с празнично развеселени хора. Мнозина търсеха с кого да се заловят и да си направят някоя весела шега. Щом видяха Додьо, зарадваха се и се заловиха с него.

— Ей, Додьо — подхвана го един, — какво си се унесъл такъв, да не мислиш да вземеш на турския султан царството?

— Остави го бе, Петре, не виждаш ли, че Додьо пак някоя лъжа крои! — обади се други през смях.

А трети, който беше пийнал вече, извика на Додя:

— Хайде, Додьо, давам ти половин наполеон, ако ни кажеш някоя лъжа, ама изведнъж, без да я мислиш!

— Додьо, кажи ни! И от мене има половин наполеон — намеси се и пийналият дядо Добри.

А Додьо все мълчеше. Най-сетне той вдигна глава, изгледа хората и нажалено им рече:

— Я ме оставете, хора, че днеска не ми е до шеги и безгрижни закачки.

И пак наведе очи.

— Какво има?

— Какво ти се е случило бе, Додьо? — запитаха хората наоколо.

— Какво... Не сте ли чули още? Тази утрин нашият, старият, баща ми, се помина ненадейно...

— Че как така бе? Снощи го срещнах здрав и читав.

— Ей така. Тази утрин стана рано и се залови да местим един пълен кош с царевица. Думам му: „Тате, недей, празник е днес, остави тази работа за утре!“ А той: „Не, та не!“ Хванахме коша от двете страни, подложих гръб да го понеса, той се насили да го вдигне на гърба ми, но извика и догде пусна коша, догдето му помогна, падна на

земята и издъхна... Ей го сега лежи мъртъв дома. Пък нямам пукната пара! И клепалото не искат да бият поповете без пари, не ми вярват, проклетите.

И като каза това, Додьо отри насълзените си очи, стана и тръгна навън.

— Къде отиваш? — запитаха го неколцина, нажалени от думите му.

— Ще търся чорбаджи Марка, ще го помоля да ми даде някой лев за погребение.

И той излезе навън, без да погледне някого.

Мина доста време, ето ти го Додьо пак иде, още по-нажален.

— Е, какво? — запитаха хората. — Даде ли ти Марко пари?

Додьо поклати глава:

— Нищо не даде... Изпъди ме като куче... То, имат ли сърце богатите хора!

И Додьо пак тръгна навън с наведена глава.

— Чакай. Додьо! — извика му някой. — То не може така. На, вземи от мене сто лева.

— На и от мене, Додьо. Бог да прости дядо Марина, добър човек беше...

— Ето и от мене!

— И от мене!

— И от мене!

От всички страни се простираха ръце и даваха по нещо. Додьо прибра смирено парите, пхна ги в джоба си, без да ги брои.

— Сполай ви! — рече и забърза към дома си.

Но мина, не мина половин час и ето ти го на вратата на кръчмата застана сам дядо Марин, Додьовият баща — здрав и читав, ухапал лулата си. Хората го гледаха като втрещени.

— Че ти жив ли си бе, дядо Марине — извика му някой, а след него другите заобиколиха стареца.

— Бре, хора, каква умирачка ви е патила! Не съм и помислял такова нещо!

— Ами ваш Додьо ей сега ни каза, че си починал тази утрин, събра и пари за погребението ти...

— Бре, това магаре пак ви е метнало! Той и мене излъга: „Тичай, каже, тичай на Пенъвата кръчма, викат те хората, много си им трябвал

за нещо...“

На другия ден Додьо влезе пак в кръчмата, седна и викна на кръчмаря:

— Пеньо, налей ми шише ракия, да се почерпя за бог да прости...

— Додьо, да не е умряла днеска пък майка ти? — подметна му някой.

— Ба, този път за бог да прости на вашите пари ще пия! Вчера ходих в Смоляно — голяма мъка видяхме, догдето ги изгуляем...

— Как не те е срам! — викна му чорбаджията дядо Добри. — Излъга ни вчера и още се подиграваш с парите ни.

— Я мълчи, дядо Добре! — засмя се Додьо. — Да ти не искам наполеона, дето ми го обеща вчера. Че нали сами искахте бре, хора, да ви кажа една лъжа, без да мисля много. Защо се сърдите сега?

— Наистина — обади се някой, — този път Додьо е прав: ние сами се подиграхме с човека и получихме си, каквото ни се следва!

От този ден никой не смееше да закачи Додьо. Пък и той сам се отказа от лошите си шеги.

МЪРЗЕЛИВСКОТО ЛОЗЕ

Една лисица търсеше скришно място да си направи там дупка и да скрие малките си.

Търси Лиса тук, търси там, най-сетне намери буренясало лозе, неорано и некопано от години.

— Охо — рече тя, — познавам това лозе: то е на най-големия мързеливец в селото. Ще доведе лисичетата си, ще си живеят тук по царски!

Изкопа Лиса дупка, доведе лисичетата си и се разположиха безгрижно.

Но веднъж лисичетата съгледаха от дупката, че в лозето дойде някакъв страшен човек, с големи мустаци и лула в устата. Той

заобиколи отвед лозето и рече:

— Пущината, много е обрасло с бурени... Ще трябва утре да дойда, да го прекопая!

Човекът постоя още малко, погледа и си отиде.

Вечерта лисичетата посрещнаха майка си разтревожени.

— Мамичко, днес идва тук един страшен човек, с големи мустаци и лула. Каза, че утре щял да дойде на лозето, да го прекопае.

— Аха, дядо Трак ще е бил, господарят на лозето. Не бойте се, деца, той само така приказва. Много е ленив дядо Трак, за да седне лозе да копае! — отвърна им лисицата весело.

Мина, какво мина, ето ти го пак иде човекът. Огледа лозето и пак си рече:

— Е, не може така — ще изсъхне хубавото ми лозенце. Утре вече ще докарам ралото, да го изора!

И пак си отиде.

Вечерта лисичетата посрещнаха майка си още по-изплашени.

— Мамо, страшният човек пак идва. Каза, че утре вече ще докара ралото, да изоре лозето. Да бягаме! Ще ни убие!

— Стойте си, деца, на мястото! Лъже дядо Трак — няма рало да подкара той, лозе да оре!

Но ето че и трети път дойде човекът. Заобиколи пак лозето от вси страни, спря се, извади лулата си от уста, мисли, мисли и продума:

— Няма да я бъде тази работа: нито прекопах лозето, нито го изорах. Но утре вече ще дойда рано, ще изтърся лулата си в тревата, ще я запалия, да изгорят бурените. Подире ще видим какво трябва да правя...

Прибра се вечерта лисицата. Лисичетата пак й обадиха какво се е заканил страшният човек.

Скочи тогава Лисанка изплашена.

— Бре, бягайте, дечица, да бягаме! Щом така е казал дядо Трак — може наистина да го запали, за това не се иска работа!... Пуста пък и аз — защо ли ми трябваше на ленив човек в лозето къща да си правя!

МАРКО И МЪРЗЕЛАНКО

Един човек имаше две магарета. На едното казваше Марко, а на другото — Мързеланко. Марко беше добро и послушно магаре. Работеше от сутрин до вечер. С два тежки гюма носеше мляко на пазара. Лете мъкнеше вода за жътварите. Когато нямаше коня — него впрягаха в каруцата. Дори някой път и ралото влачеше, ако се разболееше някоя от кравите на господаря.

А Мързеланко за нищо не го диреха, защото и за нищо не го биваше. Поведе го селянинът на пазар с мляко. Подканя, бие — Мързеланко си знае своята — едвам пристъпва. Когато стигнат — пазарът свършил, а млякото непродадено. Натовари го лете със стомните — блъсне се Мързеланко в портата, счупи ги и двете, няма вода за жетварите. Впрегнат го в ралото — Мързеланко легне посред браздата и не помръдва. Молят го, бият го, Мързеланко лежи и се слуша само.

Най-сетне махна ръка от него селянинът, смъкна му повода и го натири в полето.

— Хайде, върви по дяволите — викна му той, — за нищо не те бива, ленивецо!

Мързеланко това и чакаше. През цялото лято скита из полето, яде сухи бодли и се търкаля до насита из селските прахоляци.

Дойде есента. Хората пожънаха, овършаха, изораха нивите, прибраха се в село. Прибра се и Мързеланко от полето — стегнал го беше студът.

Погледна го селянинът: дръглив, само кожа и кости, прашен, с изпоядени от мухите уши. За какъв му е дявол — само храната ще хаби през зимата. Какво да го прави?

— Ще го продам — реши най-сетне селянинът.

Поизчисти го, сложи му нов повод и го подкара към града, на пазара.

Още нестигнал, и пресрещна го царски големец.

— Стой бре, чичо, къде водиш магарето? Продаваш ли го?

— Продавам го, господарю.

— Дай го на мене.

— Да ти го дам, ваша милост.

— Ама добро ли е? Да не би да рита, да хапе?

— А, много е добро, господине, злато магаре. Нито рита, нито хапе — дето го оставиш, там стои, не помръдва. Жал ми е за него, но що да чина — пари ми трябват.

— А колко искаш за него?

— Сто гроша, господине, не искам повече, само повода ще си взема, нов ми е.

— На ти сто гроша, вземи си и повода — по-хубав ще му купим — отвърна големецът. — Ето и слуга съм му довел.

Наброи богаташът парите и слугата поведе магарето.

Отведоха Мързеланка в широк двор. Изкъпа го слугата, въведе го в широк обор, с врата и прозорци. Назоби го, напои го с чиста вода — де е видял Мързеланко такова чудо!

На другия ден го подстригаха, купиха му нова юзда и седло със сребърни стремена.

Господарят имаше две малки момченца; за тях купи магарето, да се возят и играят с него.

Децата го обикнаха, чудеха се как да му угодят — всеки ден го гощаваха с плодове и захар. И слуга му слугуваше.

Измина така зимата, дойде пролет, дойде лято. Една сутрин Мързеланко беше сам на двора. Приблужи до желязната ограда и погледна на улицата. И що да види — извън, зад железата, стоеше вързано друго магаре, натоварено с два тежки гюма. Гледа Мързеланко и на очи не вярва — брат му, Марко! Позна го и Марко, целунаха се, като свои.

— Е, Мързеланко, как е, добре ли си, много си изконтен! — попита го Марко.

— Е, че добре съм — отвърна Мързеланко с половин уста, — имам си ново седло, топъл обор и слуга ми слугува. Хранят ме със

захар и ябълки, а пък и нищо не работя, цял ден играя с децата. Ами ти как си?

— Нали виждаш — оплака се Марко, — зиме мъкна гюмовете с мляко, лете — стомни с вода; ора, влача каруцата...

— Ами когато си свободен, ходиш ли в полето?

— Ходя.

— Ами ядеш ли сухи тръне?

— Ям до насита.

— Ами търкаляш ли се в прахта?

— Охо, валям се, колкото си искам.

— Блазе ти — въздъхна Мързеланко, — де да ми е на мене да се наям със сухи бодли, да се напия с вода от блатото, подире да се отъркалям в прахта...

В това време се върна селянинът, чу Мързеланка и си каза:

„Брей, мързеливото магаре ако щеш и в царски палати го постави, то все за тръне и прахоляци ще мисли!“

ЖАБА И ПЛЪХ

Един плъх и една жаба бяха съседи. Жабата живееше в реката до брега, а плъхът — на самия бряг. Срещнаха се, сприятилиха се, обикнаха се.

Полека-лека взеха да си помагат един на други. Жабата често изпълзвяваше на сушата и ходеше на гости на плъха, да си похапне житни зрънца и сухи плодове. Други път плъхът слизаше до водата и жабата го гощаваше с мухички и вкусни червейчета.

Но свършиха се наоколо житните зрънца и плъхът почна да гладува. Един ден той слезе до водата и повика жабата.

— Моля ти се, жабке-съседке — рече ѝ той, — пренеси ме на отвъдния бряг, там има много житни зрънца, ще похапна и на тебе ще донеса.

— Бива, бива, плъхчо, нали сме съседи, ще си помагаме. Ела да те пренеса.

Подложи гръб жабата, възседна я плъхът и хайде на отвъдния бряг.

Вечерта ето го плъха, пак вика от брега:

— Пренеси ме, жабке-сестричке, на другия бряг, у дома ми!

Подложи гръб жабата, пренесе го назад у дома му.

Ала услади се житцето на плъха и почна всеки ден да кара жабата да го носи отвъд и да го връща дома му. Щом съмне, и плъхът викне от брега:

— Пренеси ме, жабке, отвъд! Пренеси ме, жабке, отсам!

И жабата все подлага гръб, носи го ту отвъд, ту отсам през широката река. Най-сетне ѝ дотегна да го мъкне насам-натам и взе да мисли как да се избави от досадния съсед. Мисли, мисли и науми да го удави, та да се отърве от него.

„Ще го вържа — каза си тя — с як конец през кръста, а другия край ще вържа за краката си и ще го дръпна под водата; там ще му е краят!“

Ето ти го плъха на утрото пак на брега.

— Моля ти се, жабке-сестричке, пренеси ме на отвъдния бряг, житце да си хапна.

— А, а, плъхчо, не може, духа, силен вятър, много е бурна реката, ще паднеш да се удавиш — лъже го жабата.

Но гладният плъх не се плаши.

— Ти ме вземи, жабке, пък аз ще се държа здраво.

— Не, не, по-добре е да те вържа за себе си, да не те духне вятърът във водата.

Съгласи се плъхът. Върза го жабата през кръста, върза конца за крака си и понесе плъха на гръб. Но щом стигнаха досред реката, гмурна се жабата под водата и повлече плъха надолу. Сети се плъхът каква е работата и почна борба, не му се мреше! Дърпа се нагоре, цвърчи, маха с опашка за помощ...

Не щеш ли, за беда в това време над реката прелетя щъркел. Тъкмо отиваше лов да търси за щъркелчетата си. Той видя, че се дави плъхът в реката, спусна се, грабна го и го понесе към небето. Но нали жабата беше завързана за крака му — понесе и нея!

Стигна щъркелът до гнездото си и гледа — жаба в краката му! А може ли щъркел жаба да види и да я отмине! Пусна той плъха и погна жабата. Настигна я, клъвна я, отхапа конца и почна да я гълта. А през

това време плъхът се шмугна между дългите му крака, изскочи от гнездото, спусна се надолу и — беж да го няма!

Свря се плъхът в една дупка до стъблото, гледа как щъркелчетата гълтат жабата и си шепне:

— Мри сега, жабо-кекерице! Така ти се следва: който другиму гроб копае, сам пада вътре!

КОЛЕДАРИ

Измина есента. Окапах листата на дърветата. Оголи се гората. Добитъкът и стадата се прибраха по села и кошари. Оредяха и птиците в полето — отлетяха към топлите южни страни. А и кокошките и патиците спяха вече в топли курници.

Кумчо Вълчо и Кума Лиса взеха все по-често да гладуват по ден, по два дни. Някой път им се случваше и по цяла седмица да не гризнат месце. Под зъбите им попадаха само по някоя премръзнала като тях мишка или някой стар плъх.

Една вечер задуха силен вятър, сиви облаци прибулиха небето и до утринта дълбок сняг покри гори и поля. Настанаха тежки времена за двамата гладни побратими. Един ден Кумчо Вълчо дойде при дупката на Кума Лиса и викна:

— Бауу! Бау! Ей, кумичке, жива ли си? Какво правиш в това лошо време?

— Кяв! Кяв! Кяв! — обади се отвътре кумичката. — Тук съм, кумчо. Топля се с опашката си.

— Ами я чувай, кумичке, нямаш ли скрито малко месенце, да ми дадеш назаем да хапна и аз? Умирам от глад!

— Ох, кумчо, не питай — от три дни не съм турила хапка в устата си!

— Лошо, кумичке, а пък утре нали е голям празник. Коледа. Всички се готвят да отговяват. Ами ние какво ще правим?

— Аа! Коледа ли, кумчо? Бре и аз, пуста залисана, заспала съм, та съвсем съм забравила дните. Не бива така, кумчо. Трябва и ние да

отговореем, както му е ред. Почакай ме да си среща опашката и ей сега ще изляза при тебе.

Ето ти я след минутка измъква се от дупката Лисанка, гледа Вълча и жално се вайка:

— Лошо, кумчо! Глад страшен. Я ме погледни на какво съм заприличала, пък на, и твоите ребра се броят през козината... Ела да те водя на едно място!

— Къде е то?

— Ей там е-е — под онази височинка има село. Ще разгледаме какво правят там хората.

Стигнаха до височинката, клекнаха и гледат. От всички комини към небето се вдига пушек.

— Видиш ли? — пита Лисанка.

— Виждам, кумице.

— Подушваш ли нещо?

— Подушвам, кумичке. Сладко мирише.

— Сладко я. Днеска там колят шопарите. Славно лапане ще падне.

— Ехе, кума, да щат да ни поканят!

— Кяв! Кяв! Кяв! — преви се от смях Лисанка. — Слушай, кумчо, и да ни поканят, ще поискат за спомен кожата ни... Ти даваш ли своята? Аз си не давам кожата — трябва ми, да се топля...

— Смееш се ти, кума, ала мене ме присвива коремът от глад.

— Тогава да тръгваме!

— Къде?

— Ей там, в селото.

— Да не си полудяла?

— Не съм, кумчо. Ще спрем покрай село и ще чакаме, докато мръкне. Тази нощ и хора, и кучета ще бъдат сити и преяли до гуша. Рано ще заспят като заклани. Тогава влез и грабвай, каквото ти хареса. Познаваш ли там някоя кошара?

— Знам една; лани за Коледа овен вдигнах оттам.

— Брей, че тя била готова работата! Тръгвай!

Отминаха. Спряха накрай село. Почакаха съвсем да притъмнее. Утихна селото. Заспа.

— Хайде, Лисо, да поемаме.

— Аа, кумчо, не бива двамата. Върви ти, а пък аз ще вардя тук. Пътя ти ще пазя. Ако го преградят оттук, ще излая и ти, като чуеш, бягай надругаде.

Повярва Вълчо, замина. Остана Лиса да чака — стори й се година! Те ти го иде Вълчо, мъкне нещо черно на шията си. Спря, свали го, гледа и хока:

— Бре, че съм бил стока! Най-малкото и най-мършавото яре съм пипнал. Само дето вряка: цялото село огласи! А пък какъв тлъст овен имаше наблизо!

— Овен ли, кумчо, ами защо него не пипна?

— Достраша ме!

— Бре, кумчо, вълк страх знае ли! Я се върни, та домъкни и овена. Аз ще пазя тук ярето.

Помисли Вълчо, помисли, па се запъти назад. А кумицата това и чакаше. Подметна Лиса ярето и яж, яж, догдето останаха само двата му рога и краката! В това време откъм село се вдигна страшна врява. Викат юря хората, гърмят пушки, лаят кучета. Едвам пристигна кумчо запъхтян. Посреща го Лиса и пита, уж като че нищичко не е чула:

— Къде е, кумчо, овенът?

— В кошарата, на топло... Не видиш ли, че едвам отървах кожата си. Досетили се кой е грабнал ярето, завардили ме селяците и насмалко да ме пипнат... Ами къде е ярето?

— Ярето ли... Че аз го изядох, кумчо. Рекох си — нали кумчо овен ще донесе. С това ли мършаво яре ще си мърси зъбите!...

— Аа, проклетнице, такава ли била работата! — ревна Вълчо и я погна. — Пращаш ме в село, за да пипнеш ти ярето... Чакай да ти кажа!

Вълчо отзад, Лиса напред — ха тук да я хване, ха там да я пипне, докато стигна Лиса до дупката си; скри се!

Вълчо клекна на снега и си рече: „Ще я вардя, докато излезе вън!“ А Лиса, като отпочина, стана, преви се от смях и пита весело:

— Е, очички, като бягах аз, вие какво правихте?

— Думахме — отвърнаха очичките: — „Гледай, кумичке! Бягай, Лисанке! Гледай, Лисанке! Бягай, кумичке!“

— Ох, добрите ми оченца! Дайте така да ви помилва! Ами вие, ушенца?

— „Слушай, кумичке! Бягай, кумичке! Бягай, кумичке! Слушай, кумичке!“

— Ох, милите на кака ушенца! Дайте кака да ви помилва! Ами вие, краченца?

— „Скок, кумичке, хоп, кумичке, бягай! Хоп, кумичке, скок, кумичке, бягай!“

— Оо, добрите ми краченца! Дайте кака да ви целуне! Ами ти мари, опашке?

— Аз ли? Аз пък виках: „Дръж, кумчо! Гони, кумчо! Гони, кумчо! Дръж, кумчо!“

— Аа, тъй ли, проклетнице! Чакай да те дам на Вълчо да те изяде!

Приблужи Лиса до дупката и подаде навън опашката си, уж да я уплаши. Но Вълчо това и чакаше. Пипна я за опашката, измъкна я и отговя сладко-сладко с хитрата Лисанка.

КОТЕШКИ ЗАГОВЕЗНИ

Котаракът Мачо живееше в богата къща, при добри и щедри господари. Всеки ден си похапваше от най-вкусните им гозби. А на заговезни и той преяде като господарите си.

Яде Мачо, яде — изду се като тъпан: чак стомахът го заболя от преяждане! Едва се довлече до печката, легна по гръб, изтегна крака и взе да пъшка тежко-тежко. Два пъти се обръща ту на една, ту на друга страна, докато заспи.

Когато се събуди, в кухнята беше вече тъмно и господарите отдавна спяха. Мачо стана, протегна се, прозина се и сети, че гърлото му изгаряше от жажда. Тръгна да потърси вода, да накваси засъхналото си гърло.

В ъгъла, до бюфетчето, винаги имаше паничка с чиста вода. Приготвяха му я всяка вечер.

Мачо се напи, клекна и пригладя дългите си мустаци. Но сети, че нещо шавна зад бюфета, и той наостри уши. До стената беше подало муцунка едно малко мишле, зърна го и бързо побягна.

Мачо се пригответи да рипне, но размисли и не помръдна. Той знаеше, че дупката на мишлето е близо и не ще може да го настигне. Затова приближи до бюфета и заговори с престорен глас:

— Мяу, мяуу... Ей, добро мишленце, защо се плашиш от мене? Излез, нищо лошо няма да ти сторя! Покажи се, погледни ме!

Мишлето беше младо и неопитно. То подаде муцунка и погледна зачудено. Наистина, Мачо седеше на мястото си, премрежил очи, уж че спеше. Той поотвори едното си око и рече лениво:

— Ела, ела де — трошици ли искаш? Ето де са, ела, хапни си. Нищо няма да ти сторя. Аз се покаях вече. Тази вечер и аз заговях като хората: наядох се, преядох, сит съм до гуша. Отсега вече ще постя, ще изповядвам греховете си на поп Ставри и ще го моля за прошка... Ела де, защо се плашиш толкова?

Мишлето се показва, грабна няколко трошички и пак избяга в дупката.

Мачо не помръдна.

— Е, видя ли — рече той, — нищо не ти сторих. Тичай сега и кажи на всички мишки да дойдат да им поискам прошка за греховете си.

Мишчето се скри и подир малко пред дупката се чу страшно мише цвърчене. Едни вярваха, други не вярваха. Може ли котка да заговее?! Най-сетне един стар и опитен плъх реши сам да погледне Мача. Познаваше го, патил беше много пъти от него: само преди месец Мачо отгриза опашката му... Плъхът подаде предпазливо глава от дупката, но го посрещнаха две зелени, огнени очи и той се дръпна назад.

— Тука да си стоите! — викна той на мишките. — Да не се ловите на думите му, защото очите му съвсем не ми изглеждат на покаян!

Но младите мишки надвиха. Те казваха, че е по-добре да се побратимят с котарака, та свободно да шетат всяка нощ из кухнята...

В дупката остана само старият плъх. Той не искаше побратимство с котарака.

— Ах, мили сестрички! — посрещна ги котаракът. — Простете ме, дете досега съм ви гонил, ял и притеснявал... Заклевам се да ви бъда отсега нататък като верен брат защитник... Елате де, елате понасам да се целунем, като побратими! Искam от душа да ми простите!

Най-напред от дупката изскочи мишлето. След него излязоха и другите. Мишлето тръгна гордо-гордо напред, застана на педя от котарака, изправи се на задните си крачета и протегна муцуна да се целунат с котарака.

И Мачо се наведе да го целуне, ала щом му замириса на мишка, забрави и думи, и клетви — хвърли се, сгриза мишлето и разпердуши и другите мишки. Едва се спасиха с бяг само две-три.

— Е, деца — посрещна ги старият плъх, — разбрахте ли сега котешката клетва колко струва? Никога да не вярвате на клетвите на сита котка и на покаян котарак!

РАЗКАЗИ

ПЪРВИЯТ УСПЕХ

Някога на края на годината се даваха на учениците не попълнените ученически книжки, както сега, а редовни свидетелства, печатани на хубава корава хартия.

Преди Петровден привършвахме уроците, после — изпитите. Разпущаха ни и след десетина дни раздаваха свидетелства.

Така беше и тази година.

Привършихме, разпуснаха ни и татко ме отведе дома, на село. Бях в първи клас^[1] — първа година в града.

Селото ни лежи на двадесет километра на юг от окръжния град, в най-равната част на Тракия. От нашето село се вижда планината и простреният в полите ѝ бял град.

Полето беше пожълтяло. Тук-там вече жънеха овесите. Настъпваше тежка полска работа. Още на другия ден след пристигането ми тръгнах и аз с жетварите. Помагах според силите си. Носех от село храна и прясна вода за работниците, нагледвах добитъка, помагах на чичо Димо да връзва снопите.

Но през всичкото време умът ми беше другаде — мислех за свидетелството. Представях си как го пише класният наставник, подписва го, подписват го и другите учители, дори и директорът.

Мислех за деня, когато ще раздават свидетелствата — Петровден. Но аз нямаше да бъда там. Тази мисъл изпълваше с тъга сърцето ми. А така много ми се искаше да бъда и аз там, в нашия клас, за последен път.

Ето влиза класният с цял сноп свидетелства, изкачва се пред катедрата. Изглежда ни, усмихва се. Днес и той е празнично пременен, весел, радостен. Казва няколко думи — какви ли ще бъдат те? А другите чакат, притаили дъх. Класният разтваря дневника и вика поред имената — първи номер, втори, трети. Учениците излизат — едни пристъпват бавно, плахо, с несигурни стъпки, а други — гордо и самоуверено...

От време на време се опомвах и вдигах глава. От небето прежуряше слънцето, долу се простираше до безкрай жълтото море на нивите, над които трептеше като пламъци нажеженият въздух. Аз извърщах очи и впирах поглед към прострения под планината град. Струваше ми се, че и той ме гледа оттам, прикрил в недрата си зловеща тайна: моето свидетелство.

Мина Петровден. След няколко дни една вечер баща ми каза да се стягам, защото на другия ден ще отида сам в града за свидетелството си.

— Ти си вече голям — строго рече татко, — пътя знаеш и ще отидеш сам в града... И ще видим: ще ни зарадваш ли със свидетелството, или ще ни посрамиш пред хората...

На другия ден рано сутринта възседнах коня и заминах. Скоро прекосих нашенското землище и навлязох в коларовското. Далече пред мене се провидяха високите му тополи. Достигнах селото, изминах го, заобиколих и гората отвъд него, посред второто село; пак мера и накрай излязох на каменното шосе, което извеждаше право в града.

След половин час ето и града. Минах железопътната линия и подковите на коня затракаха по каменната настилка на улиците. На хана ме посрещнаха като познайник. Помогнаха ми да настаня коня и — ето ме на път към училището. Там беше първата ми и най-важна работа.

Но колкото приближавах, толкова повече намалявах крачки и сецах как коленете ми се подгъват. Искаше ми се училището да бъде далече, далече — накрай града, да вървя и никога да не го достигна. Но след малко пред мене се изпречи голямата бяла сграда на гимназията. Изкачих се. Влязох вътре. Глухо, пусто навред. Слугите ми казаха, че класните наставници раздавали свидетелствата, но сега нямало никого.

Отдъхнах облекчено и се запътих към дома на класния. Но и там го нямаше. Отишъл на лозе и щял да се завърне след час-два. И тъй

страшната вест се отлагаше с още два часа.

Тръгнах из града. Лутах се насам-нататък, вълнувай от хиляди мисли — ту добри, ту лоши. Слънцето отдавна беше минало пладне и се насочваше към планината. Запътих се пак към класния.

Този път ме посрещна той сам. Снех бързо шапка и го поздравих смирено.

Той ме изгледа весел.

— А, ти ли си — рече той засмян, — дойде ли? Добре дошъл!

И ми подаде ръка.

Аз поех ръката и я целунах. Учителят ме плесна галено по бузата.

— Я какъв юначага си станал — изгорял си цял от слънцето.

Класният поръча да го почакам в училището. Тръгнах. Но сега вече сърцето ми трептеше от надежда. И не бях се излъгал. Когато дойде, класният извади свидетелството, разтвори го и го прикри на гърдите си. Искаше да се наслади от моето вълнение.

— Казвай сега — попита той засмян — какво мислиш: минаваш ли, или ще повтаряш класа?

Аз склоних засрамено глава. Какво можех да му отговоря! А той ме приближи, повдигна ми главата и подаде свидетелството.

— Ето вземи и целувай ръка: минаваш във втори клас.

Не знам как съм взел свидетелството и целунал ръка. Стори ми се, че подът се разлюля, изгубих равновесие и едва не политнах. Толкова бях смутен и развълнуван от добрата вест.

Щом изскочих вън, първата ми работа беше да споделя радостта си с някого. Запътих се към дома на един от другарите си.

Аз припках по улиците и когато срещях някого — стар или млад, познат или непознат, — все ми се искаше да го спра, да вдигна в ръка свидетелството и да извикам: „Ей, гледай! Чети тук: минавам във втори клас!...“ Но хората ме отминаваха равнодушно и аз се отдалечавах ядосан и оскърбен.

Приятелят ми не беше дома. Но вън, на улицата, играеха няколко момчета, наши другари. Заобиколиха ме и грабнаха да разгледат свидетелството. Едни ме хвалеха, други завиждаха — които имат слаби бележки. А аз мълчах и се чувствавах сякаш изведнъж пораснал високо над всичките.

Прибрах свидетелството и се запътих към хана. Сетих се най-после, че ме чака път. Но когато тръгнах, слънцето беше вече съвсем ниско над планината. Минах железния път и подкарах коня. Надеждата ми беше, че ще достигна и отмина по видело поне коларовската гора. Но догдето измина шосето и се отбия встрани, слънцето се скри зад планината и над полето паднаха черни сенки.

А аз държах юздата, подканях коня и все поглеждах назад. Баирите ставаха все по-черни и червеното небе бързо потъмняваше.

Наближих гората. Тази утрин тя беше роена, зелена, приветлива, а сега лъхаше от нея хладина и мрак. Вън от гората, вдясно от пътя, имаше вековен клонест дъб. Преди няколко седмици в нашето село се беше разчуло, че уж кметът Слави, като се връщал късно от града, видял как от този дъб излетяло нещо дълго, огнено, завъртяло се ниско над земята и се скрило в гората.

„Змей — казваха всички, — змей е било...“

Щом приближих дъба, аз дръпнах юздата, стиснах здраво седлото и подкарах. Конят вдигна глава и впери продължително уши към дъба. Изведнъж студени тръпки полазиха цялата ми снага. Всеки миг очаквах да светне нещо и да връхлети върху мене...

Но конят отмина, наведе пак глава и продължи спокойно напред.

Стигнах в Коларово. Хората бяха се прибрали вече, в къщите блещукаха светлини. Само аз бях сам в чуждото село и ме чакаше още път през тъмната нощ.

Изминах селото, нагазих реката. Сега и водата ми изглеждаше черна и гъста като смола. Конят движеше крака с мъка. Той спря и пи жадно, излезе на отсрещния бряг и пое нагоре стръмнината. Наоколо беше тъмно и ставаше все по-тъмно. Минахме трите могили. Наближаваше нашето землище. Радвах се: там всичко ми беше познато.

Но нагазихме землището, а околността ми се струваше все така чужда, непозната и пълна със страхотии. По нашенското поле имаше тук-там ниски глогови храсти. Сега тези храсти изглеждаха черни, високи като сгради, дори струваше ми се, че се движат, минават ту от една, ту от друга страна на пътя и лазят подир мене...

Аз притисках колене върху топлата снага на коня и ми се искаше да се слея с него. Аз се привеждах, гладех го с ръка по шията, говорех му ласкави думи.

— Белчо, Белчо! — шепних му аз. — Карай напред, крачи по-скоро, отведи ме дома... Никога вече няма да те мъча, ще ти нося зоб и сено, и прясна трева... само ме отведи дома...

А животното беше вдигнало глава и тревожно се вслушваше: ушите му непрекъснато се движеха — едното напред, другото назад. Следях ги и тръпних при всяко помръдване.

От време на време вдигах десница и напипвах в джоба си твърдата хартия на свидетелството. Там ли е? Ами ако съм го загубил! Ами ако никога не стигна дома и не мога да го покажа на мама и татко...

Но ето че конят вдигна глава, напери уши напред, изцвили и ускори крачки. Вдигнах и аз глава: далече в мрака блещукаха светлини, познах — нашето село. Конят беше разбрал, че приближаваме, и сам забърза нататък.

След няколко минути вече различавах овошките, дворовете и сгушените сгради. Навлязох, стигнах до нашата улица и конят спря пред залостената порта.

Видяха ме, отвориха. Татко ме посрещна и ми се скара, че съм закъснял толкова, но по думите му разбрах, че и той се радва, че се връщам здрав и читав.

От къщи излезе мама и ме посрещна почти разплакана. Всички помислили, че ме е сполетяло някакво нещастие. Но аз се върнах и донесох едно чудно нещо: свидетелството!

Взеха го, видяха го. Татко ме похвали, мама ме целуна просълзена. Изредиха се и другите. Аз се смутих и избягах засрамен навън. Там ме посрещна Шарко, нашето голямо овчарско куче, изправи се, лизна ме по лицето. Аз сграбих кучето, прегърнах го и почнах да му шепна като безумен:

— Шарко... Шарко... знаеш ли, че аз имам вече свидетелство — добро, хубаво свидетелство, сам си го донесох от града... Минавам във втори клас... Ей, чуваш ли — втори, втори клас...

---

[1] Сега пети. ↑

БОРКО ВЕСЕЛИЯТ

Борко веселият е четиринадесетгодишно момче. Той и майка му живеят най на края на най-бедния столичен квартал „Хаджи Димитър“. Имат си малка кирпичена къщица, останала от покойния му баща. Борко имаше по-голям брат и две сестри, има ги и сега. Но братът се запиля по работа някъде в чужди градове, сестрите се ожениха и дома останаха само старата майка и най-малкият, Борко.

Майката работи чужда работа, а Борко ходи на училище. Той е висок, рус, със сини засмени очи. Пък и не само очите, ами всичко у Борко е засмяно. Дай му на Борко само смях — смее се и русото му лице, очите, устните, та чак и кръпките на широкото му палто, и големите чужди обуца на краката!

От това му излезе и прякор — Борко веселият. Имаше си Борко и компания, все отбор дружина като него. Както тях, и Борко обичаше да поиграва и скитосва по целия град. А щом му паднеше някоя пара, не се отказваше и от киното, и от баничките, и от лютивите цигари...

Ако сте били в София, все ще сте го видели някъде. На кино седи на най-предните столове, откъдето хората изглеждат като великани, а къщите приличат на планини. Той вика браво, свирка с уста, ръкопляска и командува цялата банда хлапаци от най-предните редове.

В училището и директорът, и класната, и всички учители знаят дяволиите му, но прощаваха му, защото се учеше добре. Прощаваха му и майка му, защото беше добър, обичлив и помагаше ѝ всякак. Шеташе в къщи, когато тя биваше навън, по работа, нагледваше кокошките и прасето, носеше ѝ вода от училищната чешма. И помагаше ѝ редовно срещу всяко пране да затикват с парцали дупките на старото им дървено корито.

— Боре! — викаше майка му. — Я донеси коритото от бараката да го накиснем, че довечера, като се върна от работа, ще пера, чедо!

— Пак ли ще му пушим корема с парцали, мамо — смееше се Борко.

— Пак, сине. Какво да сторя: разсърчва се пущината, тече... Пък и старо е то, старо. Май че е твой връстник вече. В него съм те къпала пръв път, когато беше ти ей таковинка е, мъничко като котенце — мяу, мяу, мяу... Пък сега я виж колчав си — цял мъж: по-висок си от мене...

И тя го гледаше засмяна и с насълзени от радост очи.

Борко донасяше коритото и го тръсваше пред вратата.

— На ти го. Дай сега ножа да му извадя пак старите черва!

Коритото наистина беше съвсем вехто, с изръфани ръбове и прогнило дъно. По външните и вътрешните ъгли личаха проядени цепнатини, затикани с гнили парцали. Борко приклякваше на него, вадеше старите и натикваше с нож в дупките нови късове плат. После го напълваше с вода и оставяха го да се накисне до вечерта.

Но един ден Борко ритна коритото и отказа да се разправя повече с него.

— Не ми трябва вече твоята гнила черупка! — заяви той на майка си. — Кърпи си го сама. Не видиш ли, че за нищо го не бива вече...

— Не думай тъй бре, чедо! Крива ли съм, като нямаме друго...
— проплака тя.

Но Борко нахлупи до уши шапката си и се изгуби навън. Върна се късно през нощта и легна, без да вечеря. Утринта излезе рано преди майка си.

Оттогава Борко стана някак друг. Не дружеше вече с другарите си. Нямаше го нито на кино, нито по игрищата. Когато го питаха къде се губи, той им отговаряше загадъчно усмихнат.

Наистина, още от онази вечер той почна да се мярка все по-често по перона на Подуянската гара. Причакваше пътничките влакове и предлагаше на пътниците услугите си.

— Чичо, дай пет лева да ти отнеса куфара.

— Стрино, тежичка е бохчата. Да ти помогна ли? Колко ще дадеш?

— Госпожице, далече ли живеете? Ще ти откъсне ръцете тази кошница. Вдигни я на рамото ми...

Хората го гледаха. Едни го отминаваха мълчаливо, други го пъдеха, а някои се спираха.

— Малък си бе! Ще можеш ли да го отнесеш?

— Охо! Какви по-тежки съм носил аз! Дай да видиш!

И той измъкваше почти насила багажа от ръцете им.

Но парите не пилееше вече нито за кино и цигари, нито за банички. Той беше се сдобил отнякъде със старо, изкърпено портмоне, пущаше вътре парите и го криеше във вътрешния джоб на палтото си. След десетина дни кесията се изду. Борко я оглеждаше и подхвърляше на дланта си, радостно ухилен.

— Аха-а, расте, расте, майка й стара!...

Дойде есента. В петъчни дни по пазарите израснаха купища чушки, лук, домати. Борко беше там.

— Госпожа, мъкни ти мрежата, пък дай на мене чувалчето!

Жената го гледа недоверчиво.

— Брей, ама да не искаш много.

— Е, нищо де, ще дадеш пет лева, голяма работа!...

— А-а! Пет лева! Не може! Не може! Остави чувала!

— Хайде три дай — от мене да мине!

— Много! Много! И три е много. Ако скланяш за два — носи го. Близо живеем.

— Дай чувала. Брей, че си била скрънза...

— Де! Де! Да те не плесна! Вчерашен хлапак, пък и той...

Днес така, утре инак, пък левчетата се трупаха. Борко ги криеше вече на дъното на сандъчето, под книгите си. И все ги броеше: 10, 15, 20, 40... Охо! Четиридесет!

След Димитровден цели планини зелки задръстиха пазарите. Бащата на Борков другар имаше ръчна количка. Съюзиха се и подкараха количката към пазара.

— Ей, момчета, свободна ли количката?

— Свободна, чичо.

— Хайде да превозим дома тези зелки.

— Далече ли е?

— Ей там, зад улица „Буная“.

— Десет лева!

— Е-е, много искате! Пет! Пет!

— Не може: ако скланяш — 8; толкова!

— Добре, товарете.

— Брей, момчета, подире и моите ще прекарате! — викна други подир тях. — Ще ви чакам. Побързайте.

— Чакай ни — ей сега идем.

И така — цял следобед, чак докато се разтури пазарът. А в джобовете им тежаха по цяла шепа петолевки.

Наближи Никулден. Срещу празника Борко и майка му пак приклекнаха над коритото. Този път той й помагаше на драго сърце. И все се шегуваше:

— Мамо, познаваш ли свети Никола!

— Я! Че откъде ще познавам свети Никола?!

— Така. Той има ли брада и ботуши?

— Еха-а, ботуши ли? Какъв ще е такъв светия с ботуши!

— Че нали той е бил светец на рибарите? Всички рибари ходят с ботуши...

— Какво пък те е патил свети Никола!

— Сънувах го снощи. Затова. Уж отварям нашата барака и гледам — вътре старец с дълга брада и високи ботуши на крака. Вдигна брадвата и тряс-прас — нацепи ти коритото на трески...

— Хайде, хайде, стига бръщолеви. Грехота е да се гавриш със светците.

— Чакай де, не се подигравам. „Ей — викнах му, — какво правиш? Да те види мама, счупва ти главата!“ „Нищо, Борко, нищо — дума ми, — я виж — донесох й ново корито!“ И да видиш, мамо — до стената беше изправено ново-новишато корито — голямо, бяло, с дъсчици от две страни, да си слагаш сапуна, когато переш...

— Ехе, гладна кокошка просо сънува... Я носи това в бараката и заключи я добре, да не отмъкне някой и него... Излизам по работа, като се върна, ще пера.

Борко това и чакаше. Щом старата излезе, той подсвирна на Пецата, съседа си, пошушна му нещо, измъкнаха старото корито и го скриха на тавана у Пецови. Подире удариха ключовете на двете къщи и припнаха към града.

Върнаха се по здрач, като мъкнеха голямо, съвсем ново корито. Заобиколиха зад дворовете и Борко пое коритото през оградата, внесе го тичешком в бараката, нахлупи го и го покри с изтърбушения стар сламеник.

След малко ето ти ги завръщат се и майките им. А след малко стрина Станка, Борковата майка, нададе писък от бараката:

— Борко! Борко-о! Тичай по-скоро тук! Някой ни дигнал коритото. Няма го... Кучи сине, нали ти поръчах да заключиш бараката! На ти сега един свети Никола... Боже, божичко мили, какво ще правя сега без корито!

Довтаса и съседката.

— Какво има, Стано? Защо пищиш такава?

— Мари, сестро, мари, душо, коритото ни няма. Откраднали го!

— Е, кому е притрябвало такова спукано корито!...

— Тъй зер, не беше спукано то. Вършеше още работа. Чунким вашето е по стока!

— Хайде де, не се зъби такава, ами дай свещ да го потърсим. Тука ще е. Да не го е скрил твоят хубостник. Той все такива ги върши!

Донесоха свещ. Съседката огледа насам-натам, повдигна сламеника, отметна го бързо и двете жени останаха втрещени: пред тях се белееше съвсем ново корито!

Стринка Станка не вярваше на очите си. Съседката го изправи, огледа го.

— Я, че то много яко корито мари, Стано — промълви тя със скрита завист.

Навън се чу весел кикот на двете момчета. Жените се извърнаха.

— Мари, Стано, син ти е нагласил тази работа...

Старата се спусна и прегърна момчето:

— Борко, маминото... Ти ли си, чедо...

Задавиха я сълзи.

— Брей, да не си го откраднал, брей — извика на Борко съседката.

— Ами, откраднал! — обади се неин Пецо. — Не бях ли и аз с него; купи го за осемдесет лева. Три месеца ги събирал...

— Виждаш ли ти, видиш ли човек! — изсъска майка му. — Браво, Борко, bravo! Това се казва син... А пък нашият готованец все в ръцете ме гледа... Хайде бре да си ходим. Нямаме вече работа тука...

И тя изтласка Пецата навън.

ШВЕДСКА ШЕЙНА

Към края на миналата зима Бранко счупи шейната си. Стара беше тя, с високи железни рамки. Дъските ѝ се разковаха, желязото се изкриви и Бранко се зари в снега. Другарите му се изсмяха. Най-много му се смя едно чуждо момче. То имаше голяма шведска шейна, цяла от лакирано дърво, обкована отдолу с яки гладки железа.

Оттогава Бранко гореше само от едно желание — да спести пари и догодина да си купи шведска шейна. Веднъж той повери тайната на майка си, а тя я обади на татко му.

Бащата се засмя.

— Добре, Бранко — рече той весело, — още утре ще ти купя касичка. Събирай си там пари. Ключът ще стои у мене. Колкото по-послушен бъдеш и колкото по-добри бележки получиш, толкова по-хубава шейна ще можеш да си купиш.

На другия ден Бранко получи касичката. Вътре дрънкаха парите на първия дар от баща му.

Родителите му бяха заможни хора. Имаха голяма триетажна къща в един от по-крайните квартали на столицата.

В този квартал учеше и Бранко. В целия клас имаше само няколко по-добре облечени ученици. Другите бяха все деца на бедни работници, разсилни и колари. Те носеха закърпени дрешки и обуваха стари обуца, наследени от някой по-възрастен брат.

На Бранковия чин седеше едно такова момче. Казваха го Тома. И той носеше закърпени и стари обуца, но никак не приличаше на другите бедни момчета. Онези играеха, викаха, псуваха, а Тома седеше на мястото си тъжен и замислен. Но той и инак не приличаше на другите. Лицето му беше изпито и бледо, а очите — уморени, като у недоспал човек.

Полека-лека двете момчета се опознаха и се обикнаха като братя. Веднъж Бранко го отведе дома. И майка му също много хареса момчето. Разпита го за дома му. Тома каза, че баща му работи на гарата, а майка му е чистачка в една голяма къща.

По-после Тома често идваше у Бранкови, учеха заедно уроците си или играеха на двора с Бранковата голяма футболна топка.

Бранко много пъти беше молил Тома да го отведе дома си, да види баща му и майка му. Но Тома отвръщаше стеснено, че рядко бивали дома, че късно се прибирали от работа. Пък и много далече живеели.

През лятото Бранковата касичка беше презполовена, а до зимата съвсем натежа от пари. Един ден баща му я отключи и преброи парите — двеста и осемдесет лева!

Тази случка беше няколко дни преди Коледа. Бранко повери радостта си на Тома.

— Слушай — рече му Тома, — в нашия квартал има голяма работилница за шейни. Доставят ги на спортните магазини, а те ги

продават двойно по-скъпо — уж от странство идели. Ще те отведе да си купиш шейна оттам — и по-голяма, и по-евтина.

След няколко дни ги разпуснаха за Коледа. Още същия ден Тома го отведе и му показа работилницата. Двете момчета погледнаха през прозореца и видяха купища най-различни шейни. Кряскаха високо работници, чуваше се бучене на машини и стругове.

На другия ден Бранко взе пари и отиде да купи шейна. Той си избра една за трима души — цяла от дърво и с железни подложки отдолу, също като на онова горделиво момче. Но шейната не беше съвсем готова — трябваше да я лакират и да й поставят марка.

— След един час е готова! — рече господарят.

Бранко остави залог и излезе. Отвън се сети, че Тома живееше някъде наблизо — ул. „Здравец“ № 77.

— Ще го доведе — рече си той, — да видим дали ще я хареса и Тома.

Тръгна из квартала, пита този-онзи, намери улицата, намери и седемдесет и седмия номер.

— Моля, тук ли живее ученикът Тома Алипиев? — попита той една слугиня, застанала на пътната врата. Навътре се виждаше хубава двуетажна къща.

— Тука — отвърна момичето. — Ето там, зад къщата, има друга, малка къщичка; там живеят те.

Бранко заобиколи къщата и видя една ниска кирпичена барака, покрита с ръждива ламарина, измазана, само с едно опушено прозорче и разкривена дъсчена врата.

Момчето не смееше да приближи и да почука. Струваше му се, че там не е възможно да живеят хора. Наистина, над бараката стърчеше нещо като комин, но пушек не излизаше. „Да не съм сгрешил?“ — помисли той.

В това време вратата се поотвори и оттам надникна полуголо дрипаво момиченце.

— Ей, тук ли живее...

Но момиченцето се скри и тръшна вратата. Тогава Бранко се реши и откряхна вратата, но бързо се отдръпна. Вътре, в мрачевината, той видя сгушени на пода три премръзнали деца, а по-нататък, в ъгъла, на прост железен креват лежеше още някой.

— Влезте! Влезте! — чу той да го подканя изнемощял женски глас.

Бранко пристъпи. На кревата лежеше болна жена. Той попита за Тома.

— Тук, тук живеем — отвърна му стенещата жена. — Аз съм майка му, болна съм — тези ми са другите деца.

— Ами Тома къде е? — попита Бранко смутен, като мислеше за съвсем друго.

— Пратих го у едни роднини, да ги помоли, ако имат, да ни дадат пет лева назаем. Малките от вчера не са кусвали трошица хляб... Ти да не си Бранко?

— Аз съм.

— Той, наш Тома, много те обича, все с тебе се хвали. Казва, че и майка ти била добра жена — мълвеше болната като на себе си.

Бранко не знаеше какво да й каже, какво да направи.

— Трябваше ми малко Тома, ще го почакам навън... ще го посрещна — рече той и бързо изскочи от бараката.

Наистина, след малко по улицата се зададе Тома. Той приближи смутен; Бранко побърза да му каже защо е дошъл, но Тома го гледаше мълчаливо, като че не е разбрал думите му.

— Ами ти свърши ли работа, дето ходи? — попита го Бранко.

— Свърших, бях при едно момче... — отвърна Тома, без да го погледне.

— Тома, защо ме лъжеш! — извика му Бранко. — Аз бях у вас, знам от майка ти всичко... Защо не си ми казал досега... Бива ли така — уж сме приятели!

— Че какво да ти кажа — отвърна Тома просълзен. — От четири месеца татко е без работа. Ходи по къщите да нахвърля дърва и въглища. Каквото изкара — изядаме го. От две седмици се разболя и мама. Дърва нямаме... И малките са голи и боси... На, така сме. Затова и не те довеждах дома, Бранко...

Бранко помълча, бръкна в джоба си и срамежливо подаде нещо на Тома.

— Тома, вземи това. Нека баща ти купи хляб и каквото ви трябва друго.

Тома погледна в ръката си, видя какво е и бързо го върна на Бранко:

— Че това са всичките ти пари за шейната, Бранко... Как тъй... не може!... Не искам!

— Носи ги в къщи, Тома! — извика му сърдито Бранко. — Чуваш ли, не ми трябват... Не ми трябва шейна!

Бранко се прибра дома късно следобед.

— Къде е шейната? — попита го зачудена майка му. — Не хареса ли, или нямаше такива?

— Купих — отвърна ѝ Бранко смутен. — Оставих я да я лакират. Утре ще я взема.

Но и на другия ден Бранко не донесе шейна.

Майка му се обезпокои.

— Не искам шейна!... Не ми трябва шейна... — захълца той.

Но баща му го прегърна и притисна главата му до гърдите си.

— Не бой се, милото ми момче — каза му той развълнуван, — не плачи: довечера шейната ще бъде дома. Сега ти я заслужи двойно повече: който прави добро, добро намира. Дай боже, все такъв да бъдеш и когато пораснеш.

Баща му го пусна, облече се, каза нещо на майка му и излезе.

На бъдни вечер под елхичката лъщеше и лакирана шведска шейна. Но в тази нощ накрай града имаше още по-весело семейство. В бараката бумтеше зачервена соба, на огнището вреше гозба, а и болната майка, зарадвана и затоплена, като че ли изведнъж беше оздравяла. Тя седеше в леглото и усмихната, гледаше веселите си рожби.

ПЪРВА ПЕЧАЛБА

Велко току-що беше привършил колцата си от царевични и къпинови стъбла. Тя беше съвсем като големите: с четири колела и две ритли отстрани.

Момчето отстъпи една крачка и потегли водилото. То беше дълго, яко царевично стъбло, разцепено на долния край и прикрепено за оста на предните колела, както у големите коли.

Велко потръгна гръбнешком и поведе колцата, като й се радваше от все сърце.

Но изведнъж две яки ръце го хванаха изотзад за рамената. Той се извърна бързо и видя зад себе си засмяното благо лице на вуйчо си Димитър. На крачка до него стоеше и татко му. И той се смееше.

— Брей, Велко, ти ли стъкми тази хубава колца? Че ти си бил голям майстор бе, вуйчовото! Кой те научи да ги правиш?

— Батко Димитър — срамежливо отговори Велко.

Вуйчо му го погали по бузата и рече:

— Добре, добре, Велко, пък когато пораснеш, татко ти ще те изпрати в града, да се изучиш и големи коли да правиш.

А баща му приближи, похвана го под брадичката, повдигна приведеното му лице и попита:

— Е, Велко, кажи, искаш ли да отидеш това лято у вуйчови си, да им пасеш воловете?

— Ела, Велко, у дома, вуйна ти все с баници и печени пилета ще те гощава! — пошегува се вуйчо му. — В едно легло ще спите с наша Милка и Методий. И те поръчаха да дойдеш. Приемаш ли, а?

— Щом татко казва, ще дойда — промълви Велко срамежливо.

— Браво, Веле! — извика татко му зарадван. — Води сега количката и ела да похапнем. Вуйчо ти още тази вечер ще те отведе на тяхното село. Ей го е, под рида.

— Ще вземем и количката! — засмя се вуйчо му. — Децата много ще ѝ се радват.

Вечеряха, впрегнаха каруцата, майка му подаде количката и вързопче чисти дрешки, целуна го просълзена и каруцата затрака по прашния път.

Вуйчовото му село беше долу, в равнината под тяхното. Пристигнаха там късно, по мрак. Посрещна ги само вуйна му. Децата спяха вече. Настаниха го при тях. Но той дълго не може да заспи. Мислеше за дома, за вуйчови си и за тяхното село, а в гърлото му като че беше заседнала корава топка, която той все не можеше да преглътне.

Утринта вуйна му го нагости, а вуйчо му го отведе на нивата. На обед Велко откара воловете в ливадата, да отпочинат и да попасат. Вечерта направи същото.

Така Велко започна работа. Неговата грижа бяха воловете. Велко всеки ден ги откарваше на паша в ливадите. Там той се запозна с момчетата от селото, сприятелиха се, играеха заедно и дружно гонеха дългокраките щъркели край реката.

Така дойде жетва, след това вършитба, а подир пък оран, пак път до царевиците, до градините и лозята.

Велко шеташе послушно, обикна воловете и те го обикнаха. Особено Сивчо, който го блъскаше весело по гърдите с влажната си муцуна и чакаше да му даде залък хляб от торбичката си.

На тръгване майка му беше дала червената торбичка, в която той носеше на училище книжките си. Сега тя висеше пак през рамото му. Там вуйна му слагаше дневната храна.

Но щом погледнеше торбичката, Велко сецаше как сърцето му затуптява ускорено и в гърлото му пак се явяваше онази твърда топка, която все не можеше да преглътне.

Той споменавахе добрата си майка, виждаше загорялото ѝ от слънцето лице и чуваше сладките ѝ думи на изпращане. Мило му беше за порутената тяхна къща, за батя му Димитър и най-много за Караман, кучето им. Ах, как ли ще го посрещне Караман! Ще заскимти от радост, ще се изправи с двата си предни крака на рамената му.

На тръгване татко му каза, че ще дойде да го вземе на Богородица. Велко разпита по-големите момчета колко дни има още до Богородица и всеки ден пресмяташе колко още остават.

Дните вървяха бавно, ала той все ги броеше — тридесет, двадесет, петнадесет. Колкото намаляваха, толкова по-дълги му се струваха. И ето че останаха десет, девет, осем. Велко вече не го хващаше сън. А една вечер над полето проеча звънът на църковната камбана. Децата казаха, че на другия ден е Богородица. Велко едва не заплака от радост.

Тази нощ той почти не мигна. Щом задрямваше, все му се струваше, че е уж вече у дома си, пък нито къщата им, нито селото приличаха на техните. Друг път видя майка си, но съвсем млада, пременена и ту се смее, ту плаче. Тя мина покрай него, без да го погледне. Велко я повика, но тя не го чу. Тогава той извика с все сила: „Мамо, мамичко!“ — и се събуди. Разбра, че е сънувал. Навън вече грееше слънце и камбаната отново звънеше.

Велко скочи и отърча на двора. Горе, по стръмнината откъм тяхното село, идеше някой, яхнал кон. Велко затрепера от радост. Дали не беше татко му.

Наистина, той беше. Дойде, посрещнаха го, нагостиха го. След гощавката вуйчо му измъкна от пояса си дълга платнена кесия и взе да я размотава.

— Велко — попита той, — колко пъти по десет правят сто?

— Десет! — отговори Велко.

— Ами двесте?

— Двадесет по десет!

— Браво, Велко! Ами триста?

— Тридесет пъти по десет, вуйчо — отговори умното момче, без да се замисли.

— Така, вуйчовото. Хайде сега отброй триста лева, да видим можеш ли!

И той изсипа на софрата купчина никелови десетолеви.

Велко пресегна и заотброява. Една, две, десет, двадесет, петдесет, сто, двесте и петдесет, триста!

— Така, Велко, стига. Куно — обърна се той към съпругата си, — я подай Велковата торбичка.

Вуйчо му загреба с две шепи парите и ги изсипа в торбичката му.

— Ето, Велко, тези пари са твои, ти работи това лято и сам си припечели. Който се труди, той добрува, чедо. Така да знаеш и помниш.

Наесен Велко постъпи в четвърто отделение. Всичките му учебници и тетрадки бяха купени с неговите пари. Учителят приказва нещо с баща му и след месец по пощата дойде голям пакет с надпис: „За Велко Николов, ученик от четвърто отделение“. В пакета имаше голяма папка, стенен календар, — 10–12 картинки и пъстра книжка от списание. Поръчал ги беше учителят с Велкови пари. Книжките идваха през цялата година. Четяха ги всички деца от отделението. И всички им казваха „Велковите книжки“.

МИРЬО КРАЙНЕНЧЕТО

— О, здравей, Гошо, как си?

— Здравсти, Фирка! Откога не сме се виждали!

— У-у! Атанасе, колко си почернял!

— Ами ти бе, Перо, не се виждаш — на абисинец си заприличал!

— Бях на морето.

— Аз пък бях на балкан, в Стара планина.

Така се посрещнаха другарите вън, на училищния двор. Наоколо викаха, шумяха, гонеха се. На друго място бяха се събрали други деца и разказваха кой какво е видял през лятната ваканция.

Един разказваше, че бил със сестра си в панагюрските почивни станции. Описваше какви чудни цветя имало там, какви пеперудки и диви ягоди, а малините, а високите папрати и змиите...

А другарите му го гледаха прехласнати.

— Ами ти видял ли си море? — попита Гошо и гордо изгледа околните. — Цяло лято бях на морето при Св. Константин. Знаете ли какви вълни има? По-високи от оградата на училището. Щом тръгнат към нас — бягаме, а после ги гоним по пясъка. А пясъкът горещ — не можеш да стъпиш с бос крак на него. Яйце като заровиш, за три минути се опича! Опитвахме...

— У-хаа! Лъжеш!

— Не лъжа. Питай Атанас — цял ден се припичахме с него. Вижте ни какви сме почернели.

Така разказваха едно през друго децата. А до тях стоеше и слушаше мълчаливо малко момченце, със загоряло и олющено от слънцето лице. То беше облечено в изкърпени дрешки и обуто на босо в стари обуца на някой по-голям от него. Казваше се Мирьо. Другарите му го наричаха Мирьо Крайненчето, защото живееше вън от града. Там баща му имаше малка къща и двор, няколко ниви, кола, две биволици и кон.

Мирьо слушаше смаян другарите си и се мъчеше да си представи чудните неща, за които разказваха те. А той, горкият, нищо не можеше да им разкаже. Никъде не беше ходил през лятото. През цялото лято пасеше в полето, край София, двете биволици и коня. Наистина, ходил беше чак до река Искър и отвъд нея, но какво е то — нищо!

Ба, и той беше видял едно страшно нещо, ама не смееше да им го разкаже. Може да му се смеят децата.

Мирьо се почеса по носа, замисли се. Пред очите му изпъкна спомен и потрепера цял. Беше пак в полето, чак отвъд реката. Следобед гръ силно слънце, после дойдеха облаци и към планината блеснаха светкавици, загърмя и заваля. Мирьо се скри под клоните на голям бряст, но дъждът все валише.

По едно време той се сети, че реката може да придойде, затова яхна коня и подкара биволиците към брода. Навлязоха в реката. Водата им достигаше до коремите и те едва пристъпваха.

Изведнъж той чу страшно бучене, погледна нагоре и кръвта му се смръзна. Оттам идеше нещо като сива стена, бучеше и пълзеше бавно надолу, към тях.

Мирьо разбра, че приижда вода откъм планината. Той настигна биволиците с коня и ги погна да бързат, но те едва пристъпваха из буйната вода. А сивата стена бучеше и прииждаше — на сто крачки от него беше вече.

Момчето почна да вика и бие биволиците с всичка сила. Можеше да избяга с коня. За един миг гази мисъл мина през ума му. Ами биволиците? Нима ще ги остави да погинат? И той викаше и блъскаше двете тромави животни. Оставаха до брега още десет крачки, пет, три. Водата стигна до гърба на коня. Но ето че биволиците доловиха твърда земя, стъпи и конят на отвъдния бряг.

Същия миг водната стена се блъсна в близката кука върба, повали я и я понесе надолу по реката...

Чу се остър звън. Той рязна слуха на замисленото момче. Наоколо се развикаха децата и Мирьо едва се опомни. Биеше звънецът да влизат в стаите. Днес щяха да имат първия урок в трето отделение.

Когато вечерта Мирьо стигна дома, беше притъмняло вече. До оградата на двора им лежаха вързани биволиците. Животните сумтяха спокойно и преживяха.

Мирьо приближи едната, помилва я по влажната муцуна, дръпна я за дългото черно ухо, наведе се и ѝ викна радостен:

— Мацо, Мащичке, знаеш ли, че аз съм вече в трето отделение!

КЛАСНОТО АГНЕ

Не помня дали ви разказах за коледния кооперативен кожух на дядо Жека — слугата в нашето училище. Нашето село не е голямо. Но имаме си ново училище и двама учители — мъж и жена. Те пък си имат две деца — Любчо и Тинка. Любчо е в четвърто отделение, а Тинка — в трето. Имам си и училищен слуга — дядо Жеко. Той пък си има добра другарка — баба Миленка. Те са най-бедните хора в нашето село. Имането им е само малката къщица до училището с широчък двор, обрасъл в бурени. Имат си още седем кокошки и два петела, които цял ден се бият и кукуригат. А щом петлите кукуригат, тогава почват да крискат с цялото гърло трите гъски и гъсокът. Ей това им е всичката веселба в къщи.

Едно време дядо Жеко си имаше и още една утеха и гордост — зимния кожух. Но той от година на година остаряваше повече и от господаря си. Най-сетне кожата му се съдра, вълната окапа и вятърът почна свободно да играе през дупките. Тогава и стана онази работа, за която ви споменах: децата от Тинкиното отделение съжалиха стареца и решиха да му купят нов кожух. Събраха пари от Коледа и Богоявление; намеси се и учителката, Тинкината майка, дадоха по нещо и читалището, и кооперацията, дето дядо Жеко също помагаше, и за Коледа го премениха с нов кожух.

— Е, Любчо, видя ли, надминахме ви! — присмя се Тинка на батка си.

Любчо почервения от яд: той и сам разбра, че по-малките ги изпревариха.

— Чакай — закани се той, — и ние ще нагласим нещо, без да се сетите. Ще видиш!

През март, щом поникна зелената тревица и цъфнаха овошките, Любчо събра другарите си и тайно им обади какво е скроил. Всички се съгласиха и почнаха работа — пари да събират!

Любчо измолваше левчета от майка си и татко си, децата мъкнеха яйца на бакалина и пущаха парите в голямата мукавена кутия, която

Любчо криеше в татковото си чекмедже. Само баща му знаеше тайната.

Един ден, към края на април, бащата отвори кутията и преброиха парите: осемдесет лева!

— Ще стигнат, Любчо! — засмя се той, прибра парите и излезе.

А вечерта дядо Жеко донесе в училищния двор едно голямо бяло агне.

— Брей, тежко, откъсна ми рамената! — оплака се той, като чистеше врата си от косми.

Децата го заобиколиха и радостно милваха агнето. Само Любчо и другарите му се споглеждаха и скришом се усмихваха.

— Е, Любчо, да ти е честито за Гергьовден! — рече старецът засмян. — Ами къде ще го пазиш?

— Слушай, дядо Жеко — намеси се баща му, — не може ли у вас да го настаним? Нощем ще спи в бараката ви, а денем ще пасе по двора. Трева има, колко щеш. И децата ще го нагледват.

— Може, може, даскале, хем и бабата ще му се радва. Стига се е карала с петлите и гъсока. Бива. Хайде, деца, да го отведем при баба ви Миленка.

Оттогава децата бяха все около агнето: хранеха го, пояха го с прясна водица.

Оставаха два дена до Гергьовден.

— Е, Любчо, утре вече ще го колим! — рече дядо Жеко на момчето.

Любчо само го погледна и се засмя:

— Утре ще видим, дядо Жеко.

— Какво? Жално ли ти е за него? Не бой се — аз ще му тегля ножа: колко съм ги клал такива...

Любчо пак се засмя и побягна. А на другия ден баща му събра цялото отделение, повика дядо Жеко и влязоха дома му, уж да вземат агнето.

Срещна ги баба Миленка, прегърна агнето и заплака:

— Ох, на баба сирачето... Как ще го заколите бре, даскале; я го вижте какво е мило, като бебенце!

Тогава бащата се обърна към Любча:

— Любчо, хайде!

И Любчо издекламира една къса реч:

— Дядо Жеко и бабо Миленке, това агне не е наше, то е ваше. Купи ви го нашето четвърто отделение, подарък за Гергьовден...

Дядо Жеко се ухили до уши, а баба Миленка от радост заплака още по-силно.

— Любчо, ей че Гергьовден ще изкараме, дядовото, да сте живи и здрави!

— Какво? — викна баба Миленка. — Гергьовден ли! Че ти да не си полудял? Кой ще ти даде агнето да колиш бре, щръбльо! Имаш ли ти зъби това агне да ядеш... Я го вижте хубостника му...

— Е, то е ваша работа вече! — засмя се учителят, поведе навън децата и остави старците да водят сами войната.

Разбира се, победи баба Миленка — не даде агнето. За празника заклаха единия петел, а на агнето тя върза на шията герданче от сини синци и радваше му се като на малко внуче. Радваха му се и децата. Всички му казваха „класното агне“. Само баба Миленка го наричаше Ваклушка, защото било женско и имало кафяви петна около очите.

Цял ден Ваклушка пасе на двора, а бабата седи на припек под стряхата и я гледа. Някой път агнето идва при нея, души я по ръцете и лицето и търка глава по рамото ѝ. Тогава бабата го прегръща и сънливо му говори:

— Ох, на баба милото, то ще ни порасне, догодина ще го острижем и ще опреда чорапи на дяда; през зимата ще ми роди агънце; през лятото млекце ще си доя, а по до другата три ще станат, стаденце ще си имаме... Ох, на баба милото...

И така нататък, докато заспиваше и сънуваше, че наистина на двора им блее цяло стадо.

ПЪСТРАТА БРОЕНИЦА

Има броеници всякакви: има жълти — кехлибарени, има бели — седефени, черни и тежки — от обикновено дърво и леки божигробски — от чимшир и кипариси. Има с шарки и без шарки; има броеници, редки и скъпи, придонесени от далечни земи, зад девет морета; има ги и такива, които собствената ръка е стъкмила от маслинови костилки или жълто черничево дърво с червени жилки, излъскани и полирани от времето.

А дядо Климент пък имаше пъстра броеница. Нещо неவிжданo и нечувано: съвсем пъстра! Имаше какви не зърна: и черни, и жълти, бели и кафяви; имаше от седеф и кехлибар, имаше абаносови и кипарисови зърна, имаше и цветни зърна от стъклени мъниста.

Дядо Климент беше най-старият разсилен от девическата гимназия. Знаеха го всички от провинциалния град. Наричаха го дядо Климент разсилия. Двадесет и пет години проживя той между стените на класните стаи и дългите прашни коридори на гимназията.

Две скъпи неща имаше на света дядо Климент — броеницата и сина си Кирил, ученик в гимназията. И броеницата, и Кирил бяха връстници: явиха се едновременно на света.

Измряха му някога възрастни деца — едно, второ, че и трето. Изгубили бяха надежда — той и стопанката му, стрина Спасунка — да оставят рожба след себе си. Но... стринка Спасунка — четиридесетгодишна вече — наврѣх Кирил и Методий доби мъжка рожба.

Целият град се слиса от новината, слиса се, пък и зарадва се — огря една почернена къща. Жените се чудеха, мъжете се подсмиваха и всички благославяха рожбата.

Една вечер Климент се отби в кафенето. Там беше и чорбаждията, хаджи Кирил. Хаджията го видя, посрещна го засмян и пусна едно дебело иносказание, в което имаше по нещо и за кокошката, и за полога, и най-много за червения гребен на петела.

Възхитен от остроумната си шега, хаджията се изсмя: толкова сърдечно, че броеницата в ръцете му се разкъса и едрите кехлибарени зърна се попиляха по пода.

Климент се спусна, събра ги и му ги подаде.

Трогнатият и развълнуван хаджия бръкна в дълбоката си, плетена от ситни синци кесия, извади една жълтица и я подаде на Климента с едно зърно от броеницата: да ги зашият на шапката на юнака, да го пазят от уроки...

Така и направиха: пришиха парата и кехлибареното зърно върху бебешката шапка на малкия. На четиридесетия ден го кръстиха Кирил: на свети Кирила, защото се роди на празника...

Когато бебето отрасна, скриха парата, а Климент прибра кехлибареното зърно. Още от по-рано в ума на Климента беше се породила и узряла една мисъл: да си направи и той броеница от хаджи

Кириловия кехлибар. В памет на всяко събитие в живота на малкия той ще прибавя по едно зърно към хаджиевото, докато станат цяла броеница.

Бащата и майката се гордееха с рожбата си и пред свои, и пред чужди. Растеше малкият, растеше и броеницата. След всяко преминаване в по-горно отделение, след всяко свидетелство и отличие — в броеницата падаше по едно пъстро зърно. Когато Кирил встъпи в първи клас, радостният баща вниза единадесетото зърно в броеницата си.

Тя беше пораснала вече колкото да може свободно да прокарва зърната ѝ, да я подхвърля и лови от една в друга ръка. Щом привършваше работа, той сядаше настрана в разсилнишката стая и изваждаше броеницата. Другите четяха вестник, играеха на сантасе, водеха шумни разговори за училищните работи; понякога бистреха политика. А Климент Кожухаров (такъв беше бащиният му занаят, така се и подписваше) седеше настрана и бавно пропускаше зърната от дясната в лявата ръка и назад — от лявата в дясната. От време на време той задържаше между пръстите си някое зърно, гледаше го внимателно и с любов и дълго мислеше. Дори понякога го чуваха как си шепне нещо.

Другарите му знаеха отдавна слабостта му към броеницата и си устройваха с него безобидни шеги. Най-често, щом съглеждаха, че стои замислен над зърното, някой шегобиец се промъкваше, сядаше до него и разпитваше с престорена сериозност:

— Е, какво, гледаш ли го, гледаш ли го, бай Климе?

— Ами че гледам тук... мисля си.

— Това ли гледаш? Кое беше то? Забравих — за раждането ли, за кръщенето ли, а?

— Не е, Иванчо, не е. За раждането е първото, ей това, най-едрото, кехлибарено: от дяда хаджи Кирила е то...

— Ами това какво е — чимширево ли е?

— Чимширево. То е от второ отделение. Навръх Петровден го сложих. Него ден Кирчо получи свидетелство за преминаване в трето отделение — все шестици, само две петорки — по читанка и смятане.

Любопитният събеседник похващаше зърното, оглеждаше го прекалено внимателно, като едва сдържаше смеха си, и смигаше скришом на другите. Но Климент нищо не забелязваше. Той също се

навеждаше и разглеждаше броеницата, като че за пръв път я вижда. И все приказваше. Гледаше зърното и наричаше по-скоро на себе си, отколкото на госта.

— Наврѣх Петровден. Облекли го бяхме в сиви летни дрешки, с кафяв каиш през кръста. Още от малък обичаше да е спретнат и все с коланче на кръста. Отиваме в училището, посреща ни учителката; на хилядо деветстотин и четвърта година беше.

Но лукавият другар го прекъсва и попипва друго зърно.

— Ами това, това, бай Клименте, за кое отделение е?

— Това ли? Синьото!? Чакай... то не е за отделение. То е за болест...

— Болест?! Че кога е боледувал Кирчо?

— Боледува... Е-хе, щяхме да го загубим. Три години има оттогава. И когато пръв път тръгна на училище след болест, тогава турих броеницата — в петък, на седми декември...

Той помнеше всички дати, седмичните дни и дори какво е било времето — слънчево, облачно или дъждовито.

Друг път отиваше напред. Виждаше Кирила израснал вече, свършил гимназия и по-високо учение, търсят го хората за ум и разум, печели пари, имот, почести.

А годините минаваха и Кирил растеше. От малко и невръстно дете той беше се извишил едър и широкоплещест момък в последните класове на гимназията. От миналото му беше останало само името — Кирчо. Върху едрият и снажен момък сега то звучеше не като име, а като прозвище. Но никой не се спираше и не мислеше за това — не само близките, но и чуждите. Всички го знаеха и зовяха Кирчо.

А когато му донесе дипломата, старецът пое хартията с разтреперани ръце, сложи си очилата и дълго срича едрите красиви букви. Ето тука е то щастieto на сина му, радостта на дните му. Кирил не беше вече дете — от този ден той ставаше вече мъж, зрял и независим. Можеше сам да изкарва прехраната си и на тях, старите, помощ и отмяна да бъде.

През този ден броеницата порасна още с едно зърно — най-тържественото, чакано от години. А на есента Кирчо постъпи чиновник в инженерството. Ех, да имаше пари да го изпрати в София на по-високо учение!

До този ден старецът беше живял глух и безучастен към световните събития. Детето му беше в училище и училището беше най-важното нещо за него. Една война току-що беше минала като градоносен облак над всички глави. Почерниха се сума къщи, почерни се България. Старецът виждаше само — отначало при победите, — че иде добро и това добро ще открие широк път и за Кирила. Дойде нещастieto — той прие и него примирен: каквото бъде с другите, това ще е и с тях.

А когато подир една година повикаха Кирила в София да служи за офицер — старецът сам не знаеше да се радва ли, или да скърби. Сега вече очите му бяха отворени, той гледаше света и трепереше за рожбата си. Пламнал беше пожар у съседите, гореше огън земята, не беше за чудо и до нашата черга да дойде. Говореха открито всички, ако не днес, утре ще бъде. Накрай така и стана: екна нова война.

Ами сега? Шест месеца служба оставаха на Кирила в казармата. А после? После — офицер и там, там — при другите в огъня...

Старецът пак не знаеше — скърбеше ли, или се радваше. А една утрин рано-рано се зачукана пътните врата и когато отвори да види кой е подранил — в яките си ръце го сграбчи напет войник със синя фуражка и трицветни шнулове около пагоните.

— Тате, само за два дена сме тук — седмина от нашия град — и заминаваме: пращат ни на фронта.

Старецът го гледаше зинал от изненада: усмихваше се уж, а от очите му капеха сълзи.

Момъкът го хвана здраво за рамото, раздруса го и викна:

— Ей, чуваш ли, старо, отиваме да се бием!...

— Чувам, чух, чедо, господ да ви закриля и помага.

С тази благословия след два дни за сетен път го прегърна и изпрати към незнайното и страшно място:

— Господ да ви чува и помага!

Какво друго можеше да им каже? Какво му оставаше още на света освен вярата в божията милост?

Заредиха се дни — дълги и безброй, — ту радостни, ту скръбни. Радостни, когато получаваха писмо от Кирила, скръбни, когато идваха слухове за нови боеве, за жертви, за убити и за ранени. А Мито, пощенският раздавач, минаваше покрай портата и пак не искаше да се

спре и му подаде мъничкото жълто пликче, което щеше да развесели и огрее къщата им.

— Виж бе, Мити, потърси пак, разрови из другите писма, може да се е затулило някак нашето... Виж едно такова, жълто пликче... мъничко... Кирчо все на такива ни пише...

Раздавачът го гледаше отчаян и със съжаление. Той се усмихваше виновно:

— Знам бе, дядо Клименте, познавам неговите пликчета, ама няма... На, колко пъти съм ги преровил от тази утрин. Ето — има за баба Костадиница, за Маноловите, за Пейови... Друг път пък за вас ще има. Чакай де, преди четири дни получихте.

Старецът бършеше просълзените си очи с голяма кърпа и се мъчеше да събере мислите си. Прав е човекът. Преди четири дни получиха писмо от Кирила. Дълго, радостно писмо. Биели се. В сражения влазял, а сега останали назад, на почивка... И все пак не можеше да не завижда на онези, които щяха да получат днес писма в къщата си.

Сега той даваше ухо към всичко. Питаше, разпитваше, настояваше да чуе и разбере. И не само у нас, а и за другите земи, по целия свят. Струваше му се, че във всичко имаше нещо и за неговия Кирил — добро или лошо.

И картата знаеше вече като вещ стратег. По-рано училищните карти стояха свити в един ъгъл в разсилнишката стая. Но откакто почна войната, всички карти висяха разтворени върху стените. А откогато Кирил замина на фронта, старецът не се отделяше от картите. Особено когато получи писмо и момъкът споменеше вътре името на някое село, планина или каква да било местност.

Дядо Климент запомваше думата, слагаше очила и простираше ръка към картата. Не отстъпваше, докато не намери мястото: зовеше другите, сочеше им и обясняваше. А при много важни дни или сражения, ако и Кирил е участвувал там — в броеницата падаше още едно зърно и мястото и датата влазяха в семейната летопис.

Един ден старецът получи пак писмо, разтвори го и прочете: Кирил е вече подпоручик, офицер!

Узна и цялата гимназия — Кирчо станал подпоручик!

От този ден и старецът се някак възголеми: стана по-придирчив и важен. Отговаряше бавно и тежко. Разбира се, той не беше вече един

какъв да е разсилен, а баща на офицер.

Веднъж той мина покрай магазин за военни дрехи. Във витрината имаше изложени военни принадлежности. Старецът спря очи на пагоните. Особено върху подпоручишките — жълти и лъскави, със златни звездички на долния край. Не можа да устои на изкушението — влезе и купи пагоните.

А войските минаваха от фронт на фронт. Пътуваше мислено с тях и дядо Климент. Но в душата му все още се бореха скръбта и радостта. Случваше се по цели дни да ходи весел, преизпълнен с добри надежди и упования. Не! Кирил ще оцелее! Той ще се върне жив и здрав — пораснал и триж по-хубав и умен. Не може господ да посегне и отнеме свидната му рожба... Нали той сам му я изпрати някога, когато вече не вярваше, че може да дочака нова радост...

В такива минути той се разхождаше усмихнат насам-натам, потракваше весело броеницата и сърцето му вълнуваха добри, радостни мисли...

Но спореждаха се и бурни дни. Особено когато се забавяха Кириловите писма. Тогава не го съдържаше на едно място. Той бродеше като призрак от стая в стая, скиташе по града, срещаше и отминаваше хората разсеяно — гледаше ги и като че ли не ги виждаше, не ги познаваше.

Защо не пише Кирил? Защо го мъчи? Болен ли е? Ранен ли е? Или... или нещо по-лошо е станало? Той не смееше да го назове, но чувствуваше как при тази мисъл кръвта му мигом се вледеняваше, засъхваше гърлото му, сякаш го спущаха в нажежена пещ... Той вдигаше несъзнателно ръка към шията си, разкопчаваше яката на куртката си и дишаше тежко-тежко.

„Какво чакат още тези големци? Докога ще се бият и ще гинат хората? И защо им е толкова земя? Не ни ли стига вече?! Ето — до три морета допряхме...“ Или искат да погубят милата му рожба! Кирила! Кирча — доброто и умно дете... хубавеца му...

Веднъж след едно такова дълго очакване пристигна писмо от Кирила. Старият тури очилата си, разкъса внимателно плика и зачете. Добре е Кирил. Лошо били, но сега са добре. На почивка са, а после — още веднъж и няма вече.

Дядо Климент сгъна писмото, вдигна се и приближи до голямата карта. Огледа я, пошари с ръка по нея и повика едного от по-младите.

— Марине, я ела тук. Стъпи на стола и погледни ей там, най-горе, в къшето... Все ви думам, че много е високо тази карта — не взехте да преместите по-долу гвоздеа... Нали знаете, че Кирчови са в Добруджата, а пък тя е ей там е — най-горе. Виж сега, потърси Кубадин. Разбра ли: Ку-ба-дин. Там са били, страшни табиета имало... Мрежи, кай, оръдия, ама ще ги минат, ще ги минат, ако е рекъл господ... Може и да са ги минали вече — писмото има половин месец, откакто е писано... Къде ли се е бавило досега...

Наистина, писмото носеше дата още от петнадесет дни. Но за стареца то беше ново — все едно, че вчера го е писал Кирил. Той ходеше пак от човек на човек и показваше писмото. Писмо от Кирчо. Добре бил...

А на другия ден в гимназията дойде някакъв войник. Случи се, че пръв го срещна дядо Климент. Спря го, разпита го, както правеше с всички военни. Момчето идеше от комендантството. Търси директора. Викали го за нещо в канцеларията.

Отведоха го при директора. Той прочете бележката, мушна я бързо в джоба си, грабна шапка и излезе, без да се обади никому. Всички разбраха, че отива по някаква важна работа, и зачакаха тревожно.

Не намираше място и дядо Климент. Той сновеше прегърбен из коридорите, потракваше броеницата зад гърба си и току се караше на децата за щяло и нещяло. Всички виждаха, че старецът е обезпокоен, и гледаха да го развлекат.

Но ето че директорът се върна; никой не го очакваше толкова бързо. Той се изкачи по стълбите с наведени очи, мина покрай дядо Климента, не погледна и него — все едно, че никого нямаше там.

Мъчително, тежко предчувствие стегна всички сърца.

Директорът влезе в кабинета си и позвъни. Викаше дядо Климента да отиде при него.

Обадиха му. Старецът скри броеницата, прокара разтреперана ръка по лицето си и шията и тръгна нагоре.

А след малко от дирекцията двама разсилни изведоха стареца, като го прикрепяха от две страни, да не падне. Той беше превит одве, държеше на очи червената си широка кърпа и плачеше сподавено.

... Нямаше вече напетия и левент Кирил. Още преди да стигне писмото му, той беше заспал вечен сън в братските гробници при

Кубадин.

Три дена се крепи старият. Имаше дори момент, когато всички бяха повярвали, че якото му сърце и този път ще понесе чернилото. Всички го гледаха с любов и грижа — и другари, и учители, и децата от гимназията.

Освободиха го от всякаква работа. Директорът поръча да го оставят само звънеца да бие. Той седеше по цял ден мълчаливо пред масата със зачервени очи, с отпуснато и подпухнало лице. С никого не разговаряше, не смееше и никой да го заговори. В стаята сега беше тихо като при болник. Чуваше се само равномерно тракане на големия стенен часовник. От време на време старецът вдигаше очи и поглеждаше стрелките. Ставаше и мълчаливо тръгваше навън със звънеца.

Но на третия ден звънецът за второто междучасие закъсня. Мина десет часът, десет и четвърт; децата сами се прибраха в стаите, а звънец нямаше.

Накрай изскочи и директорът от кабинета си. Защо още не влизат в клас? Защо дядо Климент не бие звънеца? Къде е той?

Втурнаха се да го търсят. И — намериха го. Старецът беше сам в стаята си. Главата му лежеше върху масата, очилата бяха отскочили настрана, а в прострените му напред ръце лъщеше развързаната броеница, в която току-що е бил внизал най-отгоре, над двата края, последното голямо черно зърно. Но преди да свърже той броеницата, скръбта беше угасила навеки клетото му сърце.

БЕЖАНКА

Жената стоеше пред началната трамвайна спирка и гледаше света като насън. Сън тежък, страшен; сън, който, тя много добре знаеше, никога няма да се свърши.

Тя слушаше напътствията на старата жена — догде ще стигне с тази кола, где ще слезе, ще се качи пак, ще пита минувачи да ѝ посочат болницата. Не, тя наистина внимаваше, запомваше, виждаше дори непознатите хора, които ще срещне и как ще ги попита. И все пак всичко беше сън. В паметта ѝ се сплитаха дни, седмици, месеци; безкрайна смяна на случки, на хора и патила — от тежки по-тежки.

Назад стоеше миналото — шест месеца, — а отвъд тях — селцето им. Но като че ли шестте месеца бяха някаква тъмна пропаст, огласяна от писъци на давещи се хора, а отвъд тази пропаст се издигаше висок бряг и огряното от божи ден тихо селце. Тя имаше там дом — бедняшки, но свой дом; имаше земя, покъщнина, добитък. Но ето че дойдоха зли, чужди хора — отнеха къщата, имота и добитъка, разпиляха покъщнината. Мъжът ѝ — млад, левент момък — падна пронизан от куршум. Останаха тя, старите и детето. Бягаха. Нощем избягаха — те и цялото село. Пътят им беше към чужда земя; не, към своя земя. Там ги чакаха еднокръвни братя, чакаше ги любов, свобода

и щастие. Да, и щастие. Защо не! Най-сетне ще се забрави всичко, всичко — нали рожбата й Велко е с нея, нали е живо детенцето й, милото, клетото...

После... после — дъжд, кал, студени планини, железница. Претъпкани конски вагони и локви кал, и зимуване в прогнили бараки покрай някакъв град. Цял ден свиреха локомотивни свирки — идеха, отхождаха, връщаха се тренове. Там ли се свърши, оттам ли почна — тя не знаеше, главата й се замайваше, забъркваха се мислите, слепееше.

И пак напътствията на тази жена: ще се качи, ще слезе, ще пита хора за болницата. Тя слушаше, кимаше утвърдително глава, а ушите й шумяха, пред очите й играеха червени кръгове.

Младата жена беше облечена в износени дрехи на селянка от Беломорска Тракия. На ръце държеше невръстно дете, обвито в пъстротъкан домашен плат. Лицето й беше миловидно, ала немощно, измъчено. Погледът й беше впит в детето, когато го откъсваше от него и поглеждаше наоколо — гореше с някакъв тъп, плах блясък като поглед на безумна.

Най-сетне обърнаха трамвая, нагласиха електрическият прът на жицата и навалицата я повлече навътре. Другата също се качи, настани я да седне, повтори напътствията и слезе. Жената чу, видя всичко и все пак нищо не виждаше, нищо освен болното си дете. То лежеше обтегнато по гръб върху коленете й — притихнало, неподвижно. Под завивките едва се долавяше тежкото му неравно дишане; лицето му беше безкръвно и жълто като на восъчна кукла, очите гледаха неподвижно, като стъклени. Едничкият признак на живот бяха прозрачните клепки. Жената гледаше тях, те държаха ударите на сърцето й, дъха й. Клепките падаха бавно над неподвижните очи, оставаха така няколко мига, повдигаха се с мъка и след къса задръжка отново се склопваха над очите. Цялото същество на майката живееше в такта на това бавно отваряне и притваряне на клепките: дъхът й несъзнателно се движеше в него, със същите мъчителни задръжки. Хората наоколо й се струваха като някакви смътни петна и — чудно! — все пак виждаше всички, насядали по двете дълги, срещуположни пейки, дори сецаше как се връзваха до болка в паметта й! Гнетяха я. В ума й нямаше никаква мисъл. Така поне й се струваше. А тези хора я мъчеха, плашеха я. С ужас гледаше как спокойни са те. Ето този

старец, който равнодушно занича през прозореца. Двете жени отсреща, които разгръщат някакъв плат и спорят. До тях един мъж чете вестник. Две момичета се смеят нехайно... Та слепи ли са тези хора! Не виждат ли как е болно детенцето й! Как лежи върху коленете й, тежко диша, душа бере може би!

Наистина, детето беше много зле. Може би от задухата, от люлеенето на колата, или пък — идеше краят му. Боже, краят! Да умре! Да издъхне нейният Велко. Не, това не може! Не може!...

Тя го издигна, притисна го до гърдите си, сведе се над него. Устните й почти докоснаха устните му, сякаш искаше да вдъхне своя дъх в немошните му гърдици. Да умре! Тук! При тези чужди хора, в чуждия град! Да беше там поне — на село. Ах, село... Ето какво искаше да спомни тя. Село. И една утрин. И една жена. Бедна и смешна. Имаше дете. Умря детето. Мъничко, жълто, с изпъкнало чело. Казваха — цяла нощ плакала, милвала го, зовяла го да стане! „Но как може да се плаче за такова мъничко, жълто, слабо детенце!“ — питаха се през смях двете момичета, тя и другарката й, Калинка... Млади, невръстни бяха тогава още — не знаеха що значи човешка мъка... И ето че сега пред очите й възкръсна онзи ден, жената и смехът им. Защо се смяха тогава? Не трябваше, прегрешиха. Прегреша тя сама!... Изведнъж сърцето й вледени суеверен страх: „Ще умре и моето!“

— Велко! Велко! — беззвучно пошушнаха устните й. — Велко, погледни, чедо; виж, мама те вика, майка...

Ах, как весел беше той преди, как простираше ръчички, как се усмихваше сладко... Велко!

Тя вдигна глава, огледа се наоколо. Господи, какви страшни хора — гледат я и мълчат. Но така й се струваше само. Защото всъщност всички отдавна я следяха мълчаливо, сякаш сетили бяха около себе си тежкия дъх на смъртта.

Старецът се наведе и попита:

— Болничко ли е детенцето, невесто?

Тя кимна утвърдително глава.

— Къде отиваш?

— На болницата ме пратиха.

— По-рано трябвало — по-рано! — поклати глава човекът.

Жената го загледа плахо.

По-рано! Наистина, защо не отиде по-рано, защо слуша тези жени и не тръгна още преди ден, два, три... О, карайте, карайте по-скоро! Защо спряха? Защо ще се разминават? Къде се бави другият?... И как се смеят, как са спокойни тези двама навън, с каскетите. Не, те искат нарочно да уморят детенцето ѝ, затова не помръдват... Ах, тръгнаха. По-скоро! Карай! Карай, байо!... Велко, Велко мамин, дишай, чедо, дишай... Гледай, погледни ме! Виж ме — мама е над тебе, майка, чедо... Ръцете ѝ несъзнателно го притискаха, тя се свеждаше все по-ниско над него и не разбираше. Защо не се повдигат гърдичките му вече, защо не мигат клепките, защо очичките са тъй изцъклени, а устицата бледни, бледни, бледни...

Чуха се гласове — един, после други, после трети:

— Спрете трамвая! Да спрат! Нека спрат там! Не виждате ли, че детето умря!

Спряха; загледаха я. Но жената седеше на мястото си като прикована, като смразена. Нищо не виждаше, не чуваше, не разбираше. Приблжиха жени, вдигнаха я.

— Невесто, невесто, чуваш ли — стани, слез, върни се; къде ще ходиш по-нататък...

Тя сети, че я вдигнаха ръце, поведоха я, свалиха я от колата. Но къде е, будна ли е, спи ли, сънува ли? Каква е тази улица? Тези дюкяни?... И защо се блъскат така хората наоколо? Миг, два — ще изписка. Но някой я хвана грубо за рамото — стражар.

— Не стой тук; пречиш; върви си!

Ах, да, да си отиде, да бяга!

И тя се впусна напосоки през навалищата, през улиците. Напред, все напред! Не смееше да спре, да се обърне, да погледне. Пронизваше я леден ужас. По стъпките ѝ тичаше някой, тичаше смъртта; кискаше се и протягаше ръце да отнеме детенцето ѝ. Ето още стъпка, още две — ще я настигне, ще повлече и детето ѝ, и нея...

Така потъна тя в многолюдните улици на столицата. Какво я чакаше по-нататък, не беше трудно да се отгатне: гибелта на бежанката, на клетата майка.

ПРОСЯКИНЯ

Никой не беше забелязал кога придойде в града тази жена. По онова време от четирите краища на земята ни се стичаха прокудени клетници — голи, боси и гладни. Отмъстителната ръка на врага, след като изби и прокуди хората, насити свирепата си стръв в пожарища. Там погина и всичкото нейно добро: дом, имот и свои. Тя имаше синове, дъщери и внуци. Избитите погинаха, а какво станаха оцелелите — никога и от никого не чу нито дума за тях.

Съдбата я отвя отсам границата с шепа хора от онзи край. Губиха се дълги дни през гори и балкани, по задръстени пътища от една победена и разнебитена войска.

След месец скитане спряха навътре в царството в някакъв непознат малък градец. Там се заселиха. Отначало и тя като другите

заживя около познати от онзи край и поминаваше криво-ляво. Работеше чужда работа: зиме — по къщите, лете — в полето. А когато се прибираще вечер дома, сядаше на къщния праг и плачеше. Тя обгръщаше с две ръце коленете си, люлееше се полека и равномерно плачеше и нареждаше на разпев. В изсушената ѝ памет нямаше вече нищо друго освен смътен спомен за миналото и преживените страшни дни. Виждаше един далечен град и двор, обкръжен с тополи — много тополи, безброй, — а по средата бяла двуетажна къща. Изричаше имена на възрастни и най-много на деца. Тя простираше ръце напред, сякаш напипваше малките главици, и нареждаше имена, като им притуряше най-причудливи умалителни, каквито можеше да създаде в момента наболялата ѝ душа. Зовеше ги с гальовни обръщения, напътствуваше ги, разпитваше ги за самите тях, разпитваше ги за свои и чужди. Като че ли дечицата наистина бяха около нея. Съседите я слушаха и покъртени от безмерната ѝ скръб, също почваха да бършат насълзените си очи.

Но изминаха дни, измина година, две. Съседите свикнаха и думите ѝ не само не вълнуваха никого, а служеха вече за забава на околните. Намираха се коравосърдечни хора, които нарочно я подпитваха и си правеха шеги с нея. А тя разказваше все така благодушно: за идването на гърците в града ѝ, за пожарищата и кръвнините, за синове и внуци.

Хората слушаха сто пъти повтаряната история и се смееха. Не бяха ли това брътвежи на една изумяла жена? Защо пък да не се пошегуват с нея, щом ѝ подхвърлят по някоя медна пара...

Изтощена от лошия живот, глада и плаحوвете, тя не беше годна вече за никаква работа. Тогава бедната жена загърна последните си дрипи и тръгна да проси от врата на врата. Хората, щом чуеха, че потропва патеричката ѝ, знаеха кой иде, излязяха и даваха ѝ по нещо.

Така един ден тя мина покрай някакво детско училище и остана там — завинаги. Беше пролетен ден, малко предиобед. Децата бяха в междучасие и дворът и улицата ечаха от весели гласове. Клетата старица спря там, до оградата, и дълго гледа и слуша децата, унесена. Полека-лека в помътеното ѝ съзнание като че ли взеха да ѝ се дочуват познати гласове, имена на любими, свои... От очите ѝ закапаха сълзи на умиление, устните ѝ зашепнаха мили, скъпи имена.

— Климе... Климе!... Аниче... Петрашке... — мълвеше тя с прострени към децата ръце.

Децата също я забелязаха, заобиколиха я. Някои я познаваха вече, други пък я виждаха за пръв път.

— Коя си ти? — попитаха непознатите.

— Кукушанка... кукушанка, чедо...

Така беше се назовала тя още първия път и пак зареди за онзи град с тополите, за гърците и пожарищата. Но децата почти не я слушаха. Те бяха чули само непознатата дума, която не разбраха, но затова тя остана в паметта им като нещо много смешно.

— У, у, кукушарка! — обадиха се няколко присмехулни гласа.

— Кукушарка! — подеха и другите.

А тя ги гледаше с радостни сълзи на очи и все по-настойчиво питаше за Климе, за Аница и Петрашка — не са ли ги чули, не знаят ли къде са милите й...

Така се почна. Така си и остана името й — Кукушарката. От този ден жената не се отдели от училищната ограда. Ходи, къде ходи, дойде, спре пред оградата — стои и гледа малките немирници. С време между нея и децата се създадоха особени отношения. Едни я задяваха, подбиваха се с нея, викаха й „Кукушарка“, а други й даваха по нещо, слушаха думите й трогнати дори оставяха да ги помилва с треперещата си ръка.

Но никой не я видя да се разсърди от закачките им, да огорчи някого: и задевките тя приемаше като игра на свои: смееше се сама и подвикваше радостно на децата.

* * *

Загърмя нова война, сполетяха нови беди племето ни. Просякинята не се отдели от училищната ограда — ни лете, ни зиме. Отслабна още повече, изнемощя: едва я прикрепяше патеричката й.

Най-сетне един ден не се вести там. Беше в началото на дъждовита пролет, през велики пости. Легна болна. Нагледваше я една съседка. Дойдоха и други жени; разбраха — гасне, отива си. Към края на седмицата я хвърли в огън, взе да бълнува. Все своето: за Кукуш и тополите, за своите, за съседите; изреждаше имена, зовеше настойчиво

някого. Накрай се посвести и чуха ясно: молеше да повикат поп Стратилата от техния край — той да я изповяда и причести.

Доведоха го. Свещеникът влезе, огледа заледената порутена барака; просълзи се. После отстрани чуждите и коленичи до умиращата.

— Добър ден, бабо Магдалено, как си? И ти ли падна вече, клета душо? Така ти било писано: при толкова имане на гола земя богу душа да предадеш...

Болната го позна, подаде му горещата си костелива десница и почернелите ѝ устни зашепнаха невнятни слова. Говори дълго. Свещеникът не я спря — излишно беше. А тя му наръчваше, когато се върне там един ден, кого да срещне, какво да му каже, в коя църква свещ да припали за душата ѝ... Умори се, млъкна, притвори очи. Само дишаше тежко и равномерно. Свещеникът положи ръка на челото ѝ, поднесе ѝ светото причастие. Тя го прие и пак отвори очи. Костеливата ѝ ръка се раздвижи, тя бръкна в пазвата си, извади с мъка голям вързоп и го подаде на изповедника.

Той пое зачуден вързоп.

— Какво е това, бабо Магдалено?

— Пари, отче... хилядо и осемстотин лева са... вземи ги... на училището ги предай... там, гдето дават храна на сиромашките дечица... за душата ми... за мой Климе... Аница... да ме поменуват...

Сълзи задавиха свещеника; той се наведе и целуна бледото ѝ чело.

Почернелите устни пак зашепнаха:

— За тях ги събирах... за дечицата... Исках две хиляди да ги направя и... тогава... ала тъй било угодно богу...

Гласът ѝ угасна, стопи се. Угаснаха навеки и очите ѝ.

До вечерта новината обходи целия град. Всички слушаха смаяни. А на другия ден, когато я погребваха, навръх Свети Лазар, стече се целият град и учениците я изпратиха с църковни хоругви пред простичкия ѝ дървен ковчег.

МАЙЧИНА ВЯРА

Печалната вест дойде още преди края на войната. В общината се получи писмо, в което се казваше, че полкът, в който служеха мъжете от село Искрево, взел участие в последните големи боеве, отличил се, но дал и жертви. По-нататък се изброяваха имена: тези и тези — починали, други — ранени, трети паднали в плен, а накрай — Борко Лозанов изчезнал безследно.

Писмото дойде следобед. До вечерта по цялото село се чуваха писъци и припевен женски плач. Само в дома на Борка беше тихо и тъжно като при истински мъртвец. Там бяха останали само майка му — баба Ринка, — двете му снахи, жени на по-големите му братя, Нейковица и Лозаница, и децата.

Снахите поплакаха, както е редно, и се заеха да утешават старата. Те бяха разпитали и знаеха вече какво е това „безследно изчезнал“ — загубил се, не го знаят къде е... Тогава защо да се плаче напразно: може да е пленен, без да са видели нашите, а най-сетне може и да е забягнал нанякъде... На война всичко става...

Баба Ринка беше приклепнала отвън до стената на къщата, люлееше се ту на една, ту на друга страна и блъскаше с юмруци побелялата си глава. От очите ѝ течаха два реда сълзи и обливаха набраздените ѝ бузи. Тя стенеше и като унесена повтаряше равно и на разпев все едни и същи думи: „Борко... Боренце... Най-малкият, най-

свидният на мама... Как ще те майка забрави... Как ще те майка прежали...”

Но полека-лека тя даде ухо към думите на снахите си, накрай млъкна, заслуша се. Че те може и да са прави. Как така господ и света Богородица ще допуснат свидното ѝ чедо да падне, да почине. Пък нали през седмица получи книга от него — здрав бил, добре бил, чакали вече скоро да се завърнат дома...

Старата жена млъкна, избърса очи с краищата на забрадката си, пооправи разбърканите си коси, притегна ги с шамията и стана.

— Жив е Борко! — твърдо рече тя. — Жив и здрав е! Нещо ми казва... На божа майка гласа чувам — живо е чедото ми... В църква ще отида, свещ да припаля пред иконата на Богородица.

Старата взе тояжката си и закрета към църквата, гдето се трупаха вече и други почернени майки и жени.

След няколко дни баба Ринка съвсем утихна, утвърди се във вярата си — Борко е жив. Но оттогава тя отвърна очи от всичко, което вълнуваше по-рано сърцето ѝ: работа, дом, имот; снахите и децата; дори за двамата си по-големи синове, също на война, дума не отронваше. Скиташе цял ден по село. Спираше хората, заговорваше ги, вадеше от пазва скътаното Борково последно писмо и молеше да ѝ го четат. Хората знаеха вече писмото, но от жалост към клетата майка четяха ѝ го отново.

— Ето видиш ли — кълвеше тя, зарадвана, — чуваш ли какво казва Борко: жив и здрав е, скоро ще си дойде...

Така дочака тя края на войната. Завърнаха се оцелелите от село. Дойдоха си и двамата ѝ по-големи синове — здрави и читави. Братята потвърдиха писмото — изчезнал. Наистина, в онзи ден били на друго място, но хората от Борковата рота им обадили как е станало. Настъпвали, отстъпвали. Една утрин погребали набързо в обща гробница десет човека. До обед отстъпили и оттам. Гробът останал отвъд. Не било сигурно кои са погребани там. Но все пак намериха се хора, които твърдяха, че уж видели на общия дървен кръст и Борковото име.

Приведоха глави и братята — погинал е малкият. Опитаха да подготвят старата, почнаха отдалеч, ала тя сети накъде бие работата, разсърди се, разплака се: „Борко е жив, а те, те са лоши: смъртта му желаят, жив искат да погребат брата си.“

Оставиха я на мира.

Към края на втората година братята решиха да поделят бащиния си имот. Но баба Ринка се разплака:

— Ами Борко? Ами делът му? И негова дял ли ще поделят двамата...

Този път братята бяха непреклонни. Поделиха имота на два дяла. Баба Ринка махна ръка:

— Правете, каквото ви е господ научил, ала мислете, че пред Борка ще отговаряте, когато си дойде. Близко е времето, така да знаете.

Всяка вечер старата лягаше с надежда, че в полунощ ще почука някой на вратата, ще скочи тя, ще отвори и Борко ще падне на ръцете ѝ. Утрин излизаше вън, спираше посред двора и оглеждаше на три страни пътищата — не иде ли странник от дълъг път? Не връща ли се неин Борко?

У дома всички ѝ говореха открито:

— Примири се, прежали го, няма да си дойде вече Борко.

Съседите я гледаха и клатеха глава — побърка се от жал старата жена, изгуби ума си. Няма да я бъде.

От всички свои на нейна страна беше само най-голямата ѝ дъщеря Неда. Тя беше женена в съседното село Мокрено, на час път от тяхното. Още през войната баба Ринка често спохождаше дъщеря си. Седяха двете, поплакваха си за Борка и сами се тешаха: „Жив е Борко, кога да е, все ще си дойде.“

Същото беше и след войната. Не повярваха само майката и сестрата Неда. През тези две години не минаваше празник старата да не тръгне към Мокрено.

— При Неда отивам: ще я питам, може писмо да е получила от Борка.

Отначало синовете се сърдеха, спираха я, а после махнаха с ръка: нека върви, щом иска. Нека се тешат двете с празни приказки.

Така измина и третата година. Наближаваше краят на коледни пости. Баба Ринка ставаше всеки ден все по-неспокойна: този път вече няма разминаване — за Коледа дома ще е Борко...

Към края на декември хванаха студове. По полето падна сняг. Навръх суха Коледа, срещу бъдни вечер, небето се заоблачи, запрехвъркаха едри парцали сняг. Към обед баба Ринка стегна опинците си и се приготви за път.

— При Неда ще ида. Сън сънувах тази нощ: Борко си иде... Откъм Недкина страна е пътят му... Може вест да ѝ е допратил... Иде си, ви казвам!

Но чу я Лозан, големият ѝ син, разсърди се, викна ѝ:

— Мамо, стига вече! Доста сме били за смях на хората. Никъде няма да ходиш ти! Вест ѝ допратил Борко! Пратили ти вест вълците... Нямам време утре, навръх Коледа, да събирам по снега старите ти кости.

Баба Ринка се върна, седна край огнището, подпря глава с две ръце и остана така, като вкаменена. Скоро на двора надойдоха външни хора, улисаха се всички около закланата свиня. Мръкваше, когато някой спомена за баба Ринка. И чак тогава се сетиха да я потърсят. Но старата я нямаше никъде. Изтичаха до съседите — също. Едва след час им обадиха, че още през деня я видели хора, като поела шосето за Мокрено.

Лозан, големият, отсече:

— Няма да я търсим. Да върви, щом е тръгнала. Корава душа е тя — ще стигне и сама.

Но Нейко беше по-милостив.

— Не става така, бате. Виж какво е лошо време — вали, духа вятър. Ще я затрупа в някоя пряспа. Вий карайте тук, а пък аз ще ида да я настигна.

Той се облече, взе дреха и за нея, запали фенера и тръгна по мокренското шосе да я дири.

А баба Ринка наистина беше на път. Дълго седя тя край огнището — ала едното ѝ око следеше какво става около нея. Когато се опразни къщата, тя скочи, грабна дрехата си, заобиколи зад къщата и се измъкна на пътя, без да я види някой. Накрай село тя наистина пое мокренското шосе, но когато стигна по по-прекия коларски път, отби се и тръгна по него. През деня там бяха минали дърварски коли и по снега личаха ясно следите им.

Мокрено беше отвъд хълма. Но докато стигне до билото, измина доста време. Снегът ставаше все по-дълбок. Притъмня, а горе я срещна буен вятър, пръсна сняг в очите ѝ, отвя я встрани. Уморената жена спря, пооправи се, намери пътя и пак тръгна. Ала двадесет крачки по-нататък нямаше никакъв път. Наоколо се мержелееха само ниски заснежени храсти, лаеха псета надалеч пред нея и зад нея. Тя

продължи напосоки, но сецаше как все повече отмаляваха краката ѝ. Струваше ѝ се, че сега вече псетата лаят отляво, отдясно, отвред покрай нея, а село не се виждаше.

— Натам е! — реши тя и пак закричи.

Снегът покриваше вкочанелите ѝ крака, на някои места затъваше до колене. Спираше, за да измъкне краката си. Полека-лека взеха да се объркват и мислите ѝ. Тя виждаше ту своите, ту Неда. Говореше им, чуваше, като ѝ отговарят. Но най-ясно пред очите ѝ беше Борко. Тя го гледаше, заледените ѝ устни разтягаше блага усмивка.

— Борко... Борко... — мълвеше тя. — Ти ли си, чедо... Идеш ли си... Дойде ли си... Ела, ела, мамин...

Старата спря в снега, подпря се на тояжката си да отдъхне. Ала когато поиска да тръгне, краката ѝ не се помръднаха.

— Ще почина още малко — реши тя. — Ще поседна, по-леко ще ми бъде.

И пак пред очите ѝ се мярнаха хора, много хора. А когато поиска да ги види — стопиха се като насън. Един остана само, той беше далеч, далеч — газеше из снега и идеше право към нея. Сърцето ѝ се пробуди, затрептя, стопи го луда радост.

„Той е! Той е!“ — разкъса вик душата ѝ. А човекът все прииждаше, той беше вече на няколко крачки пред нея. Достигна я, израсна голям като планина.

— Борко! Чедо! — извика тя и чу мил, жадуван от години глас, гласа на чедото си.

— Мамо... Мамичко!... Ти ли си тук, мамичко?...

Старата протегна вкочанелите си ръце и сети как две силни ръце я грабнаха и понесоха високо над снега. Тя се отпусна и скри глава в мъжките гърди. Изнемощялата ѝ ръка потърси лицето му. Пръстите ѝ напипаха заледена брада.

— Боре, колко си брадясал, синко.

— От път ида, майко... От дълъг път ида. През чужди земи, майко, през гори и планини... През вода и морета...

— Боже, а пък те не вярвах, чедо...

— Кои, майко?

— Лозан... Нейко... всички... Умрял, починал си, думаха ми те.

— Такъв бях, мале. Мъртвец бях и възкръснах. В Гръцко бях пленник. По гръцките острови ме държах. Но избягах... Ето ме сега

тук съм, на своя земя, при тебе, майко... И ти, ти първа ме срещаш, клета душо.

— Аз, Борко, аз и Неда...

— Кака ли... Кака Неда... Знам, знам. Видях ги. „Стой — спираха ме те, — спи тук и утре рано ще ги зарадваш...“ Да спя, да чакам, ами ти, ти, мамичко...

Старата не чува по-нататък. Унасят я сладките думи, унася я чуден сън. Тя сеца как я люлеят силните ръце и тъй й е добре, че иска да върви, все да върви, ей така докрай света, накрай света...

Късно през нощта у Лозанови залаяха псета и млъкнаха отведнъж.

— Нейко трябва да се връща. Я вижте дали я води.

Някой отвори и погледна:

— Иде си, на ръце я носи.

Но когато пътникът приближи, те видяха не Нейка, а висок мъж, брадясал и с другоземска шапка на глава.

— Честита ви Коледа, хора! — рече странникът и внесе в стаята вкочанелите мощи на майка си.

КРИЛАТИ ГОСТИ

В семейството бяха всичко пет души — трима възрастни и две деца: Славчо, баба му, родителите му и по-малкото му сестриче Калинка. И те бяха като много други. В това село придойдоха късно през есента. Прекараха лоша зима. Отначало майка му и баба му честичко си поплакваха, но пазеха се да не ги види татко му, защото ги гълчеше, когато плачат. И бащата сам не беше много весел — все мълчеше, сучеше замислено мустаци и покашлюваше без кашлица.

Но дойдоха коледните празници и те, и хората от селото се поотпуснаха, развеселиха се. Пък и бяха се по-наредили вече. Стъкмиха си покъщнина, настаняха добитъка и не видяха кога почна слънцето да пригрява все по-топло и да застоява на синьото небе все по-дълго.

Една утрин Славчо излезе навън, намъкнал до уши високия си кожен калпак, и вместо студ сети като че ли някоя топла мека ръка го погали по лицето. Появл беше над равнината южен вятър, а от небето приличаше весело слънце. Татко му беше отдавна на двора. Той беше съблякъл връхната си дреха и притягаше колата и ралото; унесен в работа, той си подсвиркуваше с уста, за пръв път откакто бяха се

преселили отсам. Славчо приближи тихо, чу го, като си подсвирква, и сърцето му затуптя от скрита радост. А бащата се извърна, видя Славчо и се засмя:

— Ей, Славчо — извика му той весело, — виждаш ли, пролетта пристигна! Вика ни вече по нивите. Доста сме се вайкали залудо. Работа трябва, момчето ми, работа!

Когато Славчо стана на другия ден от леглото, татко му беше отминал в полето на оран. След малко и Калинка изскочи от къщи сънена. На улицата се събраха деца и от другите съседски дворове. Всички се радваха на топлото време и слънцето. А към обед за децата дойде още по-голяма радост. По едно време едно от децата беше вдигнало глава към небето и радостно се развика:

— Ей, гледайте нагоре! Щъркели! Щъркели идат.

Всички извиха глави нагоре. Наистина, високо по небето, загубени със слънчевите лъчи, се виеха на малко ято щъркели. Те обикаляха в кръг над селото, като слизаха все по-ниско. Подире се разделиха на двойки. Едни отлетяха, загубиха се, а други взеха да се спущат по дворовете.

Славчо беше много развълнуван. През зимата той често мислеше за родното си село и дом. Припомваше много неща, разпитваше старите. Така един ден той си спомни за щъркелите, които всяка година мътеха на покрива на техния обор.

— Бабо ма, ами какво ще правят нашите щъркели, когато си дойдат напролет и видят, че ние не сме вече там?

— Ех, баби — усмихна се старата жена, като прикри мъката си, — може и те да се преселят тук.

— Ами дали ще ни намерят? — обезпокои се детето.

— Ще ни намерят, чедо. За тях е лесно. От небето се вижда цялата земя...

Славчо беше запомнил думите на баба си, спомни си ги и сега и сърцето му затупка лудо.

„Ами ако наистина са пристигнали и нашите щъркели!“ — помисли той радостно.

В същото време чу шум от крила над себе си и догдето вдигне глава, един щъркел кацна на стария бряст в двора им. В двора им имаше стар бряст с пречупен дебел клон към върха. След малко до първия щъркел кацна и още един.

Славчо и Калинка се спуснаха към къщи и закрещяха:

— Бабо, мамо, тичайте да видите! Пристигнаха нашите щъркели!... Намерили ни! Кацнаха на бряста...

Двете жени изскочиха навън. Старата направи знак на снаха си и рече зачудено:

— Брей, горкичките, намериха ни чак тука! Добре ни дошли, мили гости! Ей ги, те са. Познавам женския — нали малко му е обвиснало дясното крило.

Но двете жени уж искаха да залъжат децата, а и на тях самите им се струваше, като че ли наистина са дошли техните щъркели.

Птиците останаха там до вечерта. Отлитаха, връщаха се и кацаха все на същото място. Тракаха с клюнове един срещу друг или дълго мълчаха, смешно замислени, като човеци.

— Бабо, защо тракат и допират човките си? — попитаха любопитно децата.

— Е, какво — разговарят се на щъркелски език; радват се, като ви виждат колко сте пораснали от лани досега.

Бащата се върна от нивата по здрач. Двете деца го пресрещнаха вън, на улицата.

— Татко, полека влизай в двора, да не подплашиш щъркелите. Я виж на бряста! Пристигнаха днес нашите щъркели. Намерили ни чак тука...

Бащата влезе и се загледа към двете неподвижни сенки на дървото. Подире помилва децата по главичките и полека изрече:

— Щом щъркелите дойдоха, сега вече всички сме си тук. Децата, пазете да ги не разсърдите и пропъдите! Те са дошли да донесат щастие на новия ни дом. Сполай им.

ПРЪСТ

Градът е разпрострян по южните склонове на планината. На север от него се издигат голи сини баири. Долу, отляво, през ясни дни на хоризонта израстват като видения Странджа и Сакар планина. Отдясно като орлово крило извиват Родопите, а право на юг се открива равното Тракийско поле и тъне в маранята чак до сините води на Бяло море.

Напролет е зелено — зеленее се пъстрият губер на нивите. През лятото там се люлее жълтото море на зряла пшеница. После бързо пада суха есен.

Някога, в стари времена, надлъж и нашир по това поле са шумели клоновете на неизбродни дъбови гори. Вели са ги солениите прохладни ветрове на две морета — източното и южното. От ранна пролет до късна есен е димяла над земята благодатна влага. Но прииждат отнякъде хора. Все по-многобройни, все по-жадни за имот и земя, за нива и пасбища. Загърмяват топорите, пламват огньове в горите — поникват села.

Тогава — тогава горите оредяват, отлитат пойните птици, загубва се едрият и дребен дивеч, а над полето лягат задух и суша — понякога от ранна пролет до късно лято.

* * *

Така беше и онази година. От Петровден до Голяма Богородица над полето не падна ни капка дъжд. Изгоряха ожънатите кърища,

попука се земята; из полето зинаха черни ями. Стадата и омършавелият едър добитък се лутаха от утрин до вечер по широкото поле, гризяха сухите корени и пръстта — горени от нетърпимото слънце, гладни и каталясали от жажда.

Заглъхнаха селата. Не отекуваше там весел смях, нито радостна моминска песен. И хора, и животни се душеха от суха жега и прах.

Прах — прах от смляна пръст: низ полето, по пътища и дворове. Всяка стъпка от хора или добитък, всяко подухване на вятъра го вдигаше на гъсти бели облаци, които тежаха неподвижно над земята и покриваха поле и села като сива пелена.

Той се носеше по пътищата от село до село, замрежваше небето и слънцето с меднокървава завеса. Хората се движеха из тази нажежена пещ, замаяни, с тежки лениви крачки, с възпалени очи и горени от суха кашлица дробове.

Засъхналите уста изплювваха кални хракчи. Кални бяха и мислите им.

* * *

Една сутрин Ройди застыга колата, изведе волове и впрегна.

— Къде ще ходиш в тази жега и този прах?! — сърдито попита невестата му.

— Пръст ще докарам — късо отвърна Ройди, — ще попълня двора около саята и плевника. Утре ще ливнат дъждове — не можем изгази.

Той отмина и се върна с пълна кола пръст. До обед докара още две коли.

Отляво до Ройдеви почваше дворът на братовчеда му Диньо. Делеше ги общ плет. Двете семейства не живееха добре. Враждата почна, откакто се посели там Диньо.

Враждуваха не само хората. Псетата им по цели дни се лаеха през общия плет, петлите се биеха отвън дворовете, на бунището; лятос Диньовото прасе рани Ройдевото с дълбока рана, от плешката до гърба.

На обед се прибра дома си Диньо. Жена му го посрещна запъхтяна още на портата.

— Къде ходиш? Къде се губиш?
— Тук бях — по селото.
— Ходи! Ходи! Спи! А пък хората вършат работа зад гърба ти!...
— Каква работа? Какво те е прихванало пак?!
— Прихванало ме! Ще разбереш, когато отвориш очи. Ела да видиш!

Тя хвана разкопчания край на пъстрата му антерия и почти насила го отведе до плета.

— Гледай там! Виждаш ли?

— Виждам — пръст; докарал си човекът пръст.

Наистина, отвъд, пред плевника, се белееха три пресни купчини пръст.

— Пръст я — от нашата пръст, дето си я белязахме пролетес в полето...

— Отгдето знаеш?

— Стрико Лазар ми обади. Връщал се от къра тази утрин и видял Ройдя, като товари от нашата пръст.

Диньо поклати глава:

— Брей, лош човек е Ройди — направя го. Ще ида да видя.

Той се обърна и излезе от двора. Прекоси селото и потъна в задименото от прах поле.

* * *

Напролет веднъж Ройди се връщаше от нивата с рало. Той мина през полето, отби се при бялата пръст, спря се и огледа наоколо. Пред него се зеленееше ниско кръгло място. Ройди спусна ралото и загради с дълбока бразда това място. Браздата сочеше, че включеното в нея място е запазено от някого.

Измина пролетта, измина и лятото. Изсъхна тревата, напука се и сухата земя в полето. Добитъкът утъпка и подравни онази бразда. На мястото ѝ остана само жълта вдлъбнатина.

През есента оттам минаха Диньо и жена му. И те се връщаха с кола и рало от нивата. Слънцето грееше високо на запад: рано беше още да се прибират дома.

Диньо скочи от колата и спря воловете.

— Гано, слизай! — подвикна той на жена си. — Ще разорем ей тука за пръст. Силно е още слънцето — ако паднат дъждове, има време да насечем кирпичи, ще изсъхнат до студовете.

Жената слезе и огледа мястото. Диньо стягаше оралото.

— Диньо, вижда ми се като че ли някой е сложил тук белези — виж!

— Какви белези — не виждаш ли, че си е играл някой тук напролет. Ще го разорем. Пък комуто трябва пръст — не се е свършила пръстта на полето!

И той подкара оралото. Сухата земя се къртеше трудно на големи отломъци. Жената свали търнокоп и се залови да разтрошава и равни пръстта. След час целият кръг беше разоран и приготвен за работа.

И ето че сега Ройди беше дошъл и товарил от тяхната пръст. Ясно личаха вдлъбнатините, отдето бе нагрибал.

Диньо се върна в село и отмина направо към кметството. Обади там всичко. Е-ще така и така: разорали с жената, приготвили за кирпичи; Ройди сега вдига от неговата пръст. Нека го повикат: да спре, да не почва свада...

Ройди изслуша кмета с наведена глава. Той мълчеше със свъсени вежди, само от време на време в ъглите на устните му потрепваше зла усмивка. Подире вдигна очи, погледна кмета и отсече:

— Добре, кмете, харно думаш, чувам; само че пръстта е моя — още пролетес съм белязал мястото: свидетели имам!

Напразни бяха думите на добрия човек. И на отиване Ройди отвърна съвсем късо и неопределено.

— Ще видим! — рече той, като поклати заканително глава, погледна накриво към Диня и пое път към дома си.

Диньо се помая в общината, при хората, поговори с тогова, с оногова и също тръгна нататък.

На портата го посрещнаха пак Гана и децата.

— Тичай! Ройди впрегна колата и пак отмина за пръст.

Диньо спря посред двора и пое тежко дъх. Добър, какъвто си беше, тежък, тромав и неподвижен, той хвърли наоколо измъчен, разсеян поглед и пак загледа жена си.

В следния миг устните му затрепераха и посиняха, лицето му почервения, а очите му се наляха с кръв, като у разярено животно.

— Така, а? Пак ли отиде? Ще го науча аз него чия пръст краде!

Той се втурна в къщата, изскочи, премина бързо двора и се понесе навън.

* * *

Денят беше превалил. Слънцето клонеше на залез. От полето към селото се завръщаше добитък, вдигнал облаци прах. Прахът се отделяше от пътя и пълзеше през полето на широки сиви вълни.

Диньо тичаше без път, направо през равното почерняло поле — бос, гологлав, с открити загорели гърди. Облаците прах го посрещнаха, потопиха го; те горяха дробовите му и очите, задушаваша го, а той не сещаше нищо — само крачките му ставаха все по-широки и по-тежки.

От време на време той се поспираше: и оправяше с мъка нещо забучено в червения му разпуснат пояс.

Когато пристигна, Ройди хвърляше в колата последните лопати пръст. Той видя Диня, но се престори, че не го забелязва — все едно, че не беше там.

Диньо мина пред воловете, заобиколи от другата страна на колата, улови тежката каната и я вдигна. По цялото; продължение се сипна пръст, задими пушек.

— Ти какво правиш там бе?! — викна Ройди!

— Аз знам какво правя, а ти какво търсиш тук?

— Ей сега ще ти кажа!

Диньо не слушаше; той се приведе и отново задърпа яростно канатата. Ненадейно върху гърба му се стовари тежък удар. Той се олюля, подпря се на колата, отскочи и улови замахнатата повторно лопата. Един миг, и лопатата излетя от Ройдевите ръце.

Тогава двамата мъже се сграбчиха за раменете, сборичкаха се и паднаха на твърдата земя. Те се валяха в кръг, ту единият, ту другият отдолу.

Биеха се с юмруци, деряха с нокти лицата си, хапеха се и изригваха псувни и закани.

Накрай Диньо остана отдолу по гръб. Тежкото Ройдево коляно ломеше гърдите му. Но той освободи дясната си ръка, пхна я в пояса си и замахна. Лъсна дълъг нож. Ройди изрева и отскочи. Но Диньо

пропълзя, настигна го и отново заби ножа. Докато Ройди можа да се вдигне на крака, ножът трети път потъна в гърба му.

Тогава обезумелият мъж се втурна през полето, тичаше към село и простора огласяше страшен, животински рев, а по стъпките му растеше широка черна бразда кръв.

* * *

В това време от другата страна на полето към селото се прибираше селският свещеник. Той беше без расо и гологлав — връщаше се от кърска работа.

Свещеникът чу виковете и погледна на запад. През праха и полегатите слънчеви лъчи той едва съзря как някакъв човек тичаше през полето с разперени ръце, олюляваше се, поспираше и тичаше отново, а гърдите му късаха виковете за помощ.

Старецът се спусна към него, посрещна го, позна го.

— Ройде, Ройде, какво ти е?

Човекът простря ръце към него, улови се о широката му дреха, но коленете му се подгънаха.

— Диньо ме уби! — едва смогна той да изрече и грохна на земята.

Свещеникът коленичи над него, грабна главата му и откри лицето: очите гледаха изцъклени, а върху посивялото лице нямаше нито капка кръв. Той го положи на земята, притвори миглите над угасналите му очи и се прекръсти.

— Боже, боже господи — изрече старецът насълзен. — Бива ли така бре, хора — за една кола пръст, за десет лопати две къщи да почерните?!

В този миг слънцето слизаше зад планината. И в огрения прах над полето коленичилият над трупа старец приличаше като завършък на някой зловец филм.

ЛАЛО

Има една особена пасмина хора, които приличат — така да се каже — само на себе си. У тях всичко е тяхно: лице, глас, походка, привички. На тях приличат мнозина, но те — на никого.

Припомнете си: не ви ли се е случвало между стотиците хора, които срещате, отминавате и забравяте всеки ден, изведнъж да спре и прикове погледа ви някой. Отначало и той ви се струва, както всички други, но след няколко крачки вие се извърщате неволно и още веднъж го изглеждате цял. И странно: вървите по-нататък и чувствувате, че този човек е заключен завинаги в паметта ви.

Искам да ви разкажа за един такъв странен човек. Той беше войник. Видях го и опознах на война, където всички хора се откриват такива, каквито си са — с всичко лошо и хубаво.

Той се наричаше Лало. Така го зовяха всички — Лало. Погледнато общо — у него нямаше нищо особено: висок, едър, тежък. Впрочем у Лало всичко е тежко: походка, движение, говор; името дори, тези две „л“-та, между едно „а“ и едно „о“: Лало. Всичко освен погледа. Този поглед е винаги прикован о земята като у дълбоко замислен човек. А срещне ли ви — виждате спрени у вас две сини кротки очи, препълнени с безгранична доброта. Но у тях готовността не е угодничество, покорството не е раболепие. Не, те питат само: „Нужен ли съм? Трябвам ли за нещо?!“

И наистина е така. Лало приближава бавно, спира се и обръща към вас русото си, едро, но хубаво лице. Той пита:

— Какво ще заповядате, господин... — и прибавя званието ви или чина. Но онова, което у другите е: „гос’дин“, „кап’тан“, у Лало е „господин капитан“.

Той произнася всеки звук отделно — полека, тежко, неизменно, равно. И не обича да говори много, но щом заговори — слушат го всички: млъкват и слушат. Той говори пак така полека, тихо, спира се и надълго разказва най-незначителни подробности, често пъти съвсем наивно и при все това никой не се уморява да слуша, не го прекъсва.

Аз не познавам всички войници от ротата, но когато ми съобщиха, че пращат Лала за пазач в телефонната станция, изведнъж си го спомних — цял-целеничък.

Беше припролет. В станцията идваха жици от две посоки: кабелни жици, от вехт кабел. На това отгоре заваляха дъждове и ден не минаваше без пакост. Пазачите бяха двама: Лало по едната линия, а по другата — друг войник, пълна противоположност на Лала. Той се казваше Петър Мънзата, безполезният приятел; пушач от детинство, както сам твърдеше, но всякога без тютюн и най-ревностен клиент на моята табакера. В минута на отчаяние бях го нарекъл веднъж „безполезен приятел“ и с това прозвище си остана до края на войната.

Една нощ излезе буря, заваля дъжд и единият апарат показва скъсване. Аз изпитвах още телефона и жиците, когато зад мене се изправи едрата Лалова фигура. Той стоеше облечен вече и със запасана на кръста слушалка — готов за път.

Погледнах го.

— Е, Лало?

— Че знам ли... Да бях тръгнал, господин старши: трябва да се е скъсала тази пуцина.

— Ами в туй лошо време...

— Е, че какво — ша гледам дано го намеря дей скъсано...

И той излезе. След малко наблизо се обади сигналната свирка, после все по-далеч и по-далече в мрака.

Но ето че и по другата жица замлъкнаха. Минаха десет-двадесет минути — никой! Явно беше, че и по нея е станала някоя пакост.

Събудих „безполезния приятел“ и с голяма мъка го убедих, че трябва да тръгне да търси повредата. Петър излезе и почна проверките си. Отначало той се обаждаше според правилата на всеки километър. Но скоро млъкна и вече не се обади никакъв.

Разбрах какво е станало. Петър бе повторил старата си хитрина. Отминал триста крачки от станцията, връзва се о жицата и се обажда.

— Ало! Ало!

— Ало! Къде си, Петре?

— До първия километър стигнах.

— Добре. Върви по-нататък.

Но Петър остава на мястото си, чака половин час и пак се обажда:

— Ало! Ало, станцията!

— Ало! Ти ли си, Петре? Докъде стигна?

— Втория километър, господин старши. Нищо няма.

— Добре. Продължавай.

Но Петър пак не помръдва от мястото си, мълчи и достига и третия километър.

И така нататък, догдето съвсем се изгубва.

В това време в станцията се връща Лало: цял в кал и вода. Но жицата беше свързана. Разправам му, че и другата жица не работи, че Петър е излязъл отдавна и че не се обажда никакъв.

— Тъй ли, ами че да бях тръгнал и аз подир него, белки ще намерим къде е скъсано.

— Ами нали си уморен, Лало?

— Холан, кой гледа умората — прекъсва ме той, — ами левият ботуш ме притяга малко, ама ще ида да видя.

И той препасва пак мълчаливо слушалката, обвива се с мокрото платнище и излазя.

Почват се пак проверките — час, два. Гласът се губи, обажда се, напредва, най-после жицата е намерена и свързана. А на съмване пристигат и двамата: и Лало, и „безполезният приятел“. Лало — капнал от умора, изквасен до кости, а Петър — сух и безгрижен като пеперуда. На връщане Лало го намерил, като се припича покрай огъня, сврян под колите на някакъв обоз на сто крачки от станцията...

Лало сядва и се заема да изува калните си ботуши. Накрай изтегля с мъка левия, обръща го надолу и върху пода потича мътна, кървава вода: над петата му на босия крак е открита червена рана от убито...

Лало беше цяло лято при мене. Разделихме се, когато се отвори румънската война. Той замина с взвода си надругаде. Сетен път го видях една ранна утрин, като сваляше жица от дърветата, с карабина и

раница на гръб, той приличаше в сивата утринна дрезгавина на някой великан, насочил копие срещу небето...

Почна се новата война. Минаха дни. Настанаха страшни боеве, дойде и боят при кървавото село Молчиова. Още в зори се почна люта канонада откъм румъните. Те жарят навред, а най-вече в посока на пункта, където подозират, че стоят прикрити наши части. Сякаш нататък е насочена огромна пръскалка, която бавно се мести ту вляво, ту вдясно и гори земята...

Към обед съобщават във взвода, че една от телефонните жици не работи — навярно е скъсана. Офицерът става и късо заповядва на старшия строител:

— Да се изпрати веднага човек да провери!

— Но кого? — И обръща очи към войниците.

Всички мълчат, притаили дъх и приковали очи в земята. Но ето че един се вдига и някак виновно произнася:

— Аз, господин капитан.

Това е Лало. Срещнал погледа на командира, той не дочаква заповед, а става сам.

— Ако заповядате — да отида аз, господин капитан, ами нямам лента за изолиране...

Всички отдъхнаха облекчено и отведнъж няколко ръце се простират към Лало:

— Ето, ето — вземи...

Лало поема лентата, взема къс жица, остроzybци; стъпва с единия крак върху окопа, после с другия и ето го отгоре. Той намира простряната по земята жица и тръгва по нея, съвсем сам през равните, открити ниви. Той върви, спира се, оглежда връзките и пак поема тежките си равни крачки. А над него пищят и прехвъркват шрапнели, бучат фугасните гранати и мятат към небето черни страхотни стълбове от пръст и пушек...

До една прясна фугасна яма жицата свършва. Лало намира другия край, свързва двете жици, закрепва ги и — липсва. Минават десет, двадесет минути, половин час. А Лало още го няма. Всички изтръпват. Нетърпеливите надигат глава от окопа и гледат. Ето — отдалече се подава някой и иде насам — Лало! Той е! Командирът не изтрайва, повдига се над окопа и вика срещу него:

— Тичай! Тичай бе, човек!

Но Лало съвсем се спира; той слага ръка върху ухото си и пита:
— Какво заповядате, господин капитан — не се чува!

Офицерът махва отчаян ръка и се скрива. След малко над окопа се надвесва Лало и полека се смъква долу. А когато го разпитват страшно ли е било, отговаря съвсем спокойно:

— А бе че имаше гранати, падаха там, наоколо, ама даде господ — никоя не ме халоса.

А след месец, когато му закачиха ордена за храброст, той го носи два дена и на третия го скри — страх го било да не кажат другарите му, че се гордее...

Наистина, на Лало не само всяка негова постъпка му се вижда нещо твърде малко и незначително, но той не може да си представи, че това би могло да бъде инак. За него всичко е работа, неизбежна работа, която трябва да се свърши.

Знаете ли какво значи жетва през горещо уморително лято? Представете ли си чувството на жетваря, когато стои пред зрелите ниви и мисли, че ще трябва дълги, дни — приведен, длан по длан — да изброди със сърпа това широко, пламнало поле? Ето — за народа и войната е една също такава жетва, която трябва да се пожъне до сетния кълн...

Страшната война шумя, отшумя и замина. Но в паметта ми още стои снажната мълчалива фигура на Лало. Аз се прекланям пред него и днес, защото този безшумен герой не е един войник, а цял един народ — българският народ.

ЛЕГЕНДА ЗА ПАРИТЕ

Те лежат зарити дълбоко под земята. Кръгли турски жълтици от тежко червеникаво злато, с назъбени ръбове, нашарени от едната страна с неразгадани писмена, а от другата — с тайнствения отомански герб. Широки махмудии — тънки, меки, гъвкави — от блестящо злато; големи жълти пендари със старинни образи от двете страни. Французки луидори, златни минцове и шепи чисти, нови наполеони като жар. Придошли от далечни страни, минали през хиляди ръце, те бяха сбирани и погребвани тук през дълги години, ден след ден. Яки са стените на глинения съд, притиска ги отгоре тежка каменна плоча.

Цъфнала беше млада пролет над земята, от небето грееше слънце; по зеленото поле се губеха руди стада; чучулиги пееха в синята вис, отгоре, а долу подскачаха агнета като бели снежни топки.

Земята, небето, полето и хората се упиваха от празника на пролетта.

Празник беше и в селото.

На поляната, покрай реката, под старите върби се люшкаше лудо хоро. Малко встрани седяха жените и децата, зад тях на групи — мъжете. Но ето че един човек стана, отдели се от другите. Той сочеше угрижен, погледът му блуждаеше между хората.

Мъжът търсеше стария, баща си, но него нямаше там.

— Отивам си — каза човекът, — имам работа дома.

И тръгна към селото.

Той мина покрай кръчмите; надникна в едната, после в другата. Но старият не беше и там.

Синът се запъти към дома си. Мъчеше го лошо съмнение. Къде е старият? Защо не е излязъл? Какво прави дома?

Той отвори къщата, влезе, обходи стаите. Стария го нямаше там. Надникна в плевника, в обора — няма го! Безпокойството му растеше, подозрения късаха сърцето му.

Тогава тръгна към малката пристройка, зад къщата. Пристъпи полека, дебнешком, оглеждаше се гузно наоколо. А когато отвори вратата, отвътре из тъмната сграда го срещна недружелюбният поглед на две разширени от уплаха очи.

Там беше старецът, бащата. Разсъблечен, разгърден, потен — той беше приседнал до стената; с една ръка бършеше с калпак морното си лице, в другата стискаше търнокоп.

Пред него, на две места върху земята, зееха две дълбоки, пресни ями.

— Какво правиш тук? — глухо попита синът.

— Изяде ме — мрачно отвърна бащата, — ти ме изяде, ти...

— Не съм нищо сторил, татко. Греша пред бога.

— А къде са парите ми?

— Тук, забравил си мястото им — усмихна се синът.

Той взе търнокопа и копна крачка вдясно от първата яма. Отдолу прокълня. При втората копка се показва плочата, а под плочата огря златото. Старецът се хвърли и впи като безумен пръсти в ямата.

Синът отстъпи, излезе и полека притвори вратата.

През нощта старецът закопа скритом парите другаде. Но будното око на сина беше и там.

А на утрото ги чакаше пак животът им — суров, тежък й труден. Ораха земята от съмване до здрач; косиха, жънаха — морни, недояли, недоспали. Наесен тръгваха тежки кервани: жарта на пшеницата се превръщаше в жар от злато, погребана под тежката плоча.

Купуваха ниви — алчни, жадни за земя, — ала удвоеният имот носеше тройно повече грижи само.

Старецът се сведе, потъмня, отслабна, но не изпушаше ралото и косата.

— Стига! Спри, отдъхни — подканяше го синът.

Но студеният поглед отвърщаше:

„Има време, в гроба ще почина.“

Свиваше рамене младият, поклащаше глава и мислеше: „Когато аз стана тук господар, няма да бъде така; ще изровя имането от земята, ще сторя добрини на хората и сам ще заживея човешки.“

Други път синът ще му рече:

— Ела в къщи, прибери се.

Старецът спеше в сбора, при добитъка; там бяха заровени парите му сега. Пазеше ги.

— Добре ми е в обора — сухо отвърщаше той.

Не мина много, една утрин намериха стареца вкочанял в леглото си — бездушен, посинял, с раззинати уста, с изцъклени, мъртви очи.

Притекоха се добри хора; погребяха го. Но из селото тръгна мълга — вампир го удушил! Проклети са и омагьосани парите му. Вампир ги брани от хората — убил го е той.

Младият остана господар — над имота, над парите. Но добри дела не стори, не заживя човешки. „Има време“ — каза си и преви плещи над ралото. При черните бразди го огряваше слънцето утрин и поздравяваше вечер месечината. А наесен жарта на пшеницата се превръщаше пак в жар на злато и слазаше под тежката плоча.

Минаха години; отраснаха децата — двама сина като два стройни бора; остаря бащата, приведе се и доби лице на покойник. Очите му

втърнаха в леглата, а погледът им ставаше все по-студен, все по-недружелюбен и подозрителен. Изгуби съня си; през дългите зимни нощи той се мятеше в леглото, слушаше навън писъка на бурята и душата му тръпнеше заледена. Не знаеше той спи ли, или сънува, сам ли е, или го налитат зли духове.

Понякога той сякаш чуваше как пърхат в стаята широки криле, наоколо огрява бледо сияние и над него се свеждаше белият Ангел на доброто.

„Слушай — шепнеше му той, — забрави ли какво ми обеща някога? Когато парите бъдат твои, ти искаше добро да сториш на хората и сам човешки да заживееш. Изрови ги от земята. Вдигни мост над Съзлийка. Изгради чешма накрай селото. Ще те помнят и благославят хората и ще слезе тих сън над очите ти.“

Но от другата му страна стоеше Вампирът. Образът му беше сърдит и страшен, а тялото му тънеше в мрака.

„Не го слушай! — шепнеше Вампирът. — Той те лъже, мами те. Кому добро ще въздаваш! Разбират ли от добро хората? Погледни ги как те оглеждат, когато те срещнат! Нима тям ще помагаш ти! Виж и своите! Децата си виж как те гледат. Не си ли разбрал още, че те дебнат на всяка стъпка като вълци? Внимавай, човече!“

Наистина, с всеки ден между него и двамата му синове се разкриваше все по-дълбока пропаст. Отдавна не смееха да се погледнат открито в очите и когато срещаха погледи, в тях гореше зле прикрита нелюбов.

Веднъж го настигна по-малкият, спря го, погледна го и рече:

— Премести парите. Бати знае къде са.

— Какви пари? — отвърна и нему ядосан старият. — Луди ли сте вие? Нямам пари!

— Имаш. Бати ги знае, ти казвам. Те са в малкия обор, под яслите.

Наистина там бяха. Старецът ги премести още същата нощ.

Но не мина много — срещна го по-големият. Спря го, погледна го и рече:

— Премести парите. Брат ми ги знае къде са.

— Какви пари? — отвърна старият ядосан. — Луди ли сте вие? Нямам пари!

— Имаш, брат ми ги знае. Те са под плета, три крачки от стената. Премести ги оттам — ще те ограби малкият.

Така беше — там бяха. Още същата нощ ги изри той и премести под стария бряст в градината.

И заредиха се пак дни и нощи — тежки, безумни. Най-послед дойде и прокобата. През една нощ завя луд мартенски вятър над селото. Отнасяше покриви, ломеше клоните на овошките, свиреше, пищеше и беснееше над заледеното село. Цяла нощ виха жално псета. И той не спа, не мигна. Какво ставаше тази нощ навън? Той се вдигна в полунощ, позова синовете си по име — веднъж, два пъти. Никой не се обади. Сякаш мъртвило беше минало над дома им.

На утрото, в зори още, той излезе вън и тръгна към градината. На двадесет крачки в тъмнината видя, че нещо се чернее под стария бряст. Приблужи се и кръвта му се смръзна: пред него лежах мъртви един до други двамата му синове. Те бяха загинали през нощта в мълчалива, страшна борба. На крачка от тях личаха търнокоп и лопата.

Старецът не издържа бедата — падна болен. Всички виждаха — над главата му е вече косата на смъртта.

Дойдоха снахите. Плакаха, молиха го:

— Татко, кажи къде са парите?

Но той ги гледеше със студен, помътен поглед.

— Какви пари? Нямам пари! Лъжа е мълвата...

А през нощта над него слезе пак белият Ангел на доброто. „Кажим — молеше той, — виждаш, свършено е вече, чака те гробът. Пожали децата поне — те са твоя кръв, — кажи им.“

Но от другата му страна стоеше Вампирът. „Не слушай какво те увещава — шепнеше той, — луд ли си, парите си да дадеш на тези чужди дъщери! Не вярвай — ти няма да умреш. Не жали синовете си — забрави ги. Каквото търсиха — намериха. Крив ли си ти?...“

И той махаше ръце.

— Нямам пари, оставете ме! Нямам пари...

Дойде накрай последният час. Сам видя това: оковах се гърдите му, очите потъмняха. Той вдигна костелива десница, призова своите, искаше да им открие всичко, но смъртта превари.

— Там... там... — сочеше той към градината, но гласът беше угаснал, никой нищо не разбра, угасна и погледът му.

Останаха двете снахи като две кукувици. Растат внуците, расте и враждата между двете семейства: всяка нощ в градината се открива прясна яма — търсят парите.

* * *

Но те са все още там. Те лежат зарити под черната земя. Кръглите турски жълтици, тънките махмудии, златни луидори, златни минцове. Яки са стените на глинения съд, притиска ги отгоре тежка каменна плоча.

ГЮРГЯ

Гюргя помнеше много добре деня, в който напусна своето село. Още от вечерта леля ѝ идва у тях и свърза в една голяма кърпа малкото дрешки, които Гюргя трябваше да вземе със себе си, после я целуна и дори, както се стори на малката Гюргя, заплака. Леля ѝ щеше да каже нещо, но заекна, очите ѝ се наляха със сълзи, тя възви настрана глава, избърса очи със загорялата си длан и едва промълви: „Хайде, лек ти път, чедо, дано господ да те пази...“ При тези думи на Гюргя изведнъж ѝ стана много мъчно, макар че тя нищо не знаеше от онова, което я

чакаше занапред. Баща ѝ беше казал, че ще я отведе да слугува в града; че тя няма вече да ходи по гората, а ще живее при богати хора, в големи къщи; ще се храни добре, ще гледа свят и ще стане гражданка. Гюргя не знаеше какво значи град, нито гражданка, но при тези думи сърцето ѝ тупкаше от радост, също тъй, както беше готова да заплаче, когато леля ѝ я целуна. Защото Гюргя беше много малка — едва десетгодишна — и тя не познаваше нищо друго освен безлюдната планина и широките горски поляни, гдето лете пасеше чуждите волове.

На другия ден те станаха рано, преди изгрев-слънце, баща ѝ я качи отзад на седлото, прекръсти се, срита дръгливата си кобилка и тръгнаха към града.

Гюргя беше хванала баща си здраво през кръста; тя възвиваше надясно и наляво глава, гледаше пътя и зелените класили ниви, слушаше чучулигите, които пееха издигнати към облаците, и сегиз-тогиз надничаше под мишницата на баща си, за да види града: далеч напред, гдето зад багровото небе и зъберите на планината блестяха първите лъчи на слънцето, лежеше прострян големият бял каменен град, който сякаш се усмихваше на малката Гюргя и я викаше...

Когато стигнаха в града, Гюргя беше поразена от нечуваните и невидени неща, които срещаше на всяка стъпка. Тя вървеше, стиснала здраво ръката на баща си, и непрестанно въртеше глава на четири страни също като някое малко планинско зверче. Впрочем и тя самата с ниското си, надвиснало над мъничките очици челце, с чипия до невероятност нос и късата брадица повече приличаше на някой булдог, отколкото на човек. Косите ѝ бяха открити, върху слабите ѝ раменца едва се крепеше от закръпки нечистата ѝ селска дрешка, а на краката ѝ бяха обути на босо опинци от нещавена волска кожа.

Изведнъж вниманието на Гюргя беше привлечено напред. Те бяха излезли на широк площад, гдето покрай голяма църква със златен кръст и много кубета бяха се събрали хора от околните села на събор. Там се разхождаха, хванати по две, по три, момичета, а имаше и стари жени, селянки и селяни, и граждани, и дори малки, също като нея момиченца.

И Гюргя отдъхна по-спокойно.

В това време един стар брадат човек пресрещна баща ѝ, спря го и заприказва. Гюргя разбра, че говорят за нея. Старият господин се

сърдеше, кряскаше, сочеше с ръце към нея и я поглеждаше със страшните си, налени с кръв очи. А Гюргя го поглеждаше под вежди и се притискаше до баща си, готова да заплаче от страх. Дойдоха и заобиколиха ги още много други мъже и жени. Те всички кряскаха един през други към бедния й татко, сърдеха се и сочеха Гюргя. Дори една госпожа се провря напред, изгледа я през очилата си, дръпна я сърдито за рамото и рече:

— Я го виж какво е диво, сякаш от гората си го хванал... Как те викат мари, а? Знаеш ли си барем името?

Но Гюргя я гледеше смутена, без да посмее да отвори уста. Баща й се наведе към нея, блъсна я по рамото и заповяда:

— Кажи де, защо не отговаряш, като те пита госпожата!

И Гюргя едвам отвори уста и с мъка прошепна: „Гюргя“, но побелелите й устници затрепераха и от очите й закапаха едри сълзи. Бедното дете заплака. Някои от навалицата се разсмяха, други се отдръпнаха, а госпожата се обърна към баща й тържествуваща.

— Видиш ли какво е — каза тя, — пък двеста лева искаш за него... Води си го, води си го, байчо...

И тя заразправя на другите.

— Не ви трябва — викаше тя, — оставете го... Лани патих с едно такова, че да видиш чудо: диво, от нищо не взема, само плаче и все за село, все за гората мисли...

Сконфузеният баща отведе настрана Гюргя, вдигна сърдито ръка и едва не я удари.

— Ще те смажа — каза той, — чуеш ли, ако още ми хленчиш такава, ей сега ще ти счупя главата.

Гюргя млъкна, но дълго още с мъка преглъщаше сълзите, които я душеха. До обяд те бродиха все тъй из навалиците, спираха ги и отминаваха много хора, пазаряваха се с баща й, кряскаха, викаха и малката Гюргя не разбираше какво зло бе сторила на тези хора, та всички я гледаха тъй накриво и хокаха, и коряха я...

Следобед те пак излязоха и минаха все там до късна вечер. И едва на мръкване дойде при тях един много добър човек; той погали Гюргя и кротко заприказва с татка й. Гюргя изведнъж го обикна и когато човекът я попита иска ли да остане у тях, тя кимна утвърдително глава и възрадвана, тръгна след добрия човек.

След малко те стигнаха до една много висока къща, бащата ѝ даде малкото вързопче с дрехи, сбогува се с господина и се върна, а господарят ѝ я поведе нагоре по широките каменни стълби.

* * *

Всяка сутрин Гюргя ставаше много рано. Долу негде из съседите на съмване пееше петел. За Гюргя това беше рядко щастие, защото всяка заран ѝ спомваше за село, гдето на съмване е тъй хубаво. Щом чуеше кукуригането, тя скачаше от малкото си дървено легло, полекичка отваряше вратата и на пръсти се промъкваше към източния прозорец на коридора. Оттам се виждаше червеното багрово небе и планината. Дълго тя стоеше при прозореца, гледаше как бавно пепелее изток и мислеше за село. Там сега кукуригат много петли, лаят псета, в съседните дворове блещукат светлинни, чуе се припрян говор на ранобудници и далече посред селото звъни селската наковалня... Божичко, колко е хубаво сега там, на село!

После все тъй крадешком се връщаше тя в кухнята, миеше ръцете и очите си, а след това се заемаше да разгори въглища за самовара! Колко пъти се измъчва тя, догдето научи как се пали този пусти самовар! Но, слава богу, сега вече знае. Тя налива вода, поставя в тръбата разгорените въглища, отмерва с лъжичка чая, а после изнася в коридора чайника и чака кога ще се събуди и повика господарят. Той ставаше всякога по-рано от госпожата, пиеше чай, обличаше се и отиваше на работа, а госпожата ставаше късно, когато слънцето пригрееше в прозорците на спалнята ѝ. Тогава тя се събуждаше сърдита, викаше и хокаше Гюргя, излежаваше се дълго, закусваше лека, миеше се, решеше и обличаше с часове, а през това време Гюргя самичка готвеше обета под непрекъснатите хули на госпожата...

Следобед Гюргя миеше съдовете, чистеше стаите, ходеше за покупки и пак готвеха вечеря. Тъй минаваха всички Гюргини дни. Възпретнала ръкави, забола на кръст полите на дългата рокля, наследена от по-първата слугиня, от сутрин до вечер тя все бързаше, все тичаше нанякъде — уморена, измъчена.

И затъгува малката Гюргя по своята родна планина. Как хубаво си живееха те, двамата с Гига. Гиге беше малко момче от тяхното село,

с което те три лета пасяха чужди волове в планината. Всяка сутрин те се срещаха накрай село и откарваха воловете си нагоре в планината. Там те пущаха на воля воловете и от сутрин до вечер играеха, викаха и пееха безгрижни като птичките, които виеха гнезда наоколо из зашумените храсти. На обяд те слазяха долу при кладенчето, отрамчваха торбичките си и обядваха: сух черен хлебец, малко лучец и отвара, а понякога и само солчица. Но за Гюргя това беше такъв обяд, който не би менила за всичките гозби на господарите си. Подир обяд те пиеха вода от кладенчето, от тяхното кладенче.

Някога някой беше копал там, във влажната почва, и трапчинката се напълни с вода, от която сълзеше надолу по склона малка вадичка. Двете деца откриха изворчето и през дълги дни като мравки се щураха там, изчистиха го, иззидаха го с дребни камъни, посипаха дъното със ситен пясък и от трапчинката стана истинско кладенче, в което зеленият брястов храст весело оглеждаше клоните си.

А един ден Гиго донесе и малка хубава кратунка с дръжка и отвор отгоре, също такава, каквато имаше в гостната на господарите ѝ. От цялото богатство на господарите тя би взела само тази кратунка и с каква безкрайна радост биха пили двамата с Гига вода из нея...

Вечер, щом слънцето се спущаше зад планината, и те подкарваха към село воловете си. Най-напред вървеше Сивчо, любимецът на Гюргя, гордо вдигнал глава, с повесен на шията голям бронзов звънец, а след него идеха другите волове...

Веднъж пратиха Гюргя да вземе баница от близката пекарница. Дошла беше сестрата на господарката и направиха баница. Гюргя взе топлатата тава и тръгна назад, но тавата беше много голяма за нея и тя едва я носеше. Тя спря да почине и тръгна пак, но ето че насреща ѝ звънеше звънец и идеше стадо волове. Гюргя изтръпна: в мрачината ѝ се стори, че пред воловете вървеше нейният Сивчо със звънец на шията. Тя взря плахо очи: той е, не е той; той, не е той и отведнъж тя се блъсна о нещо, политна и падна върху тавата. Когато стана, видя, че баницата беше се смъкнала наполовина върху земята...

Хокаха я много за това. Господжата се разсърди, скара се с мъжа си, защото бе се опитал да защити Гюргя, и малко остана да изгони на улицата бедното дете.

Тази нощ Гюргя легна без вечеря и много плака. Ах, ако тя имаше майка като съседката си Младенка, тогава и нейната майка щеше да идва в града всяка седмица и тя би ѝ се оплакала. Но Гюргя нямаше майка. Гюргината майка умря отдавна, когато тя беше още на пет години.

Гюргя помнеше всичко, тя помнеше и деня, когато погребяха майка ѝ. Беше студено. Дълбок сняг покриваше земята, а от небето още валеше и затрупваше натежалите стрехи. Татко ѝ докара в двора вуйчовата ѝ шейна, от къщи изнесоха на ръце майка ѝ, положиха я в шейната, леля ѝ плачеше с глас, а баща ѝ стоеше пред воловете с наведена глава, ням и тъжен. В едната си ръка той държеше повода, а в другата — калпака си... Той поведе воловете и зад шейната се образуваха две гладки бели пътеки. По този бял път хората отнесоха към гробищата Гюргината майка...

Гюргя заспа късно, едва на съмване, и сънува сън. Съни ѝ се, че беше на село, у вуйчови си. Тя стоеше в къщи с вуйчовите си деца, а вуйчо ѝ кряскаше сърдито отвън, после дойде и ядно блъсна вратата.

Гюргя подскочи изплашена и се събуди: слънцето беше огряло, господарят ѝ вече станал и сърдито я викаше из кухнята.

Изминал беше месец, когато баща ѝ дойде да я навести. Гюргя го пресрещна на стълбите, хвана се за него и заплака с глас.

— Вземи ме, тато — молеше тя, — вземи ме, нечем тука...

Бащата отначало се трогна, но после направи строго лице и я захока. Лошо ли е тука, какво иска тя! От какво не е доволна? Но Гюргя само плачеше и повтаряше своето: „Нечем! Нечем!...“

Можеше ли да разкаже бедното дете, че нему е тежко тук, посред тези чужди хора, които го гледат накриво, смеят му се и го обиждат на всяка стъпка. Можеше ли да разкаже тя колко ѝ тежи градът със своите големи сгради, с шума си, с улиците си дори. Би ли разбрал баща ѝ нейната голяма тъга по планината, по слънчевите дни на пролетта и по безгрижната волност, с която тя пасеше воловете си...

До вечерта Гюргя се луташе по стаите, залисана и тъжна. А тази същата нощ я сполетя още по-голяма злополука. Господарите имаха гости и преди вечеря Гюргя трябваше да почерпи с ракия. Черпеха с малки, червени като лалета чашки с тънки дълги дръжки, каквито

Гюргя никога не беше виждала. Госпожата много скъпеше тези чашки и всякога хиляди поръки ѝ поръчваше да ги пази. Гюргя пое с треперещи ръце подноса, мина през коридора, влезе в гостната и полекичка, със затаен дъх, пристъпваше към масата, но ето че едната чашка трепна. Гюргя се спря, но ръцете ѝ още повече затрепераха, чашката се залюля, госпожата извика и детето не разбра какво стана. Всичките чашки бяха разбити на късчета по таблата и пода. Господарката скочи позеленяла от яд, хвана Гюргя за ръката и я отвлече в кухнята. С една плесница тя я повали на пода, после я дръпна за косите, издигна я и лудо заудря, гдето падне.

— Мълчи! — шипеше тя. — Да мълчиш, сега ще те убия!

И примрялото дете, захапало ръцете си, стенеше под ударите на разярената жена. А след това тя отвори съседната тъмна килийка, гдето Гюргя нощуваше, тласна я вътре и притвори вратата. Детето коленичи пред дъсченото си легло, свря глава във възглавницата и замря така, душено от дълбоки хълцания.

Не, Гюргя вече не иска да живее тука, не може да живее тука! Тя ще побегне в село. Тя ще отиде при баща си, при леля си ще отиде. Ще плаче и ще им се моли да я не пращат вече в града, нека я главят воловарка, тя иска да бъде воловарка в планината. Гюргя не знаеше добре пътя към село, но тя ще го намери, ще го намери.

Детето заспа късно и сънува много сънища. Веднъж, че госпожата ѝ се кара, втори път, че отиват някъде със съседката Младенка, дори че беше вече в село, че беше в планината, при Гига. И чудно. Планината сега беше съвсем друга — по нея се издигаха големи къщи... Тя се стряскаше, пробуждаше се и отново заспиваше. А нощта беше такава дълга, сякаш никога нямаше да се съмне и петелът на съседите няма вече да пропее...

Но тя го чу — той е, чу го!

Гюргя скочи, пипнешком намери вратата на гостната, прокрадна се вътре като котка, взе нещо от масата и се впусна надолу към зимника. Тя знаеше много добре къде стои вързопчето с нейните селски дрешки. Намери го. Извади дрехите и се преоблече в тях, obu опинците си. Те бяха изсъхнали, свити, но нищо — ще се разпуснат. Тя се промъкна вън, отключи пътната врата и се впусна напред по безлюдната улица...

Тя тичаше задъхана все напред с надежда, че ще стигне края на града, а после е лесно. И ето — пред нея вече няма къщи, тя е накрай града. Небето побелява на съмване, далеч негде свири фабрична свирка и високите тръби пуцат гъсти черни кълба дим.

Гюргя превърза по-добре торбичката си, защото в нея имаше скъпа вещь — там е малката гипсова кратунка от гостната на господарите ѝ. Тя ще я отнесе на Гига в планината, ще я постави при кладенчето и ще пият с нея вода... Ах, само да си отиде веднъж, само да си отиде...

И тя тичаше заморена по дългото право шосе, като не смееше да погледне назад, защото все ѝ се струваше, че някой тича зад нея, вика и простира ръце да я хване.

Бедното дете, то не знаеше, че никога вече няма да отбегне от големия град!

ВЪЛЧЕТО

На юг от планината се простира голото и равно Тракийско поле. Разхвърляни из полето, тук-таме се зеленееят като китки, оцелели от времето, малки гори. Напролет те се губят в общата зеленина на нивите, а лете примамват и гаят окоето като същински оазиси посред жълтото като пясъчна пустиня море на зрели ниви.

Там, в тези зелени оазиси, лете търсят отмора от жегата и хора, и животни, и птици. Там все още цъфтят китни ярки цветя, прелитат пъстри пеперуди и птиците отхранват рожбите си.

Долу, на два часа път, успоредно с планината, е обтегната дълга, зелена лента, която извива на югоизток и чезне в знойната мараня. Там

е пътят на река Съзлийка. Вода и зеленина са сключили съюз на живот и смърт: зеленината брани водата от знойното слънце, а водата пои жадните корени на дърветата.

Това е днес, а някога вместо тази оскъдна зеленина там шумяха буйни гори. Около могъщите стъбла на дъба като змии се виеха дивини лози, достигаха клоните и оглеждаха зелени вейки в тихите води на реката. От турското име на лозата идеше и името на горите: асма — асмалък. По широките поляни растяха високи треви, из които се криеха зверовете, а напролет водни кокошки и дивини патици мътеха пилците си.

На юг се простираше полето, също кръстосано от по-ниски и по-редки гори. Там бяха бейските чифлици и малки християнски села с ниски къщи от кал и слама и обградени с плет дворове и кошари. Малко бяха още нивите, но затова пък стадата — многобройни. Нощем полето огласяше ек от звънци и лай на рунтави овчарски кучета.

Други бяха и хората — едри, снажни, тромави. Зиме и лете на главите си носеха черни кожени калпаци. В яките си ръце държаха дебели дрянови криваци, със самородни дървени топки на дебелия край и желязна гега на горния, по-тънкия. През лявото им рамо всякога висеше праметната широка връхна дреха. Напролет и лете тя ги бранеше от дъждовете, а есен и зиме — от вихрите и снежните бури. Обличаха се в груби шаячни дрехи от черна вълна; на краката — цървули, бели навои и черни върви от козина. Ала най-странното, онова, което днес се вижда само във вехтошарските магазини и музеите за стари вещи — беше широкият кожен силех, препасан с ремък върху кръста и червения пояс. В петте прегради на силеха, украсени с жълти медни копчета и разположени един върху други като етажи, лежеше набучено всичко, потребно им за деня и за нощите. В двете най-долни — стояха овчарски уреди и огниво за прахан; в по-горното лъщяха петте колена на затъкнат с орлово перо кавал; в четвъртото стърчеше широк стоманен нож и в най-горното — посребрената дръжка на двуцевен кремъклия пищов. От лявото рамо към бедрото се спущаше продълговата чанта от цяла щавена ярешка кожа, украсена с кокалени шарки и дълги ресни, нанизани със сини, жълти и червени синци.

Такива бяха тези хора. Отдалече те приличаха на бронирани войници. Навярно затова бяха и така тежки и тромави на вървеж. Но

тежък и тромав беше и говорът им, неподвижни и сурови — лицата. И дважд по-тежък погледът, искрящ със студен недружелюбен блясък под свъсените вежди. Дълбока, тиха и нежна беше само песента на кавала, упоен звънът на пиринчените звънци на стадата, а лют и страшен — гърмежът от двете цеви на кремъклията пищови.

Отсам беше селото, бейските чифлици, нивите, полето и — господарят, човекът. А отвъд лежеше зелената гора — с пеперудите, с птиците и цветята и с горския властелин — вълка. Там беше и неизменната му другарка вълчицата — понякога много по-дръзка и опасна от самия него, защото имаше на света тежкия дял: да създаде и опази род и поколение.

Една хладна утрин, в първите дни на март, вълчицата пристигна отнякъде до реката, уморена и потна. Краката ѝ бяха кални над китките, а острата ѝ муцуна зацапана със съсирена кръв чак до очите. Тя нагази в хладната вода, лока жадно, излезе и легна по корем върху меката трева.

Хълбоците ѝ все още потръпваха от умора. Тя сложи глава върху предните си крака, изпъшка, примижа. После отвори очи, лизна калните си колена, облиза кървавата си муцуна и стана. Тя скочи леко върху пъргавите си като стоманени пружини крака, наостри уши, озърна се. Не я ли гледаше отнякъде скрито око, не дебнеха ли зад нея коварни вражи стъпки? Тя беше готова да се брани до смърт, да напада и убива. Но гората беше глуха и спокойна. Над нея посвистяваха излеко само черните още вейки на дъба. По върховете изцвърча подранило птиче, пръпна с криле и се изгуби. И сякаш наоколо тишината стана още по-глуха и безмълвна.

Вълчицата се успокои. Тя отпусна опашка, наведе глава и като душеше влажната още земя, заобиколи огромното дъбово стъбло и спря между две жили, откъм слънчевата страна. Те бяха издадени високо над земята, дебели и черни; основите им се събираха в една точка, разклоняваха се оттам и образуваха нещо като стряха с дълбока междина под нея. Вълчицата застана между двете жили, порови земята, подуши я, огледа се и чевръсто зари с двата си яки предни крака. Тя ровеше, поспираше да се послуша и продължаваше с удвоено усърдие.

Скоро между двете жили, дълбоко под стъблото, се образува широка яма, която прибираще вълчицата наполовина. Изровената пръст беше разхвърляна наоколо, окръжаваше леговището и му служеше като нисък защитен ров — срещу вражи погледи, срещу дъжд и вятър. До обед леговището беше съвсем готово, постлано със сухи дъбови листа и мека трева, наскубана от поляната. Тогава вълчицата се вмъкна вътре, дълго тъпка и обикаля в кръг, докато се настани, накрай се сви и легна, като прикрепил главата си към входа. Личеше, че се приготвява за продължително лежане. От време на време тя изпъшкваше, душеше се по хълбоците и под корема; очите ѝ бяха ту притворени като от тежка умора, ту разширени и горящи с тайнствен пламък на страх и страдание. Към залез пъшканията се превърнаха в сподавено скимтене и глухи стенания.

Така премина тя цялата нощ. А на утрото в прегръдките ѝ се движеха шест малки живи рошави топки. Тя лежеше все така свита на кълбо, поръмжаваше нежно, лижеше малките си слепи рожби, оправяше ги и ги нагаждаше към набъбналото си от мляко виме.

През тази нощ вълчицата бе станала майка. От този ден тя пое тежката грижа и безпокойство за шестте крехки същества, които бяха повече от живота ѝ, повече от цял свят. За да ги запази и нахрани, нямаше опасност, срещу която не би се хвърлила, нито жалост — към когото и да било.

През нощите бдеше като орлица над малките, а паднеше ли мрак — хвърляше се като сляпа на лов, безмилостен и кървав. Загиваха под яките ѝ челюсти по-дребните и слепи рожби на гората, а когато не уловеше тях — нападаше едрият добитък, грабеше от стадата.

Така измина лятото. Малките бяха се удължили и заякнали. Зверовитостта им се показваше с всеки ден. Не стигаше вече майчиното мляко — трябваше и месо, кръв. Те ги познаваха вече, миризмата им ги упояваше. Старата измършавя, само очите ѝ горяха със страшен блясък. За една нощ преброждаше широки кърища, нападаше, убиваше, но утрин малките приемаха от окървавените ѝ уста топли късове живо месо. Легнала по корем, тя стискаше между крака плячката, разкъсваше я, дъвчеше месото, замижаваше от наслада и хранеше подред шестте ненаситни гърла.

Една късна лятна вечер в гората се срещнаха двамина овчари. По-право, при овчаря Диню дойде овчарят Калю.

— Диньо, какво ще правим с тази пущина, не виждаш ли, все по-зле става — рече дошлият; той беше спрял, подпираше се на дългата си дряновица, приковал о земята неподвижен поглед.

— Коя? — вдигна очи Диню; той също гледаше земята.

— Вълчицата — коя! Забрави ли ланските й пакости? Три овце ти отмъкна. А вчера посред бял ден нападна най-добрата ми дзвизка. Гръмнах я, не улучих. Каракачанинът спаси овцата.

— Трябва да се е окучила пак тъдява из гората. Затова налита като сляпа. Малки трябва да храни...

— Чудиш ли се още? И лани беше същото. Докато ги отгледа, дедаси зулуми стори. Ти какво ще кажеш.

— Какво?

— Ще чакаме ли още?

Диню премести дряновицата пред другото си рамо и промълви, като продължаваше да гледа о земята:

— Че знам ли... трябва да видим.

— Няма какво да гледаме! — прекъсна го Калю, като впи яростен поглед у другия. — Какво ще знаеш и какво ще гледаш! Намини още утре в село. Обади се на вашите и нашите. Кажи и на вуйчов Маринов Димитра. Нека повикат и още някои по-сърцати хора от село. Хайка трябва да направим. Тъкмо утре е събота и в неделя — празник: свободни са всички.

— Че къде ще я дириш из толкова гора — умълви се Диню. — Вълк е то, крие се из най-гъстите и сенчести места.

— Ох! Знам я аз къде е, по-хитър съм от нея: в асмаляка се крие тя. Ще я сбарам. Те само нека да дойдат да помагат. Кажи да вземат тенекии за думкане.

— Ами кучета?

— Стигат нашите. Само Каракачан стига. Другите няма и да посмеят. Тяхна работа ли е вълк да гонят!...

Диню се изправи, почеса се под кожения калпак и проговори, все така замислен и като че ли безчувствен:

— Харно де, ще мина, ще им обадя, ама ти ще отговаряш подире, ако напразно се блъскат хората...

— Ти там не се грижи, то я моя работа — усмихна се накриво Калю, после метна дряновицата през рамо и закричи към стадото си.

Наистина след няколко дни се почна страшното. Цялата гора беше обхваната от огромен кръг въоръжени хора. Двата края на полукръга почваха от две точки на десния бряг на реката и стесняваха обръча през гъсталаците на асмалъка, с посока към реката. Целият кър ечеше от викове, думкане на тъпани и тенекии, кучешки лай и чести пушечни гърмежи. Падна много дивеч. Хайката търсеше вълци, дори още по-определено — вълчицата. Но тя не прощаваше нито на зайците и лисиците, нито на поровете и язовците. Над горите и между дърветата се вдигаха и отлитаха надалече ята подплашени птици.

През нощта на този ден вълчицата се връщаше към леговището си рано, преди първата предутринна белезнина на небето. Тя се промъкваше направо през гъстаците, по известни само ней потайни пътеки. През развиделялата гора минаваше неясен призрак. При лекия шум и пращане на сухи вейки бавно се промъкваше смътна жива маса, сякаш напред се движеха в борба две същества — бяло и черно. Така беше: черно — вълчицата, бяло — изплашена до смърт, ранена и кървава овца. На някои места вълчицата подкарваше овцата ловко напред, другаде я влачеше през храстите, а по останалия път я мъкнеше метната върху яката си шия.

Съмваше, когато достигнаха леговището. На изток, над върховете на дърветата, трептеше червено небе, кръстосано от белите копия на слънцето. Вълчицата сдави овцата, повали я, извърна глава към дървото и издаде лек, нежен призив — нещо средно между лай и скимтене. Тутакси от дупката изскочиха едно през друго шестте малки. Те бяха сънени още, мятаха се смешно едно през друго, падаха по гръб и по очи, но този път като че ли не виждаха старата, майка си. Очите им бяха в плячката. Те се нахвърлиха върху живата още повалена овца, някои се покачиха отгоре ѝ, едно — най-силното и смело мъжко — вкопчи зъби в гърлото ѝ. Майката го отблъсна с енергичен жест, лизна го нежно по влажната муцунка и сама се нахвърли на жертвата. Със страшен удар на яките си челюсти тя разкъса корема ѝ, окървавените вътрешности изпаднаха на земята, овцата нададе предсмъртен стон и очите ѝ се изцъклиха и замръзнаха. Тогава почна кървав пир:

вълчицата късаше цели части от овцата, дъвчеше ги, примижала от блажена наслада, и хвърляше разкъравената плът направо в лакомите уста на малките. Свободните се опитваха да ръфат сами, блъскаха се, хапеха се и чакаха ред при стръвта.

Но този път гощавката свърши нечакано преди време. В разгара на хищното боричкане вълчицата спря да дъвче, отвори очи и вдигна глава с наострени уши. Личеше, че се вслушва напрегнато. Това трая само миг. После тя скочи неспокойна и се огледа наоколо. Малките също спряха и я загледаха плахо. Последва глухо ръмжение на майката и удари със зъби. В миг малките се намериха свити в дъното на леговището.

Сега вече и те дочуваха много ясно гърмежите, думкането и виковете. Безпокойството на старата се усили. Тя направи няколко почти несъзнателни прибежки наляво и надясно, върна се, спря се с леко поскимтяване, заобиколи бързо дървото. За един миг се вмъкна в леговището, изскочи оттам, прихванала с уста отзад през шията едно от малките. Но огледа плахо гората и го положи долу. Малкото постоя там като замаяно, скочи и допълзя назад в леговището. Последва го и старата. Тя се сви, издаде навън глава и гледаше с пламтящ поглед, като от време на време удряше ядовито челюсти, като че захапваше невидим враг.

Ала не — вълчицата сещаше врага, виждаше го вече. Изведнъж на поляната изскочи с лай грамадно рунтаво куче. В следния миг откъм леговището се метна напред нещо черно, чу се рев на сборичкани животни, оглушителен гръм, разтресе гората и през синия барутен дим на поляната дотичаха двама овчари. Кръстосаха се дряновиците веднъж, два пъти и на поляната се просна вълчицата, ранена и омаломощена.

Тялото ѝ потрепера и се изопна в конвулсии, от устата ѝ потече черна съсирена кръв.

— Умря! — процеди злобно единият.

— Не, жива е още, варди се! — предупреди другият, като я заобиколи и огледа отвред. — Сега е най-опасна; както лежи, може да скочи и да те захапе...

— Ба, скочи каквото скочи вече тя!

На крачка от тях стоеше приклекло кучето. То беше все още настръхнало от възбуда, лижеше разкъравената си плешка и ръмжеше

зло. Заприиждаха хора. Заобиколиха вълчицата, оглеждаха я, чудеха се. А първите двама бяха вече пред входа на леговището. Единият се приведе и надникна.

— Охо, ето ги, вътре са. Шест!

Той бръкна с желязната гега и измъкна едно от малките. Но вълчето пропълзя назад, овчарят подскочи и сложи крак върху шията му. Малкото се дръпна, зарови с четири крака, но звук не издаде.

— Всички са такива: да го пребиеш, глас не издава. Не е като кучето.

— Чувала! По-скоро дайте тук чувала! Марине, дръж!

Един млад момък се хвърли и улови вълчето за главата. Донесоха чували, свързаха в тях и другите пет малки.

Гората огласяха весели викове. Победата беше пълна. Победи човекът...

Така в онази страшна утрин хайката уби вълчицата-майка и плени шестте невръстни вълчета. Петте раззеха по селото другите ловци. Калю запази за себе си само едно — мъжко, яко и упорито, — първото, което беше измъкнал от леговището. Отначало го държаха затворено денем и нощем в стария празен обор. Калю прояви рядка любов към малкия пленник. Носеше му само мляко в плитък съд, учеше го да приема храна. Милваше го често и отвърщаше с гърлест смях на недоволствата му дори и когато вълчето се опитваше да забие зъби в дланта му.

— Ще опитомееш! Ще опитомееш, Вълчо, не се гневи! Няма я вече гората. Наш си. Трай, и тук не е лошо...

Но вълчето като че ли разбираше думите му и търсеше случай да покаже яда си. Щом свършваше обед, то се откъсваше от ръцете му и свряло глава между предните си крака, бързаше да се скрие в най-тъмния ъгъл.

Понякога Калю го изваждаше вън, оставяше го посред двора и се забавляваше с него:

— Хайде сега, Вълчо, поразходи се, поразгледай се! Тук ти е вече царството.

Но вълчето стоеше разкращено на дългите си яки крака и мигаше смешно с уморени от слънцето очи. Понякога то тръгваше нанякъде

неопределено. Тогава изведнъж настъпваше оживление по целия двор. Първи настръхваха кучетата. Особено Каракачанът — той би го разкъсал, ако Калю не го бранеше. Пуйките се разбягваха с вик, щом го забелязваха, че приближава към тях. Гъските кряскаха, а гъсоците съскаха към него, изпълнени с яд и ужас. Една вечер ненадейно го нападна млада отелена крава, насмалко да го дигне на рогата си. Вълчето отскочи и овреме се прикри между Калювите крака. Сякаш разбра, че само той му е закрилник. Овчарят го грабна радостно на ръце, издигна го и прикрепи на гърдите си.

— Е, дивако, разбра ли сега кой ти е най-верен приятел? Мирувай вече.

И вълчето наистина разбра. То издигна глава, дъхна топъл дъх в лицето на овчаря и като дете свря глава под мишницата му. Овчарят притисна топла буза до ушите му, положи го долу и пристъпи — вълчето тръгна покорно и доверчиво по стъпките му.

От този ден между човека и звяра беше сключена мълчалива и неразделна дружба.

През онази година есента настъпи рано. От север през планината се спуснаха ветрове, посрещнаха ги други от изток, не по-малко студени, гората бързо пожълтя, отлетяха птиците на юг, сви се в полето посърналият добитък. Стадата изкарваха на паша само денем, а нощуваха в село, из кошарите.

Калю отваряше всяка утрин вратата на агъла и стадото само се насочваше към полето, през широката порта. Той тръгваше бавно след овцете, полюляван на късите си крака, метнал дряновица през рамо, с провесен на нея клашник. Кучетата го следваха сами, най-напред Каракачанът, зад него по-малките, а в самите крака на овчаря — вълчето. Сега Калю извеждаше и него. Овцете му попривикнаха, също и по-младите псета. Само Каракачан още го гледаше накриво и се зъбеше. Но вълчето рядко отстъпваше от овчаря: следеше го по петите като сянка, накъдето и да тръгне. Вървеше полека, с наведена към земята глава, мълчаливо и безучастно към всичко наоколо.

Понякога Калю се шегуше с него, но вълчето го гледаше с уморен и тъжен поглед. Тогава овчарят бръкваше в дълбоката си чанта, отчупваше голям комат недопечен царевичен хляб, с какъвто хранеха

кучетата, и му го подхвърляше. Вълчето го изгълтваше лакомо. Впрочем, то търпеше вечен глад. Постната храна не го засищаше. А Калю отбягваше да му дава месо, от страх да не озверее.

Далече бяха онези блажени утрини, когато грижливата майка хвърляше в устата му сдъвканите наполовина късове топло живо месо.

Но вечер като че ли изведнъж снагата му прострелваше тайнствен ток. То обтягаше яките си крака, вдигаше глава, наостряше уши с впит в мрачевината поглед. Вълнуваше го всеки звук, всяко потрепване на вейките. Понякога тичаше напред, душеше неспокойно земята и въздуха и като че не чуваше сърдития зов на овчаря.

— Подивява! — думаше Калю отчаян. — Пощурява, щом падне мрак. Ала трайте — ще опитомее...

Настъпи зимата. Стадата се прибраха в село и по цели дни лежаха в кошарите. По онова време най-важното в един двор беше кошарата — агълът, както я наричаха. В задната част на широкия двор се обграждаше с плет открито място. По цялото продължение на северната страна съзиждаха ниска стряха, покрита със слама и отворена към агъла. През топлите нощи овцете спяха под открито небе. Но при дъжд, при зимните виелици те се струпваха под стряхата и дочакваха утрото будни. Отвън, на разни места около оградата, изплитаха ниски кучешки колиби. Всяко куче имаше своя колиба, свой войнишки пост. Овчарят обхождаше през нощта и тежко му, ако някое не беше в колибата си.

През тази зима отделиха и за вълчето място при кошарата. Отначало Калю го настави свободно в колибата, но вълчето избяга от леглото. На втората нощ го затвори вътре, но то изри дупка и излезе. Върза го с връв, прегриза я. Тогава овчарят се ядоса, поби як кол в колибата и го върза о него с желязна верига. И вълчето се примири. То лежеше в сламата, но не свито на кълбо, както псетата, а върху предните си крака, с положена върху тях глава, сякаш очите му светеха като два разгорени въглена. Накъдето и да преминеше овчарят, отвред го срещаше все този пламтящ поглед.

Но през дните то беше друго — послушно, смирено, почти страхливо. И все пак около коледните празници се случи нещо, което развълнува цялото село. Беше срещу Коледа. През този ден колежа коледните свини. До късно по всички дворове се чуваха викове и остри писъци на убиваните животни. Над дворовете се издигаха облаци

мътен пушек, въздухът беше напоен с миризмата на обгоряла четина, на запържена от пламъците плът и кръв.

У Калюви също zakлаха грамадна свиня. Запалиха огън, пърлиха я, почна почистването. По двора сновяха хора с кървави до лактите ръце. Навред личаха локви кръв. Псетата лижеха окървавения сняг и се хапеха безмилостно. Вълчето също беше там. Но то стоеше настрана приклепало, с изплезен език и наострени уши; тялото му потръпваше от възбуда. Хората го гледаха, шегуваха се и му подхвърляха по нещо от свинята:

— Дръж, Вълчо, хапни да отговееш!

Само Калю се сърдеше: да не му дават месо, нека да не се настървява на кръв.

Но по едно време някой му подхвърли целите излишни вътрешности на свинята. Вълчето ги захапа, притисна ги с крака и за по-малко от минута ги разкъса й излапа на големи късове. Всички го гледаха изумени от лакомията му.

До вечерта Калю не го изпусна от очи. Успокои се чак когато го прибра и върза в колибата. Над заспалото село легна тишина. От небето грееше нащърбената месечина над улици и заснежени стрехи. Спяха и Калюви. Калю като млад и неженен още спеше при старите. Около полунощ бащата се пробуди разтревожен. Събуди го някакъв глас; стори му се, че чува странен вик в съня си. Той отвори очи и се вслуша. Викът се повтори привлечен, далечен, като че под земята. Но чий беше той — на човек, на животно?

— Кальо, Кальо, спиш ли? Я стани!

Калю, привикнал да спи нащрек, скочи и седна в постилката.

— Какво има, тате? Защо ме будиш?

— Я чуй! Чуй!

Викът се обади пак — този път по-ясен; две отсечени кявкания като лай на куче и привлечен гърлест вик, нещо средно между човешки плач и вой на куче.

— Какво е това?!

Но Калю не отговори. Той скочи, грабна връхната си дреха — спеше както винаги, с навои на крака — и се впусна навън.

— Не чувате ли — вълчето вие! — проговори той, като затръшна вратата зад себе си.

Овчарят спря за миг на осветения двор. По съседните дворове ечеше бесен лай на псета, а в техния цареше мъртвило. Той се впусна към кошарата, но спря. Същия миг откъм колибата на вълчето се чу пак това отсечено кучешко кявкане и провлеченият вълчи вой — в началото басово нисък, удължен и ясен към края. Полазиха тръпки снагата на коравия овчар. Той се затича към колибата, стиснал яко дряновицата, която грабна несъзнателно от пруста. Пред колибата, на дължината на синджира, беше приклекло вълчето и виеше с издигната към месечината глава.

— Вълчо, Вълчо, млък! — викна му овчарят. Но вълчето продължаваше да вие; то като че ли не го забеляза; не се помръдна дори. Тогава овчарят го удари през шията. Животното политна, но бързо се вдигна и остана така право, разкрачено, с впити в пространството очи. Последва втори удар. Вълчето се сви и влезе в колибата. Овчарят се приведе над вратата, но бързо отскочи: оттам го срещна пламъкът на две безумни очи, лъснаха зъби и чу се злоещо щракане на челюсти. Тогава разяреният овчар улови с две ръце дряновицата, би и мушка напосоки в колибата, докато сети, че вълкът се е свил в дълбочината и надава жално, болезнено скимтене. Калю го отмина и подири кучетата. Намери ги свити в колибите им, изплашени до смърт; трепереше дори и сърцатият Каракачан.

На утрото и няколко дни след това по селото говореха само за вълчия вой.

Неведнъж старият, бащата, беше казвал на сина си:

— Слушай, Кальо, да махнеш този звяр от дома. Разбери, синко, вълкът си е все вълк: вълк куче не става. Ще довлечеш някоя пакост в къщата ми...

Говореха му същото и хора от селото. Някои гледаха вече на целия двор като на молепсан. По-малодушните не смееха да минат покрай двора. Разчуло се беше и по съседните села. При среща другоселците разпитваха:

— Как е вълчето ви? Расте ли? Още ли го търпите в село?

Непреклонен беше само Калю овчарят. Той се смееше зло, клатеше глава и отвърщаше на всички:

— Трайте, хора, ще видите вие какъв верен другар ще ми стане вълчето.

И той повикваше вълка, дърпаше го галено за ушите, дразнеше го. Вълчето разбираше вече шегите му, отвърщаше им с весела игра — малко грубичка, тромава и смешна: вълча игра! Но към края на пролетта се случи пак нещо, което ядоса и смути дори Каля, върлия му защитник.

През една топла привечер, към края на май, вълчето дремеше, полегнало в колибата си. По двора спокойно се разхождаха домашни животни. Наблизо до колибата му се боричкаха млади прасета. Когато някое нададеше по-силен вик, вълчето отваряше очи, поглеждаше с премрежен, равнодушен поглед и пак заспиваше. Но в един момент немирниците дотичаха пред вратата, сборицкаха се и едно отхвърли друго право в колибата. Прасето се преметна и падна право върху главата на вълка. За миг съненият звяр сети на муцуната си нещо топло и меко, лъхна го дъх на живо месо и сам не разбра какво стана понататък. Чу се само остър писък на задушено животно, другите прасета се разбягаха, жените от двора нададоха вик. Но догде се притекат мъжете, измина повече от минута. Накрай старият и Калю с мъка изтръгнаха прасето от устата му. То беше с прегризал гръклян, а гърдите и вътрешностите му съвсем липсваха.

Старият се развика, а Калю не каза нито дума. Той взе синджира и върза здраво вълка. Звярът лежеше свит и неподвижен, съзнаващ вината си; само лукавите му очи гледаха плахо и недоверчиво. Калю го превърза, вдигна прасето и му го поднесе. В другата си ръка прикриваше къса и яка сопа. Вълчето подскочи и захапа месото; същия миг по врата го хласна сопата. Но трябваше да повтори, за да пусне плячката. Вълчето се отдръпна, като гледаше настървено ту прасето, ту овчаря. И Калю го гледаше и мълчеше. Играта се повтори. Същото. Тогава разсвирепелият овчар пусна прасето в устата му и вдигна сопата. Би, докато премазаното животно не пропълзя в краката му разтреперано. Овчарят му подхвърли окървавения труп, но то изскимтя и се отдръпна плахо, като го гледаше с очи, пълни с молба и покорство. Овчарят се изсмя злорадно:

— Е, разбра ли най-сетне какво бива и какво не бива, а, глупчо?

Наистина в онзи ден, в онзи час вълчето проумя дълбока истина: че имаше право само на онова, което му даде човешката ръка. И то се

вдигна и лизна смирено тази ръка с благодарност, почти с любов. От този ден между човека и звяра бяха сключени мир и разбирателство. Човекът тържествуваше.

— Е, какво ви думам аз — смееше се той, — ще омекне не, ами хоро ще играе...

Прав беше Калю: вълкът свикваше със стадото, прие живота на овчарско куче. Към лятото той беше израсъл вече як, едър и хубав. Едно подсвирване на овчаря за него значеше повеля за борба до смърт. Нощем, когато псетата спяха около стадото, вълкът беше буден и нащрек.

Една нощ овцете се подплашиха и събраха накуп. Вълкът беше там. Той се метна като стрела направо през стадото и изчезна в мрака; чу се шум от давещи се животни. Калю се затича нататък, гръмна и нададе вик. Но когато стигна на мястото, намери само изтърбушената овца. На две крачки от нея беше приклеknал вълкът и лижеше разкъсаното си рамо; от шията му струеше кръв.

Тази нощ овчарят преживя първото си истинско тържество:

— Ето, казах ли ви аз? Видяхте ли какъв е?

От благодарност върза още на другия ден и на вълка нашийник с железни зъбци, какъвто носеше на шията си само Каракачанът. Нашийникът беше направен от няколко железни пластинки, скачени със скоби като гривна; всяка пластинка имаше отвън по четири дълги, остри и яки шипове. Тази гривна предпазваше от ухапване шията и гърдите, а при удар — раняваше врага.

Само старият, бащата, не одобри постъпката.

— Лошо правиш, синко. С огън си играеш ти. Куче вяра няма, а пък вълкът не е и куче. Гледай да не се вайкаш подире.

Но Калю се смееше и теглеше весело вълка за ушите. Така измина и втората есен. Прибраха стадата в село. Затрупа отново сняг поля и стрехи. А Калю все се смееше:

— Таз зима без страх ще спя — имам си вече вардач на стадото, който смее, нека припари...

В кошарата спяха овцете, в колибите — верните псета, а на двора вече бдеше вълкът. Сега не го връзваха вече и той бродеше цяла нощ из двора. Обикаляше край високите порти, прескачаше в градината, риеше снега и душеше заледената земя. Когато се умореше, свръщаше в колибата, но погледът му нивга не угасваше в мрака. Два-три пъти

през нощта Калю излязаше да нагледа кошарата и обора. Най-напред потърсваше вълка. Но повечето пъти вълкът изтичваше сам насреща му и подлагаше глава за милувка.

Настъпиха януарските студове. Една нощ Калю стана да обходи добитъка. Той тръгна по обичая си към вълчата колиба, но там не го посрещна никой. Приблужи и надникна — колибата беше празна. Той подсвирна — обади се само кучетата. Каракачанът изтича, заскимтя и заскача радостно около него. Но вълкът го нямаше. Той обходи двора, търси навред, зова, но напразно — вълкът не се яви. Овчарят не разбра какво е станало. Обезпокои се, но никому не обади. А на утринта цялото село узна, че Калювият вълк липсвал през нощта. Денят мина в тревога. Старият и другите мислеха, че вълкът е хванал гората. Само Калю остана на своето — вярваше, че ще се върне.

Но до залез-слънце вълкът не се яви. Калю ходеше неспокойно по двора, вираше се към откритото поле, оглеждаше небето. За зло, развали се и времето. Спуснаха се и облаци над хоризонта, завя северен вятър, който от час на час се засилваше. Заваля и сняг. Към вечерта над полето се носеше вече снежна буря, пицяха вихрушки покрай сградите и слепяха всичко живо. Изведнъж притъмня. Хората настаняха набързо добитъка, зарезиха оборите и се прибраха за вечеря. Калю и старият останаха навън.

— Какво, ти още ли го чакаш? — тросна му се бащата. — Я по-добре виж дали кучетата са по местата си и ела да вечеряме.

Калю не отвърна нищо. Той тръгна към овцете, но на две крачки от кошарата някой го тласна силно по бедрото. Той политна и бързо се извърна. Пред него стоеше вълкът, разкрасен в снега. Един миг се гледаха мълчаливо двамата — човекът и звярът. Вълкът беше изморен, с хлътнали от глад хълбоци, с проскубана козина и заледени до коленете крака. Накрай овчарят изръмжа:

— Е, казвай сега, де е по-харно: тук или в гората?

Вълкът примига, подвижи се и весело подскочи към него. Овчарят разбра: този беше привичният му жест, с който обаждаше, че иска да яде.

— Ахаа, гладен! — засмя се злобно Калю и мигновено в ума му блесна зла мисъл. Но старецът също беше приближил и ги гледаше.

— Гладен е, дай му да яде — каза бащата. — Нека разбере, че само тука има храна за него.

— Не, аз пък мислех друго — отвърна ядосано овчарят: — ще го вържа, нека гладува до утре, да запомни, че който митка по гората, спи гладен.

— Твоя работа! — промълви старият и се запъти към къщата.

Калю улови вълка за нашийника и го поведе към колибата. Звярът се опря, но ядният вик го опомни и той сам влезе в колибата. Калю огледа синджира. На последната халка имаше връв; видя му се несигурна. Той донесе къс дебело въже и го върза с него.

— Леж и гладувай, да ти дойде умът!

Но вълкът не легна. Отначало той стоеше прав и разкراчен посред колибата, после излезе вън и обтегна синджира. Калю му се скара сетен път и изтича към къщата. Вятърът го посрещна, подметна дългата му аба, посипа очите му със снежни игли.

Бурята върлува през цялата нощ. Чуваха я в съня си как вие в широкия комин, пици по прозорците и напират на дъсчената врата. Будни бяха и псетата: студът не ги оставяше на мира — цяла нощ тичаха и лаяха по двора.

До полунощ Калю излиза навън два пъти: вълкът стоеше все така прав и разкрачен в колибата. Той го гледаше оттам някак гузно и подозрително. Но овчарят нарочно не му се обаждаше.

Отдавна трябва да бе минала полунощ, когато Калю се стресна в съня си, отвори очи. Няколко мига не можеше да се опомни, не проумяваше сънувал ли е, или наяве чу нещо — стори му се, че чу звънци, като че ли стадото се подплаши, както се случваше лете, нощем в полето. Събудиха се и старите, навън псетата лаеха тревожно.

— Кальо, стани да видиш какво има — много лаят кучетата.

— Лаят, защото ги стяга студът — отвърна Кальо, но стана, облече се и излезе.

Псетата, щом го видяха, залаяха още по-силно. Каракачанът се хвърляше по двора като бесен.

Овчарят приближи вълчата колиба, но вътре нямаше никого. Той коленичи и издърпа синджира — никой. На края висеше въжето, развързано. Навярно от дърпане или с крак, вълкът беше разхлабил възела и избягал. Овчарят стана, озърна се, но опитният му поглед привлече нещо странно. Стори му се, че вместо под стряхата стадото стои на открито, посред кошарата. Погледна през прътите — вярно, така е.

Овчарят се затича навътре, гонен от зло предчувствие. Но щом откряна заснежената врата, нещо черно го блъсна силно по краката, едва не го повали, и изчезна в мрака. А вътре пред очите му се откри страшна картина: на земята лежаха повече от двадесет овце — изтърбушени и с прегризани гръклани.

От тази нощ вълкът изчезна. Измина зимата, настъпи нова пролет; само мълвата не угасна, напротив — разгаряше се всеки ден. Всички разказваха, че по гората броди страшен вълк с железен нашийник на гърдите. Той беше по-хитър от другите — неуловим и коварен. Измамваше и хора, и псета, налиташе посред бял ден стадата и отвлечаше каквото пожелае. А влезеха ли псета в борба с него — явна смърт ги чакаше. Така една нощ погина и безстрашният Каракачан. И Калю овчарят прокле деня, в който бе решил да въведе вълк в стадото си.

КОЛЕДНА НОЩ

Понякога, уморен от града, от вечните каменни настилки, по които блъскам крака ден и нощ; уморен от шума и несмлъкващите викове по градските улици, изведнъж ми се струва като че ли всичко изчезва пред очите ми и аз се озовавам посред сиво, безлюдно и безкрайно поле. Обгръща ме отвред тишина. Но не глухата и мълчалива тишина на самотността, тишина радостна — ведра и упояваща. Припича есенно слънце. Далече надясно се жълтее гора, наляво се откриват пясъчни трапища, из които наскоро са копали пясък. Ето го стар, запустял кладенец. Полека-лека в паметта ми изплуват спомени — виждам детинството си, познавам местата... Вървя. Вървя радостен, сърцето ми се вдига в гърдите, като че ли стига чак до гърлото; задъхвам се. Ей там се чернеят група стари, самотни круши. Все същите са, оцелели през годините... А там, там е селото. Познавам висока акация и горнило на кладенец. Краката ми отмаляват, подкосяват се — там е нашият двор... Изведнъж в ушите ми еква весел момински смях; буен, неудържим. Едно момиче се смее презглава, задавя се чак; от смях очите му се насълзват, а то не може да спре.

Този смях е останал в душата ми през толкова години. Помня го като днес. Смеха на така Величка. Вън сме, пред нашата порта. Аз съм невръстно дете, а тя е мома за женене.

Една есенна вечер, легнал дома на пода, аз играех с две малки котенца, също палави като мене. Мама беше подвила колене на пода и предеше, а баща ми, седнал до нея на трикрако столче, кърпеше някакъв стар хамут. Те говореха за нещо. Отначало разговаряха тихо. Говореше повече майка ми. Виждаше се, че убеждаваше за нещо татка, а той само махаше ръка и отвърщаше късо и сърдито. По едно време мама повиши глас и аз чух ясно как извика на татко:

— Ти не познаваш Галевски Стояна... Знаеш ли, че той се заканвал наляво и надясно, че ще открадне наша Величка!

Баща ми скочи, изгледа сърдито мама, помълча и викна:

— Така ли било то? Само да посмее! Главата му ще строша... И на него, и на нея! Запомнете ми думите!

Татко се обърна, дръпна вратата и помъкна навън хамута, а мама избърса на два пъти насълзените си очи и подкара пак вретеното. Бяхме сами двамата. Кака Величка и по-големият ми брат Никола прекопаваха градината.

Мамините думи ме смразиха. Я гледай го ти чичо Стояна, който се преструваше на добър, купувал ми е два пъти халва от Арифа арнаутина и на хорото играеше все до кака, да бил такъв страшен хайдутин!... И не му стигаше да открадне от дома нещо друго — я овца, я коня от обора, — ами самата кака Величка! Пръв път чувах, че жив човек може да се краде... Наистина, мама много пъти ми е казвала: „Ганчо, не отивай там и там, че може да те откраднат циганките“... Но те са циганки и аз — дете, а пък кака е цяла мома...

Аз се промъкнах до мама и я дръпнах за лакътя:

— Мамо ма, вярно ли е, че чичо Стоян искал да открадне кака Величка? Защо му е ма, мамо? Да я продаде на циганките ли?

Мама се извърна и ме изгледа сърдито:

— Хайде, хайде, сега пък и ти!... Отгдети е влязло в ума да плещеш такива работи?

— Че нали ти ей сега каза на татка, че чичо Стоян щял да краде кака?

— Я си свивай устата, че като те цапна! Чул си! Нищо не си чул ти, само бръщолевиш... Слушай, само да чуя, че си гъкнал пред някого една думица — ушите ти ще откъсна... Разбра ли!

Все пак струваше ми се тогава, че всичко разбрах освен едно — защо мама се сърди и не иска никой нищо да знае по тази работа,

когато според мене трябваше цялото село да узнае каква страшна беда виси над главата на така Величка и че дори и татко беше длъжен да обади Стояна в общината!

Няколко дни след тази случка дойде голям празник — Димитровден. Денят беше ясен, от небето приличаше топло тракийско слънце. Следобед на мегдана се изви голямо хоро. Свиреха две гайди и кавал. Младите лудуваха сами, а привечер излязоха от кръчмата и женените по-възрастни мъже, пийнали вече, уловиха се и те на хорото; дори чичо Димитър Станкин измести момците и сам поведе хорото. Наловиха се и по-възрастни невести и дружно заиграха едновременно хора. Само по големи празници се случваха такива весели старешки хора.

Разбира се, и аз бях там наред с другите дечурлига и видях, че на всяко хоро до така Величка се улавяше да играе Галевски Стоян. А когато момците поведоха хоро, тя сама изтича, улови се до Стояна, каза му нещо и весело се засмяха и двамата. „Горката, мислех си, тя сигурно не знае какво ѝ крои той...“

Притъмня. Хорото се разпръсна и момичетата тръгнаха на групи да се разотиват по махалите си. Само възрастните моми за женене тръгнаха отделно, всяка придружена от някой момък, и си приказваха, приказваха. Така правеха подир всяко хоро. Някои момци изпращаха момите чак до портите им.

Аз потърсих така Величка. Тук, там — най-сетне я намерих напред и изтръпнах от страх. Тя пристъпваше полека; навела глава, а до нея самси Стоян. Върви, допрял чак рамото си до нейното, и говори ѝ нещо. По това късно време! Ами ако е намислил днес да изпълни онзи план с краденето!

Аз минах незабелязано зад тях, прикрих се до плетовите и гледах какво ще стане с така, макар че много ме беше страх от селските кучета...

Вървахме така доста време. Когато приближихме до дома, те спряха един срещу други. Аз се промъкнах по-наблизо и видях, че Стоян беше уловил така за ръката. Помислих си дали не се готви да я повлече нанякъде. Но така стоеше мирно и му приказваше нещо, после се изсмяха. Стоян пусна ръката ѝ, върна се и забърза назад, а така остана на мястото си, гледа го, докато се закрие, и тръгна към дома.

Аз не изтраях. Спуснах се подир нея и я дръпнах за полата. Тя извика плахо, обърна се и ме загледа.

— Ти пък отгде изскочи бре, дяволе?! Изплаши ме. Где си бил досега?

— Ей там, е! — посочих аз плетовете. — Гледах те, като вървеше с чичо Стоян...

— Ахаа, я го виж ти! Дебнал си ни скришом, а? Не те е срам!

— Како Величке — казах аз някак с покровителство, както правеха възрастните, — ти да не ходиш вече с чичо Стояна...

— Защо бре, Гане? — засмя се така.

— Защото той не е добър човек. Той ти мисли злото, како.

— Какво зло бре, Ганчо? — заинтересува се тя още повече.

— Какво... такава... Знаеш ли, той мислел да те открадне...

— Да ме открадне ли?

— Да те открадне, я! Може да те продаде на циганите!

— Тъй ли? — Тя ме изгледа. — И ти си тръгнал да ме браниш от него?!...

Ето тогава бликна онзи смях. Тя ме привлече до себе си и толкова много се смя, че по едно време се подпря на раменете ми, като задавена, през смеха повтаряше само: „Ох, ох... ще умра от смях.“

Аз се почувствувах засегнат от смеха ѝ.

Кака спря, утихна.

— Я ми кажи, Гане, отгде знаеш ти, че Стоян щял да ме открадне? Кой ти каза?

— Никой. Чух оня ден мама, като казваше на тейка, че Стоян се заканил да те открадне.

— А тейко какво рече?

— Скара се на мама и викна: „Той само да посмее, главата ще му смажа!“ И на тебе, како.

— И на мене ли?

— И на тебе.

— Нека си казва, Гане; ще му мине. Трай си ти. Хем да не си казвал никому нещо за тази работа. Да мълчиш!

„Чудни хора?“ — мислех си. — И така същото... „Да мълчиш!“

През другата седмица заваля студен ситен дъжд. Подире падна дебела мъгла — не знам колко дни. Сетне задуха северен вятър откъм балкана, разпръсна мъглите и докара облаци. Една вечер вместо дъжд

от небето запрелитаха пухкави снежинки. Към мръкване снежинките замрежиха небето, сградите и дърветата. По дворовете се чуваха само виковете на хора, които прибраха добитъка на топло. Кучетата играеха и се гонеха из снега.

Когато татко се прибра в къщи, аз го посрещнах с радостен вик: „Татко, сняг, сняг вали!“

— Не е сняг, жито е, чедо! — отвърна баща ми и гласът му трепереше.

Аз не проумявах защо татко казва, че не сняг, а жито вали от небето, ала не посмях да го питам — страх ме беше да не ми се смеят големите.

Заговяхме. Оттогава бате Никола взе да се губи някъде всяка нощ; научих от кака, че ходел на едно място, дето се събирали и други момчета, да се учат да пеят коледни песни за коледната нощ.

Снегът наваля, вдигна се и падна нов. Един ден мама каза, че през другата седмица е Коледа. Дойде и тя. Срещу Рождество, късно вечерта, заклахме и нашата свиня. И аз бях там. Видях как измъкнаха угоената свиня от кочината, повалиха я на земята и се приготвиха да я колят.

Татко се извърна, видя ме и повика на мама: „Тано, прибери детето, да не гледа, като колим свинята; ще премръзне тук!“

Мама ме улови за ръка и отведе в къщи. Там кака Величка беше коленичила пред нощвите и правеше големи хлябове.

— Ела, Гане — повика ме тя, — седни тук, да ми помагаш да направим коледния кравай.

Наистина, кака беше сложила върху софрата дълъг къс тесто от чисто житено брашно и го навиваше на кръг като баница. Когато кръгът стана колкото един хляб, тя прилепи двата края и ме погледна.

— Хубав ли е, Гане? Сега ще му сложим на четирите страни по една гугушка. Гледай!

Тя направи четири малки тестени птиченца и ги закрепил накръст на четирите ръба на кравая. По-навътре прикрепил още четири тестени кръстчета и три изкусно овалени ябълки.

— Како, защо ти е този кравай?

— Довечера ще го дам на коледарите, когато дойдат да наричат на вратата. Тази нощ няма да спим. Ще ги чакаме будни. Искаш ли?

— Искам, како.

Мръкна се. Дойде време за вечеря.

— Хайде, жени, готово ли е да прекадим житото? — попита баща ми. — Никола, донеси от ралото черяслото и лемежа. Величке, има ли керемиди? Тури въглени и дайте житото и тамяна за прекаждане.

Бате Никола донесе сечивата от ралото и ги положи на рогозката под иконостаса. Там гореше вече кандило. Мама донесе дълбока паница със сурово жито и я сложи върху сечивата.

Татко се изправи гологлав пред иконостаса, стъпи върху железата и се прекръсти. Изправихме се и ние смирено зад него. Мама приближи и му подаде керемиди с жарава, върху която пушеха бучки тамян. Той пое въглените, прекръсти се отново и прочете „Отче наш“. След това прекади на кръст сечивата и вдигна паницата със суровото жито. Ненадейно върху нас се сипнаха житени зърна. Татко гребеше от паницата жито и го хвърляше през двете си рамене назад, към нас, без да се извъръща. Обърна се и рече:

— Както се сипе сега житото, така да се сипе и лятос върху главите ни!

Всички рекоха „амин!“ и се прекръстиха.

— Никола, запали фенера! — рече татко на батя. И отидоха да прекадят хамбарите, обора, кошарата и пчелина. Когато се върнаха, мама и кака бяха приготвили вече коледната вечеря: фасул, кисела зелка, поръсена с червен пипер, ошав, орехи и сушени сливи. До тях в голяма паница имаше разтопен мед.

След вечерята татко стана и рече:

— Всички да лягате за сън. Не искам коледарите да видят, че свети дома. Нали ще пеят да ни будят. Лягай и ти, Никола, има време до полунощ!

— Не ми се спи, тейко — промълви бате. — Аз ще отида още сега; ще ме чакат там.

— Пък да върви, като иска! — намеси се мама.

Баща ми помълча и каза:

— Отивай, ала да няма много миткане по село. Разбра ли?

Но бате беше хлопнал вече вратата.

Постлаха за спане. Аз легнах несъбут и несъблечен: бях решил да не заспивам, както се бяхме уговорили с кака Величка.

Но изглежда, че не съм устоял на обещанието си, защото по едно време сетих, че някой ме буди. Отворих очи; над мене беше мама.

— Ставай, че коледарите идат!

Аз скочих сънен, изтичах към прозореца, дърпнах и погледнах. Валеше тих сняг. Колата посред двора, дърветата, стрехите — всичко беше повиснало от сняг. Нощта беше бяла и развиделяна. А посред тази чудна белина по двора подскачаха веселите сенки на коледарите. Свиреше гайда. Едни играеха лудо хоро из пръхкавия сняг, други подскачаха с дълги върлини на рамене, с нанизани на тях краваи, късове свинско месо и кой каквото им беше подарил. Един висок момък подскачаше на един крак и ревеше като магаре.

В това време пред вратата се чу песен:

*Стани нине, господине,
дошли сме ти добри гости,
добри гости коледари;
Ой Коледе, мой Коледе!*

Кака и мама мълчаха пред заключената врата. Кака Величка трепереше цяла. Тя държеше на двете си ръце украсения коледен кравай.

— Хайде, стига! Дайте им го! — изкомандува баща ми.

Мама отключи и отвори, а каква подаде кравая. Една дълга ръка посегна и го грабна. Чу се наричане на кравая:

— Тази ръка, която го е вила и превила, тя се е чула и прочула през девет-десет кадълъка... Речете, момци, „амин“!

— Аамиин! — повтаряха останалите момци едногласно. Наричането е дълго — сто, двеста думи. Узнах го отпосле, когато пораснах. Главатарят поема кравая, държи го високо над главата си и благославя ръката, която го е месила и редила. Прочула се момата в девет царства, дошли да я искат девет царски синове, ала тя си иска вакъл овчар, вакъл овчар със сиво стадо...

Подир всяка отдишка главатарят вика: „Речете, момци, «амин»“! И другите повтарят: „Аамиин!“

Като, свършиха наричанията, баща ми отвори и заста на, вратата. Момците се отдръпнаха. Чуха се викове: „Магарето! Къде е магарето! Да дойде магарето!“ Изрева престорен магарешки рев и онзи, високият момък изскочи напред. Той ревеше като магаре с цяло

гърло и подскачаше на един крак. Чуха се пак викове: „Ай, горкото! Реве, защото му е паднало едното петало! Подкови го, домакине, да се не мъчи!... Дай! Подкови го по-скоро!“

Баща ми бръкна в кесията си и пусна в поднесената торбичка една пара. Магарето стъпи на два крака и нададе радостен рев.

Татко отстъпи и в стаята влязоха подир него четири двойки момци. Те бяха певците. Седнаха кръстом и изпяха по една песен на всички ни в къщи. В първата чета беше Галевски Стоян. Той беше главатарят; той наричаше и на кравая.

Най-напред изпяха песен на баща ми:

*Михал войвода вино пиеше, вино червено,
служба му служи Станка робиня...
Де гиди, гиди, Михал войводо!...*

Изпяха на мама за света Богородица и млада бога. На мене изпяха за пъстрия паун, който позовавал Данко „да го води в Царювграда, баш войвода да го прави...“ Кака Величка нарочно оставяха за най-послед. Дойде и неин ред. Запяха:

*Станка жерави думаше:
— Жерави, летни птиченца,
вий като долу летите,
вий долу, още вий горе,
не видяхте ли, жерави,
моя годеник Стояна?*

Жеравите отговарят, че не го познават, и тя им го описва:

*Моят годеник най-личен:
колата му е покрита
с моя китен рувеник;
рувеник му е позлатен*

*с пестотин златни дукати.
Кога бял вятър повее,
пестотин златни дукати
цялата земя огласят...*

Стоян пееше и хвърляше погледи към кака, а тя стоеше зад мама, навела очи и заруменена, но от време на време и тя го поглеждаше и ъглите на устните ѝ потрепваха в усмивка. Навярно и татко забеляза това, защото троснато прекъсна певците:

— Благодарим, коледари. Стига. Път ви чака. Величке, дай да почерпим гостите.

Кака се спусна и му подаде приготвената пълна бъклица. Татко отпи и подаде на другите. Но в това време в стаята се втурна Али циганинът и завика на баща ми:

— Чорбаджи, ставай, че кравата се тели!

Али спеше в обора и пазеше телната крава.

Всички наскочиха. Настана бъркотия. Татко изтича навън, а в това време аз видях, че Стоян мина покрай кака и прошушна ѝ нещо. Тя се отдръпна плахо, но той повтори по-силно: „Казах ти! Чу ли!“ — И се шмугна навън. Скоро останахме само аз и кака. Тя стоеше като вцепенена: гледаше ме, но не ме виждаше. По едно време се опомни и ме запита колебливо:

— Ами ти, Гане, какво стоиш? Защо не идеш да видиш теленцето?

Аз не чаках повторна покана, а припнах към обора.

По двора още се чуваха разпръснати викове на коледарите. Проврях се в обора между възрастните и погледнах. Наистина, имаше теленце. Видях го. То беше съвсем мъничко и цяло мокро. Крачетата му бяха тънички и едвам се държеше на тях. Трепереше цяло като втресено, мъчеше се да пристъпи, ала не можеше. Кравата се беше навела над него, лижеше го, фучеше, махаше с рога и не пропускаше никого.

Татко ме забеляза и викна ми:

— Ами ти какво търсиш тука? Скоро в къщи! Къде е кака ти?

Той ме изведе вън и повика към къщи:

— Велико, Велико мари! Ела го прибери този!

Ослуша се. Никой не се обади от къщи! На двора нямаше никого. Коледарите бяха липсали изведнъж. Виковете им се чуваха пръснати по околните дворове. Татко ме помъкна и почти тичешком стигнахме до къщата. Той блъсна вратата, но вътре нямаше никого.

— Велико! Велико! Велико!

Никаква Велика!

— Къде е майка ти! Ахаа! Ще ги науча аз! Изиграли са ме.

Дотича мама, разпищя се. Дойде и бате Никола. Кака я нямаше никъде. Какво е било по-нататък — Не знам. Мама насила ме вмъкна да спя. Чух само татка, като извика на батя:

— Тичай! Намери чичов си Петра. Знам, че и той е с тях. Да иде да им каже да се върне още сега Велика. А пък утре нека дойдат за годеж...

На утрото кака беше пак дома. А следобед дойдоха Стоян, майка му, баща му и роднини. В другата стая кака ме притискаше до себе си, смееше се и плачеше от радост.

— Е, Гане, сега вече чичо ти Стоян няма да ме краде. Ще ида у тях и той ще ти стане бате, ще ти купува халва и за Нова година ще ти направи най-шарената сурвакница...

МАЛКИЯТ СПАСИТЕЛ

Настъпваше есен. Нощите започнаха да стават студени. Листата на дърветата в гората взеха да пожълтяват. Хората от селото тръгнаха по гората да секат листеници. Те се качваха по високите дъбови дървета и осичаха по-младите листнати клони. След някой ден, когато зелената шума позасъхнесе, склаждаха клончетата между оголените клони на дърветата като копи сено. Така листниците се запазваха зелени през зимата за храна на добитъка.

Един ден бай Найден се върна от селската ковачница и донесе голяма брадва, наточена като бръснач. Той впрегна воловете, тури брадвата в колата и се приготви за път.

— Керо — извика той на жена си, — нагледвайте с Боча Царевицата на хармана, да я не кълват кокошките, а пък аз ще отида в гората да сека листници. Заесенява се вече, няма време за губене.

Там беше и Бочо, момченцето му, ученик от първи клас.

— Татко, искам и аз да дойда с тебе в гората! — извика той. — Вземи ме; следобед нямаме училище.

— Стой тук и помагай на майка си! — сърдито отвърна бащата. — Защо си ми в гората?

— Найдене, че вземи и детето да се поразходи! — обади се майката. — Все ще ти помогне нещо.

— Ще помогне... само за беда!... Хайде, нека се качва! — рече бащата и Бочо се метна в колата.

Щом стигнаха в гората, бащата се залови на работа. Най-напред отсече две дълги прави дървета, които му трябваха за някаква домашна потреба. Изкастри ги добре, като остави само на върховете по един чатал. Подире закачи брадвата на пояса си, полази по едно разклонено дърво и се залови да сече листници. След малко земята се покри с отсечени зелени клончета. На дърветата останаха само къси голи клони, които стърчаха като протегнати към небето ръце.

Бащата окастри така много дървета. Като се умори, слезе и седна под едно високо дърво да отпочине. Той сви цигара и запуши. Бочо дойде при него. Като допуши цигарата, татко му каза:

— Бочо, остава ни още ей това дърво. Него ще окастрия съвсем гладко, а върха му ще оставя цял, за да израсне право нагоре.

Бащата стана, качи се и почна да кастри дървото. Бочо го гледаше отдолу. Но по едно време той видя, че татко му се преметна, и момчето не разбра какво стана. Забеляза само, че брадвата блесна на слънцето и полетя надолу, а татко му увисна на по-долния отсечен клон. При падането поясът му се закачи на клона. Поясът взе да се развива, но татко му улови краищата, привърза ги и остана да виси така високо над земята. Не можеше да си помогне нито с ръцете, нито с краката. Нададе вик за помощ.

Горкото момче се разтрепера от страх. Какво да прави? Как да помогне на баща си? Брадвата при падането беше се забила в калната пръст, обърната с острото нагоре и точно под баща му. Ако той се откъснеше, щеше да падне право върху острата брадва.

— Бочо, Бочо, отмахни брадвата настрана! — завика баща му отгоре.

Детето се спусна и я измъкна.

— Бочо! — извика пак татко му. — Я опитай дали можеш довлече тук едно от отсечените дървета. Виж, което има по-дълъг и по-як чатал на върха.

Бочо се затича и улови едното дърво. Но то беше много тежко; не можеше да го вдигне цяло. Тогава той го привърза с ремъка си, подложи рамо и го повлече. Със сетни сили го домъкна до дървото, на което висеше баща му, и с още по-голяма мъка се залови да го изправя нагоре по него. Половин час се труди детето. Потъна в пот, рамото му се израни от грапавото дърво. Но най-сетне го изправи дотолкова, че баща му можа да стъпи на него, улови се за клона, после за стъблото и се спусна надолу. Там той легна по гръб, докато отпочине. След това стана и прегърна Боча.

— Мило дете — каза му той, като го милваше по лицето с коравата си ръка. — Знаеш ли, че ти ми спаси живота? Тук щях да загина, ако не беше ти да ми помогнеш!

Вечерта разказа всичко на майка му. Тя слушаше и плачеше от радост.

— А пък ти не го искаше, Найдене — рече тя на мъжа си. — Видиш ли го, той не е вече дете, а цял мъж, щом е можал да спаси тебе от смърт, а всички нас от зла беда...

СУРВАКАРИ

Минчо, Пенчо, Генчо и най-малкият Донко бяха отбор дружина. Живееха в една махала, учеха в едно училище и все в първи „а“ клас бяха. Само Донко беше в четвърто отделение, но затова пък беше по-едър и по-луд от другите трима. Пък комай и все той ги предвождаше в игрите и лудориите.

Така стана и тази зима. Още не бяха ги разпуснали за Нова година, когато той им обади една своя тайна.

— Щом ни разпуснат — каза им той, — ще отидем в гората да си отсечем дрян за сурвакници. Знам едно място. Още от лятоска съм го забелязал. Там има един дрянов храст с гладки и прави пръти. Никой няма да има кат то нашите сурвакници.

— И аз знам едно такова място! — провикна се Генчо, но Донко го сряза.

— Мълчи бе, ти все се хвалиш, пък нищо не знаеш. Нали есенес ни води на едно място за лешници. Ядохме и преядохме. Намерихме само пет сухи черупки.

Дойде ваканцията. Четворката се събра и наговори още от вечерта. Ще станат на другия ден, ще се обуят и облекат топло и хайде към гората.

Когато да тръгнат, още веднъж провериха кой как се е докарал. Генчо беше надигнал скрито от дома си един остър нож. Донко пък показва дълго въже, омотано около кръста му.

— Ами това въже защо ти е? — попитаха го другарите зачудено.

— Може да намерим повече. Ще ги донесем и ще продаваме от тях на децата... Разбра ли? Пък не намерих у дома по-късо въже.

След малко четирите момчета се измъкнаха от село и поеха към гората.

От няколко дни по цялото поле и гората беше паднал равен сняг. Дърварският път беше утъпкан вече. Сурвакарите хванаха по главния път, покрай реката. Донко им каза, че там бил онзи храст. Наистина, намериха го скоро, но спряха втрещени: някой беше минал преди тях и отсякъл всичките пръти!

— Ами сега какво ще правим?

— Нищо — отвърна Донко нехайно, — малка ли е гората. Други ще намерим. Тръгвайте подир мене!

И той ги поведе нагоре по една засипана пътека.

След един-два часа дружината се връщаше назад премръзнала, но весела. Всеки мъknеше на рамо по няколко гладки пръта. Те бяха се изкачили доста нависоко из планината. Сега бяха налучкали главния коларски път и тичаха надолу с викове.

Но на едно място Пенчо, който тичаше най-напред, спря ненадейно и дори побягна малко назад. Личеше, че се е подплашил от нещо. Забелязаха го другите.

— Какво има? Какво стана бе, Пенчо? — запитаха те и също спряха по местата си.

— Там... ей там е... — мълвеше Пенчо разтреперан — видях нещо на пътя — чернее се и мърда.

— Хайде бе! Видял си някой паднал пън — насърчи се Донко.

— Я чакайте да видя къде е то. Там ли е още?

— Ей го, е. Там. Видя ли? Мърда?

— Виждам го.

Престрашиха се и другите и погледнаха нататък. Нещо се чернееше на пътя, ала не можеше да се разбере какво е — пън ли, човек ли, или някой голям звяр. Тогава Донко мина встрани, покатери се на едно дърво и погледна.

— Ей, наистина живо е. Човек е, ви казвам. Паднал е на пътя. Отгоре му има нещо. Вървете напред подир мене!

За да го поободрят, те извикаха дружно: „Напред.“ След малко всички видяха, че е човек. А онова над него било товар дърва.

— Бре, че това е нашенката баба Чена, момчета. Гледай ти — ходила за дърва в гората и паднала тук.

Момчетата се спуснаха, приближиха жената. Тя беше задяната с голям вързоп сухи дърва. Паднала и вързопът я притиснал върху снега. Горката жена беше толкова премръзнала, че не можеше вече и да вика. Ръзвързаха дървата, помогнаха ѝ да се вдигне.

— Ей, бабо Ченке, какво търсиш самичка в гората?

— Ох, ох, не питайте, чедо... Внучето ми, Пенка, е болно, горкичкото, пък ни се привършиха дървата... Няма кой... няма.

Самичка тръгнах, пък уморих се, пусто, спънах се и паднах, да се не видяло макар... Ох, ох, пак се падна!

Децата я подкрепиха и положиха на дървата.

— Ами сега?

— Ще я отнесем ние! — реши Донко.

— Как ще я носим бе, Донко? Не можем. Пък и тя, като не може да ходи!...

— Почакайте! Сега ще ви покажа!

Донко размота въжето от кръста си и се залови на работа. Най-напред отсече лесков прът. Превърза го най-отдолу под вързоп, а двата края остави свободни, да могат да се теглят. Качиха бабата отгоре, наместиха я. После двамата уловиха лесковия прът от двата края и повдигнаха вързоп да не закача в снега, а другите двама се впрегнаха във въжето и вързопът тръгна — цяла шейна!

— Хайде! — запрашиха юнаците надолу, та чак в село. От дворовете наизлязоха хора да гледат какво ли е това чудо. Викат, смеят се и хвалят децата.

Отведоха я чак до дома ѝ. Слезе баба Чена, внесоха в двора дървата ѝ, а тя се смее и плаче от радост.

Па им дума:

— Момчета, да дойдете да ме сурвакате за Нова година. Дар ще ви дарувам от гола душа, че живота ми спасихте. И на мене, и на горкичката ми Пенка.

— Ще дойдем, ще дойдем, бабо Ченке!

Дружината удържа на думата си. На Нова година първа баба Ченка сурвакаха. Въведе ги в къщи бабата, на всекиго по колаче дари, а сетне им подаде още по нещо.

— Миличките на баба — рече им тя, — на ви по една сребърна парица. Те са стари, по-стари от мене. Давам ви ги, да си ги пазите за здраве и за спомен от мене. Пет бяха. Още от моята баба си ги имам. Вам давам четирите, а за себе си ще запазя едничката. Стига ми.

ОТПЛАТА

Младенчо вървеше през гората, яхнал обичната си сива магаричка. Краката му висяха над няколко сухи корена от храсти, привързани от двете страни на самара. През деня ги изкопаха с майка си от тяхната нива. Майка му се върна в село по-рано, а той остана да привърши и отнесе дома корените.

Притъмняваше; достраша го. Наоколо из гората се мяркаха черни сенки. Младен потупваше магаричката по шията и я подканваше да

бърза. Но животното едвам се крепеше надолу, по стръмната горска пътека.

Изведнъж момчето трепна. На двадесет крачки пред него нещо се чернееше на пътеката и шумеше.

„Дали не е мечка, или някой вълк?“ — помисли си Младенчо и зъбите му затракаха от страх. Но магаричката продължаваше да върви спокойно и той се надигна и погледна по-спокойно: „Не, не ще е мечка, а нещо черно полека се търкаля надолу“ — помисли той.

А когато приближи, разбра, че по пътеката слизаше някой, натоварен с връзка сухи дърва. Беше една жена. Младенчо я позна — стринка Гина от горната махала.

— Добра стига, стрино Гино! — поздрави радостно момчето.

Жената спря и го загледа.

— Дал ти бог добро, синко! Ами ти кое момче си?

— Младен, на вдовицата Дуна — отвърна момчето и скочи от магарето.

— Дай, стрино, да натоварим дървата!

Младенчо вдигна сухите пръчки, метна ги върху своите и подкара добичето.

— Че защо си се натоварила толкова? — попита я той.

— Ех, чедо, зима е. Коледа иде. Утре може да падне сняг. Ами тогава?

В селото стигнаха съвсем по тъмно. Жената поиска да свали и понесе пак на гръб дървата, но доброто момче я възпря:

— Недей — рече ѝ то, — ще ти ги откарам чак до вас; защо ще се мъчиш? Уморена си.

И той откара и стовари дървата пред пътната ѝ врата. Горката жена не знаеше как да му благодари.

— Много здраве на майка ти — тя ми е другарка от моминство! — извика жената подир него. — Да си жив и здрав!

След два дена заваля сняг. А на Коледа валя два дни подред. Хора и добитък едва изгазваха из дълбоките преспи.

Утринта на празника стрина Гина се премени и ходи на църква. На връщане по една тясна пътека тя застигна малко момче с кобилица през рамо и пълни котли с вода. Детето едва крепеше котлите и с мъка пристъпваше по хлъзгавата пътека.

Жената го отмина, извърна се и що да види: пред нея беше сам Младенчо!

— Бре, сине, ами къде е майка ти? Защо ти сам носиш котлите?

Момчето я погледна:

— Мама е болна — отвърна то нажалено и пристъпи напред. Но жената пресегна и вдигна кобилицата от рамото му.

— Дай — рече тя, — не е твоя работа кобилица да носиш; тръгвай след мене.

Стринка Гина отнесе котлите чак в къщи. Болната вдигна глава от леглото и се зачуди, като видя старата си приятелка. Гостенката ѝ каза няколко добри думи, па се разшета, стъкна огън на огнището, тури гозба и излезе да потърси някакъв цяр за болната.

Така тя идва няколко дни, докато Младенчовата майка се приповдигна от леглото.

— Сестро, тъкмо навреме доде! — каза болната жена на старата си другарка.

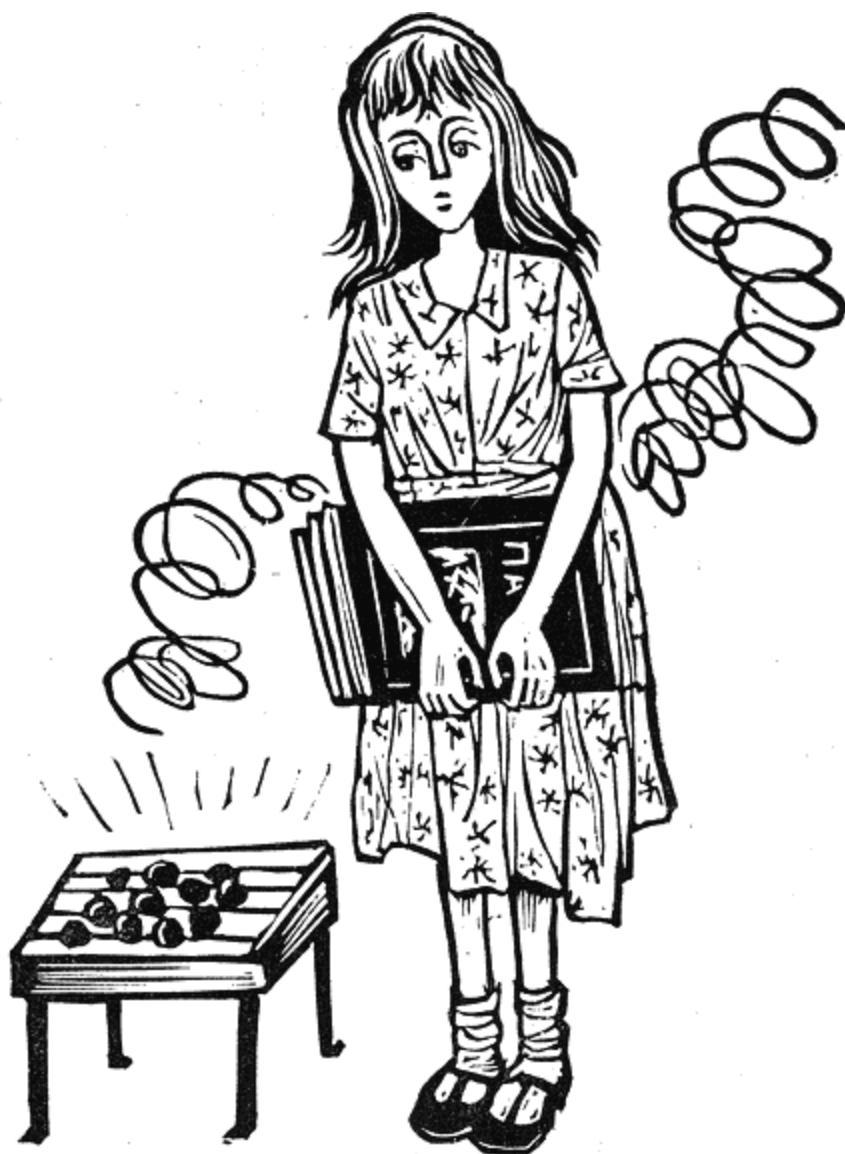
Но стринка Гина се засмя:

— Младен, Младенчо ме доведе, доброто ти дете...

И тя едва сега ѝ разказа какво беше се случило в гората.

Младенчо също беше там и гледаше срамежливо към пода. Майка му, като чу какво е направил, простря ръце и го прегърна, ала нищо не можа да каже, защото гърлото ѝ бяха задавили радостни сълзи.

МИНКИНА ПОМОЩ

През един горещ летен следобед баба Недка беше наумила да проветри всичката си покъщнина. На двора бяха измъкнати толкова неща, че с тях можеше да се напълни цял вехтошарски магазин!

— Ухуу! Пусто опустяло! — викаше сама баба Недка. — Че то се събирало, събирало — цяла грамада. Барем да има нещо за свят, а то едно от друго по-вехто и по-дрипаво... Нали са ни го все чужди хора давали — кой ще ти даде нещо, ако му е за в работа! Ама на, щом е

къща, не може празна да стои. Дават ти го — ще вземаш... Минке! Минке ма!

Баба Недка вдигна глава от купа парцали, които обръщаше на слънцето, и затърси с очи внучката си.

— Бе къде се дяна това дете! Ей сегичка гонеше тук патиците... Мино мари! Пръждолнице, дека си?

— Ку-ку! — чу се някъде наблизо. — Ку-ку! Ку-ку!

Бабата се озърна наоколо зачудена.

— Я, къде ли се е завряло пък то!

— Ку-ку! — чу се пак наблизо.

Но този път баба Недка разбра: кукувицата кукаше от празната зелена каца.

— Ахаа! Ще ти дам аз на тебе едно „ку-ку“, ако ти дойда с бухалката! Я да излизаш от качката, че ще я издъниш — пребивам те сетне за едната хубост! Хайде де, какво се спотайваш още?

Същия миг над качката се подаде една чорлава руса главица. А още след малко на земята скочи босата Минка. Тя беше на ръст колкото кацата, с провиснала крива фустичка и вехта блузка на раменете.

— Я ми подай там онази чергица, да прибера парцалите. Пък да не влизаш вече в качката, че съвсем ще я разтуриш.

— Ами защо ни е качка, бабо, като си нямаме пари да си купим зеле?

— Я го виж ти него, вчерашен келеш, пък не можеш да го надприказваш... Тъй било то. Че като нямаме пари ние да си купим, на чуждите я отстъпваме и все ни дават през зимата по някоя зелка... Забрави ли, че лани чичо ти Найденов пет зелки ни даде, човекът... Кыш бре, пущина! — викна тя, като плесна герестия петел. — Клъвна ме по ръката, проклетнико... сляп ли си!

— Ууу, бабо, той е помислил, че ръката ти е сушена жаба! — изкиска се закачливата Минка.

Но баба Недка се ядоса не на шега:

— Сушена жаба ли! Сушена жаба, ама да не е тя, гладна ще миткаш по улиците... Магарице, тази сушена жаба те храни... Я кажи ми какво си принесла ти в тази къща. Все наготово гледаш.

— Малка съм, бабо, когато порасна и аз ще печеля като тебе!...

— Ще пораснеш! Устата ти ще порасне! Малка била... Я се погледни колчава си — чак до рамото ми достигаш вече. И Нейкин Борко е малък, ама есенес на майка си корито купи. Баш на Никулден сам ѝ го донесе. Левче по левче събирало момчето — майка си да зарадва... Пък ти — малка си била... Малка, ама от мене по-големи зальци лапаш...

Този път Минка нищо не отвърна. Тя слушаше баба си и мълчеше. Подире промълви като на себе си:

— Ще видиш пък ти, ако и аз не си спечеля пари...

И до вечерта в ума ѝ беше все това, как да си спечели и тя самичка пари. И когато легна вечерта, все за същото си мислеше. Но заспа, наспа се, пробуди се на утрото и забрави за какво бе мислила вечерта.

Измина оттогава доста време. Един ден Минка стоеше пред вратата на „Треперушка“. Така се наричаше книжарницата в квартала им. Отвътре до прозореца бяха натрупани много книжки — мънички, шарени и все еднакви. Книжарят познаваше Минка. Той надникна през вратата и я попита:

— Какво гледаш, Минке? Книжките ли? Искаш ли едничка? На, вземи!

Той посегна, взе една от книжките и я подаде на Минка. Но Минка се дръпна срамежливо:

— Господин Станков, аз нямам пари.

— Е, вземи де, вземи — без пари ти я давам. Календарче за тази година. Кой ли ще ги купува отсега нататък, когато половината година измина вече.

Минка пое книжката и припна към дома. Но книжарят я повика пак:

— Минке, Минке, я почакай! Върни се, ела да ти кажа нещо!

Минка се върна.

— Слушай, Минке — рече той, — намислих нещо. Я да ти дам аз на тебе ей тези всичките календарчета да ги продаваш, а?

Минка мълчеше.

— Ще ги вземеш и дето видиш добър човек, ще му продаваш по едничко. Две левчета струват. Колкото продадеш, едно левче за тебе, едно левче за мене. Не му мисли много — ти си пъргаво момиченце; не си срамежлива. Ето ти десет. Вземай ги.

Минка пое календарчетата нерешително. Отнесе ги дома. Скри ги, да ги не види баба Недка. Отвори едно, гледа го, чете, радва му се. Но книжките стояха там два дена, без да ги пипне. На третия ден Минка отброи половината и скришом се измъкна от къщи.

Първият срещнат, на когото детето предложи стоката си, се спря, огледа го, помисли, помисли и рече:

— По колко струват, момиченце?

— По два лева, господине.

— На, ама за добро да ги употребиш, чу ли?

— Слушам, чичо. Благодаря. Сбогом!

Беше привечер. Минка се насърчи и реши да заобиколи най-напред дюкяните и кръчмите в техния квартал. Тя влизаше и смело предлагаше дребната си стока.

А левчетата летяха. До вечерта ѝ останаха само две календарчета! В джоба ѝ дрънкаха пари. Минка не беше виждала никога толкова пари. Сърцето ѝ тупкаше от радост.

На другия ден повтори търговията. Пак се върна с печалба. За една седмица продаде всичките календарчета и уреди сметката си с книжаря. Взе други двадесет. До края на лятото продаде всичките календарчета на „Треперушка“.

Изминаха и август, и септември. По дюкяните се вестяваха какви ли не вкусни работи: ягоди, череши, круши.

Минка ги гледаше. Ядяха ѝ се. Много пъти ѝ се приискваше да си купи. Нали сега имаше свои пари. Ала не смееше. „Ще навикна — мислеше си тя, — всеки път ще взема да си купувам и ще хвъркнат всичките ми парички...“

Но едно нещо най-много я блазнеше. През есента един човек взе да продава на улицата печени кестени. Ей тези пусти кестени най-много ѝ се ядяха. Всеки ден тя минаваше покрай него. Сладката миризма още отдалече дразнеше носа ѝ. Минка се спираше до човека, гледаше как пращят на огъня кестените и преглъщаше плюнката си.

Дойде време за училище. Тръгна и Минка с децата. Но от търговията си не се отказа. Може би да ви се е случвало да срещнете по улиците едно русокосо момиченце с големи букети кичести хризантеми в ръце, които любезно предлага на всички минавачи. Това момиченце е било Минка. Цветя вземаше от съседния цветарник, а печалбата делиаха с градинаря.

Баба Недка ѝ се караше, че се губи по града. Тя не знаеше къде ходи. Но Минка мълчеше и се подсмиваше радостно. Така мина Петковден, отиде си и Димитровден. Един петъчен следобед бабата се върна късно от града и още от портата забеляза, че пред къщата има струпано нещо. Тя приближи и ахна смаяна: пред вратата лежаха цял куп зелки!

— Какво е това чудо? Да не съм сбъркала къщата? Или пък някой по погрешка ги е стоварил дома? Такава ще е работата. Чие ли е това зеле?

Но докато се чудеше, някой се обади зад къщата:

— Ку-ку! Ку-ку! — И пред нея изскочи Минка. Изправи се зад тях и Найден, съседът им.

— Е, бабо Недке, тази година май ще си търся друга качка, щом вие толкова сте разбогатели и си купихте днес тридесет зелки!

Но бабата го гледаше още по-смаяна. Най-сетне се разкри цялата работа. През деня Минка го срещнала на пазара и го излъгала, че уж баба ѝ дала пари и я пратила да намери Найдена да го помоли да купят и докарат зеле.

Сетне в къщи Минка призна всичко на баба си. Как пестила левче по левче, как чакала да зарадва баба си. Не забрави да ѝ разкаже и за ягодите, за гроздето и най-вече за печените кестени... Бабата се смееше и плачеше едновременно, като милваше сладкото дете.

На другата вечер Минка учеше уроците си до запалената печка, когато изведнъж нещо взе да пука и гърми вътре. Минка скочи и побягна. Но баба ѝ отвори бързо пещта. Там пукаха и подскачаха цели шепи кестени. Баба Недка ги загреба с ръжена и ги сипа в полата ѝ.

— На, чедо, яж да ти мине, дето си гледала толкова време. Рекох и аз да те зарадвам тази вечер.

И тя прегърна пак насълзена внучката си.

ПРИЯТЕЛ ОТ ДЕТИНСТВО

Около масата стояха малка компания мъже, които случайността беше събрала и сприятелила. След вечерята всички бяха още по местата си, някои пушеха спокойно, други допиваха виното си и разказваха се много и интересни и куриозни случки. Накрай един от компанията взе думата и заговори — тихо, бавно — както винаги се разказват неща, които дълбоко вълнуват.

— Питате — почна той — коя случка се е врязала най-дълбоко в паметта ми. Отговарям изведнъж: не една, а две. Може би ще ви се покажат твърде обикновени и незначителни. Кой знае, може би са и наистина такива, но за мене те са едва ли не най-странното нещо в живота ми.

Не знам дали е ставало дума и дали съм ви казвал, че аз добих образованието си край Дунава, в едно от някогашните земеделски училища. Постъпих четиринадесетгодишен и може да се каже, че там, в средата на маловръстните деца като мене, добих първите си юношески мисли, мечти и стремежи.

Училището имаше широк двор, ограден с жив плет и гъста мрежа от бодлив тел. Наоколо се простираха обширните учебни земища. В двора се белееха няколко високи бели постройки. Там бяха

нашите жилища и квартирите на учителите, класните стаи, кабинетите и голям салон, който се използваше за всичко. Бяхме едно малко, затворено заселище, което си имаше свой съвсем особен живот. Хранехме се на обща трапеза, утрин играехме гимнастика, пеехме вечер общо молитва и спяхме в три общи помещения: всеки курс отделно.

Първите години минаха твърде равно и еднообразно, дотолкова, че нищо не помня от тях. Но затова пък последната беше пълна с тревоги и възмущения.

В началото на годината в нашия курс постъпи нов ученик. Едно наистина рядко момче. Всичко в него беше някак по-особено и по-интересно; името му дори — Зарко Кимрянов. Висок, строен, силен младеж, с буйна кестенява коса, отметната надире; с живи пъстри очи, чиито дълги ресници им придаваха кротък, момински поглед; прав нос, изрязани енергични устни.

Той беше някъде от Тракия, учил в Садовското училище, напуснал една година — всезнайниците дори уверяваха, че бил изключен за участие в таен кръжок, — а сега идеше при нас.

Първ между поклонниците му бях аз и голяма беше радостта ми, когато вечерта видях, че слагат леглото му до моето. Още същата вечер се запознахме и опознахме. По-скоро — той мене. Той беше една година по-възрастен от мене и аз отговарях на въпросите му със стеснение и благодарност.

На утрото директорът дойде да ни види на гимнастика. Нашият директор беше строг и непреклонен човек. Той спря, изгледа редицата, прикова за миг очи у новия ни другар и бързо тръгна към него. Чакахме да видим как директорът ще го посрещне. А той го приближи, похвана кичура от хубавите коси на момчето, повдигна го и каза високо и строго:

— Ти слушай! Още до довечера да махнеш този перчем! Не искам социалисти в моето училище.

До обед момчето оголи главата си, както всички ни. Но когато се прибрахме горе, Кимрянов извади от куфара си малка рамка с фотография, обсипана със седефени охлювчета, каквито бяха на мода по онова време. Погледна я, избърса я нежно и я закачи над леглото си. Целият курс се изреди да гледа рамката и портрета. На снимката беше сам той, с хубавата си дълга коса.

През това време Кимрянов беше седнал на леглото си и редеше куфар. Той не размени с никого нито думица. Всички идеха и си отиваха мълчаливо. Когато останахме сами, той стана, вдигна някакъв малък вързоп, спря пред мене и ме запита тихо, но властно:

— Слушай, ще скриеш ли ей това нещо в своя куфар? Книги са. Боя се директорът да не ми претърси нещата.

Аз поех вързопа с разтреперани от радост и вълнение ръце. Значи, от този миг ставах негов довереник и съучастник! И не се излъгах: до вечерта ние бяхме вече добри приятели. А до края на седмицата имяхме и весела интимна компания.

Излишно е да ви описвам как минаваше времето ни. Четяхме тайно книги, беседвахме, спорехме разпалено и аз виждах как това момче с всеки ден израства в моите очи като човек с неизброими дарби, като някакъв непостижим за мене идеал. Той беше чел толкова книги, знаеше такива неща; скитал по България; бил чак в столицата, дори гледал истински театър и, убеден бях, сам декламираше.

Така живяхме през цялата есен — сериозни насаме, в компания — първи в лудориите. Учителите се мръщеа; директорът на два пъти ни чете дълги лекции. На наша страна беше само младият учител по български език — Сиранов. Той пръв обикна нашата компания, разбира се, най-много Зарка. Караше го да чете и декламира, викаше го да помага в библиотеката и му даваше по някоя забранена книга, която падаше като роса на зажаднелите ни души.

А един следобед той ни задържа след урока и ни съобщи небивала новина: през коледната ваканция ще дадем представление в училищния салон. Той избрал вече и пиесата. Току-що я получил от София: „Разбойници“ — драма от Шилер.

Радостта ни беше толкова голяма, че учителят едва ни усмири и разтвори книгата. Разбира се, той отдавна ни беше казал кой е Шилер и каква книга е неговата „Разбойници“. Той чете до вечеря и продължихме и след вечерята. Всички слушахме унесени. Аз гледах Зарка. Впил неподвижно пъстрите си очи у четеца, той поглъщаше жадно всяка дума. Четенето свърши късно. Ала всички горяха от желание по-скоро да се почне работа и още тази нощ разпределихме ролите. Сиранов беше мислил вече върху това. Разбира се, Карл дадохме на Зарка, аз взех Шпигелберг. Амалия направихме едно голобrado момче с нежен момински глас, учителят стана бащата Моор,

а коварния Франц отредихме за учителя по математика, сам сърдит и непривлекателен като всички математици на света!

На другия ден се почна трескава работа. Преписвах се роли, готвеха се сцени, завеси, декори. Най-голямата ни грижа бяха костюмите. Но изобретателният режисьор реши въпроса много лесно: побългарихме ги! Направихме ги наши въстаници. Обухме ги в цървули, турихме на главите им калпаци с лъвски знаци и препасяхме им саби на кръста... Естествено, костюмите наложиха и малки промени в текста. Така например, старият Моор се превърна в добродушен нашенски старец, Франц — чорбаджия-изедник, а пък Амалия — нещо като Рада от „Под игото“. Някои предлагаха дори да ги прекръстим, но дотам не стигнахме.

Наближаваха празниците. Всички роли бяха зазубрени. А самият ден на представлението беше празник и за нас, и за градеца. Поканени бяха всички видни граждани: кметът, военните, учителите от гимназията. Представлението мина при най-голямо въодушевление. Едва ли друг път Шилеровата „Разбойници“ е имала по-изумителен успех. И както очаквахме, най-шумната слава пожъна нашият Карл — Зарко. След представлението началникът на гарнизона пожела да го види, кметът го потупа по гърба, а директорът едва не плака от радост.

От тази нощ Зарко си остана завинаги Карл и за нас, и за учителите. Представлението мина-замина, а ние дълго след това, налягали по креватите, пеехме вечер в здрача буйната песен:

*Днеска грабим, утре колим —
време весело минава —
ей, хей, ей — весело живеем...*

Така мина пролетта. Една вечер Сиранов се върна от града и донесе голям червен афиш: в града пристигаше театрална трупа; ще даде пет представления; в числото им беше и нашата „Разбойници“.

Учителят видял и самите артисти. Между тях имало и негови познайници.

Нова радост, нови тревоги. Зарко ходеше като насъне. Говореше и мислеше само за трупата и представленията. Почнаха. Бяхме на всичките. Трогваха ни всички артисти, а най-много една от артистките,

съвсем младо момиче, което пороби безвъзвратно сърцата ни. Накрай дойде ред и на „Разбойници“. Нашата избраница беше Амалия. Какво по-голямо щастие от това! Но всичко е в божите ръце. Ден преди представлението някой донесе печалната вест, че трупата няма да играе вече: артистът на Карл паднал от файтон и опасно си наранил крака.

Сиранов замина веднага за града. Чакахме го с Карла до полунощ. Щом хлопна вратата, и двамата бяхме при него. Първите му думи бяха:

— Къде е Карл? Карл къде е?

Обадихме му се и двамата, изтръпнали от смътни предчувствия. А след минута всичко се разясни. Нараненият бил артистът, който щял да играе Карл, и Сиранов предложил нашия Карл. Решава ли се да излезе на градската сцена? Решава ли се! Ами че той цял ден само за това мечтаеше — веднъж да стъпи на градска сцена!

Рано утринта заминаха и двамата за града. Директорът разреши на Зарка отпуск. През целия ден Зарко беше в града — правили усилен репетиции. Върна се само вечерта, колкото да ми разкаже възторга си от милата Амалия... Каква прелестна била тя, как нежно се притискала о него, как му шепнела на ухото не само думи от текста... А гласът и, парфюмът, топлината!

На другия ден беше представлението. По града бяха разлепени нови афиши, със Зарковото име. Вечерта салонът беше препълнен. Повечето хора бяха дошли да видят прочутото момче. И наистина, представлението се превърна на Зарков триумф. Щом се мернеше той, залата екваше от аплодисменти. Викаха го по няколко пъти, хвърляха му цветя.

Аз седях мълчалив в един от ъглите и гледах прехласнат. Не, това не беше нашият Зарко, нито нашият Карл. Нима там онзи чуден момък с пъстрото облекло, с черната кадифена шапка и остра шпага на кръста беше наистина моят другар Зарко! Съдбата беше го изпратила случайно при нас, но той не беше като нас, а син на друг, непостижим и чуден свят...

След представлението Зарко се върна с нас. Трупата щеше да замине на другия ден; вечерта кметът ги гощаваше и рано утринта заминаваха. През целия път Зарко беше замислен и мълчалив. Само по едно време се оживи, взе ме подръка и ми повери, че е решил още тази

нощ да се върне в града. Молеше ме да прикрия отсъствието му. И след като помълча, добави:

— Ще ти кажа нещо, но да мълчиш!

Останахме надире от групата, той извади малко листче, подаде ми го, драсна кибрит и аз прочетох набързо:

„Помни, че жребият е хвърлен! Няма връщане! Ела тази нощ на банкета и утре рано заминаваме... Ц.!

Твоята Амалия.“

— Карле!

— Отивам! Не мога без нея!

В училището другите отидоха да вечерят, а ние двамата се качихме горе. Той откачи седефената снимка и ми я подаде.

— Вземи да ме помниш; ти ми си най-добрият другар.

Прибра набързо багажа си, като повечето неща остави у мене, и крадешком се измъкнахме на задния двор. В плета на оградата се чернееше малка дупка; навярно и мрежата беше срязана. Изведнъж Зарко се извърна към мене, прегърна ме, целуна ме.

— Прощавай!

Той мина отвъд, провряхме багажа и след малко го видях на мостчето, като ми махна с шапка. Подире изчезна в мрака.

На другия ден гръмна новината, че Карл заминал с трупата. Замина и не го чухме повече. Аз бях като смазан: сякаш изведнъж останах сам в света, чужд на всички и всичко. Обичах по-сетне жени, жених се, имам деца. Но никога по-после нито при обич, нито при раздяла не съм изпитвал такава болка и такова отчаяние. Душен от скръб, аз обхождах всички места, гдето сме бивали заедно по-рано — трапезарията, класните, двора, полето — и сърцето ми се късаше от мъка. Вечер, щом погледнех празното му легло, сълзи бликваха от очите ми. Покривах се презглава и плачех като дете.

Тук раздавачът спря ненадейно, сякаш опомнен от нещо, и плахо изгледа околните.

— Ах, не, не — промълви той сконфузено, — който от вас, господа, не е изпитвал тази първа младежка обич към някой другар, не

може ме разбра... Не, то не може да се предаде с думи. Простете, ако ви отегчих.

Но неколцина го подканиха и той продължи ободрен:

— Ето, това е моето приключение от детинство — продължи той. — Минаха години, но светлият образ на това момче остана врязан в душата ми. Годиците утвърдиха спомена и много пъти отпосле съм се връщал и бленувал за онези незабравими часове на другарството ни и разлъката.

Човекът пак млъкна, разкърши гузно ръцете си и продължи бързо, като че ли се боеше да не го прекъснат:

— Но позволете ми да ви доизкажа... Вторият случай... Да, вторият беше много по-късно — има само няколко години оттогава. Бях по работа из провинцията, отбих се в родния си град. През есента беше. Тъкмо дните срещу местния панаир — винаги шумен и разнообразен. Искях да видя празника. Наистина, и трите дни се лутах из навалиците с истинска наслада. Възкръсна цялото ми детинство, срещнах другари от младини, познах старци, припомних си някогашния мил град.

Един следобед тръгнахме с едного да поскитаме по широкия площад с цирковете и забавите. Вред надникнахме. Гледахме гимнастиците, забавлявахме се с нашарените палячовци, стреляхме със сачмени пушки и дори опитахме силите си на чука и електрическите дръжки.

Посред другите постройки някак усамотена се белееше и една палатка без покрив. Отпред над спуснатото вместо врата перде беше провесена табела с едър червен надпис „Първи български водолаз“. До вратата отдясно беше сложена висока пейка, а отляво имаше най-проста дървена маса, зад която седеше млада хубава жена, пристегната в черен костюм от силно износена коприна. Жената беше подпряла глава върху лявата си ръка и гледаше неподвижно пред себе си с унесен, нажален поглед. От време на време от палатката излизаше обгорял момък, облечен във вехта моряшка блуза. В ръце носеше голям звънец. Той се покачваше на пейката, звънеше с все сила и викаше с прехрипнало гърло:

— Тука, господа! Тука! Тука! Самогологан! Няма шмекерии! Ще видите първи български водолаз! Половин час стои под водата! На

тридесет метра под водата часовник разглобява! Писма пише от дъното! Влизайте! Почва се вече! Почва, господа!

Наоколо кипеше оглушително животът: ечаха музики, крещяха палячовци, блъскаха се и шумяха весело хора, а жената гледаше все така неподвижно пред себе си, с препълнен от тъга поглед, няма и равнодушна към всичко. Приближаваха я любопитните да видят водолаза. Тя прибираше с привичен жест дребната монета и без да ги погледне, бутваше им малко билетче. Когато и ние застанахме пред нея, и с нас беше същото: нито продума, нито ни забеляза дори. Една ръка вдигна пердето пред нас и ние се озовахме в палатката — гола, жалка, празна. Само по средата на влажната земя личаха ръбовете на голяма дървена каца, цяла закопана в земята и пълна с нечиста, мътна вода. До кацата седеше на стол някакъв човек, облечен във водолазки мокър костюм. Когато влязохме, морякът с блузата беше сложил на главата му железен калпак и внимателно го завинтваше.

— Готово! — обяви тържествено той.

Водолазът се вдигна и подкрепян от моряка и от още едного, полека се спусна в кацата, избърбука и потъна. Тогава морякът хвана дръжките на малка помпа, а другият почна да спуска тръбите във водата, като командуваше властно на водолаза:

— Още! Още по-дълбоко! По-дълбокоо! Стигаа! Господа, сега водолазът е на морското дъно! — убедено заяви той на смаяната публика.

И почнаха номерата. Спуснаха му часовник в една кутийка; той го върна разглобен и сух; потопиха тебешир и плоча, продиктуваха имена и текст — върна записани точно имената и текста; хвърлиха му монета — подаде я обратно...

След няколко още такива чудеса изтеглиха тръбите, водата се раздвижи и водолазът изплува отново на белия свят. Измъкнаха го, положили го на стола и отвинтиха железния калпак. Под него се показва мъртвешки уморено лице, посиняло от задуха и студ. Човекът вдъхна струя пресен въздух и се посъвзе. Всички го гледаха с уплах и съжаление. Гледах го и аз... Но сигурно така съм го гледал, че съм зачудил дори компаньона си. Той ме побутна по рамото.

— Какво си се втренчил такъв у него? Просто клет човек.

Аз го погледнах като замаян.

— Чакай, брате, чакай! Но аз познавам този човек... Не може да бъде! И все пак той е! Ах!

В това време човекът каза да откачат тръбите, стана и полека се вмъкна зад едно обтегнато в ъгъла платно. Но ето — ето и гласа му... Без да съобразявам, впуснах се към платното и го отдръпнах. Човекът свиваше цигара с мокрите си пръсти. Той вдигна изненадано глава, погледна ме. В същия миг от гърдите ми се изтръгна сподавен вик:

— Карле! Зарко!

Човекът бързо наведе поглед; стори ми се — стеснен, засрамен. Но мене не ми беше до съобразяване.

— Ти, ти си, нали? — настоявах аз. — Кажи, Карле!

Човекът вдигна глава и ме погледна с пъстрите си очи.

— Да, аз съм — полека и скръбно отвърна той.

Едва сега почувствувах и аз неловкото положение.

А той сви цигарата си и засмука жадно пушека. Посъвзех се и аз и съчувствено го разпитах.

— Но как така? Какво се е случило?

— Така. На, нали виждаш.

Виждах, виждах всичко и не знаех как ще се измъкна от тази примка, в която сам бях се вплел. Все пак попитах:

— А какво стана Амалия? Чухме после, че сте се оженили.

— Живяхме по едно време заедно — отвърна той. — Но разделихме се скоро. Отиде с друг. Лошо момиче излезе!

— А после?

— После — събрах се с друга; имахме и детенце; поминаха се и тя, и детето.

— А де се губи толкова години?

— Така, по света. Ходих в Цариград, бях чак в Кайро, живях в Атина. Никъде не провървя. Завърнах се пак тук и сега — на, виждаш...

Не можах да се удържа и без да ща, попитах:

— А коя е тази жена вън?

— Жена ми — промълви той малко стеснен. — Гъркиня е. От Атина. Не знае нито дума български. Три години бях там в един цирк. Молих я да не тръгва с мене. Не ме послуша.

В това време някой ме дръпна за лакътя. Обърнах се — морякът...

— Господине, хайде, излизайте, че ще почваме пак.

Водолазът беше сложил отново ръкавиците си. Не можах да му стисна дори ръката на сбогуване.

— Прощавай! — казах му ласкаво. — Когато свършите довечера, ще намина да те видя.

Той кимна глава; не продума нищо; не се усмихна.

Настигнах във другаря си. Там все още седеше нажалената жена, безучастна към навалищата.

Нямах сили да разкажа на другаря си скръбната случка. Тръгнах мълчаливо редом с него, като притиснах шапката си над очите.

Заминах още същата вечер. Страхувах се да не го срещна още веднъж.

И досега не знам за кого се просълзих тогава: дали за горкия клетник, или защото чувствувах, че в онзи миг умираше в душата ми един от най-светлите образи на детинството ми.

СТРЕЛИ

Напролет по Тракия една от най-големите грижи на малките момчета, пък понякога и на възрастните момци са стрелите.

Кой знае от кои стари времена е останал обичай по тези места вечерта срещу велики заговезни да се хвърлят стрели.

Стрелите са дървени. Всеки си ги делия сам от сурово мекишево дърво. Така се нарича дървото — мекиш. Само от него се правят стрели — най-хубавите. То расте по топлите места; жилаво е, но мазно и без чепове. Дяла се лесно, може да се изостря като шило, а разцепено — изтънява се като тънка челичена пружина. Най-напред се отрязва една клечка — 15–20 см, според дебелината на пръчката и големината на стрелата, която искат да направят. После с лек белег разделят клечката на две части — по-голяма и по-малка. По-дългата част заострят грижливо от белега до върха, а по-късата изтъняват от две страни поравно — дотолкова, че да може да се издълбае по средата ѝ дълбок процеп. С това е свършена половината работа. После вземат друго късче мекиш, малко по-дълго от първото, разцепват го на три — от едната страна през сърцевината, която е много тънка, а от другата — по-малко. Така изцелената средна част се издялва дълго и грижливо от двете страни поравно, докато стигне на дебелина до два залепени листа хартия. Ивицата е толкова гъвкава, че може да се превие на гривна, без да се пречупи. Опитният майстор я прегъва през средата на две равни части под остър ъгъл и вкарва едното крило — ухо, както се нарича — в процепа и стрелата е почти готова. Остава само да заостри краищата на двете уши горе. Заостря ги. Да закриви върховете — единия на една страна, другия — на друга, — и стрелата е готова. Не, не още! За да бъде готова, трябва да се провърти с върха на ножчето тънка дупчица по средата под процепа, отгдето почва шилестата част на дръвцето. Това е наистина тъкмо средата между острия връх и края на ушите.

Стрелата е готова!

Но трябва да се опита добра ли е. Как? Вземат сурова тънка дълга дрянова пръчка, заострена на по-тънкия край, набождат стрелата

на дупчицата, вдигат една тояга полегато в лява ръка, нагаждат под нея пръчката със стрелата, така че заостреният ѝ край да сочи нагоре, и — и удрят пръчката в тоягата. Стрелата изсвистява и отлита нагоре — толкова бързо и високо, че се загубва мигом в сини небеса. Но след миг се мярва пред очите, тупва и се забива с острия си, по-тежък край в земята, нагоре с двете бели, стройни крилца. Отдалече падналата стрела прилича на разцъфнало тънко бяло лале върху зелената морава.

Така беше и през цялата онази пролет.

Над широкото Тракийско поле рано повя южен вятър. Топлият бял вятър. Беше началото на февруари. По стрехите, зад плетовете и трапищата се белееха преспите на сетен сняг. За няколко дни само ги изпи земята и белият вятър. Отнесоха ги, отвяха ги. Сякаш нивга не са били там. Остава само гюлето, широко и зелено — от край до край. Нивите също. Под снега златно зърно беше подало зелени крилца над угарите и пиеше слънце. Топлото, засмяно, младо слънце на пролетта.

Оживя селото. Звънна момина песен по двори, тръгнаха мъже по нивите — един с рало, друг с мотика и търнокоп — да редят, да оправят.

Всеки имаше свои грижи. Имахме ги и ние децата, имам ги и аз сам. Но това не беше нито ужасната таблица на умножението, нито заплетените задачи, ни домашните, ни краснописът. Не! Най-тежката ми грижа тази пролет бяха стрелите. На заговезни трябваше и аз да имам стрели! Тази година — непременно!

Прерових най-напред всичките сурови дърва на дръвника — търсих мекишево дърво. Малко беше мекишът — две-три пръчки, криви, с чепове. Не се отчаях. Още първата събота следобед — следобед няхаме училище — събрах юнашка дружина и поехме към гората за мекиш.

Ходихме, върнахме се. Тази нощ всички заспаха щастливи. А новият ден — нови грижи — трябва стрелите да се направят. Имаше щастливи между другарите ми. Правеха им ги по-големите братя, а на някои дори и бащите им. Аз няхам по-голям брат, а баща ми беше кмет. Голям човек, важен — той ли ще седне да ми прави стрели! И ударих на молба. Молах се на по-големите момчета. Отплащах се с подаръци,

с обещания — от тежки по-тежки. Какво да се прави — трябваха стрели! А що са жертвите пред щастието да имаш една стрела повече!

Наближаваха велики заговезни. Аз имах вече над десет стрели. Най-различни. Дълги, които се вдигаха до небето и когато падаха — потъваха наполо в земята. Възкъси, с широки крила, които хвъркаха бавно, със свистене и на земята кацаха като гълъби с разтворени крила; или пък късите, наречени „патици“ поради отрязания им тъп връх, като клюн на патица. Те отлитаха тежко и падаха на земята върху едното си крило, сякаш покосено цвете...

О, много — за всекиго у дома по една и две. Обичаят нареждаше за всекиго от семейството да има поне една стрела. И не само за хората — за добитъка, за нивите, за къщата. Вечерта срещу заговезни се наклажда на открито голям огън. Сбират се всички от махалата със стрелите си. Ще ги хвърлят вече. Набождат всяка стрела на дряновия шиш, запалват леко върховете и я хвърлят, като обявяват високо коя за кого е наречена: „за мама!“, „за татка!“, „за бабя!“ Която стрела отиде най-далеч и след като падне, гори най-дълго, за когото е наречена — той ще живее най-дълго и ще бъде най-щастлив.

Дойдоха и заговезни. Целия ден се наговаряхме где ще се съберем, кога ще накладем нашия огън. Всяка махала, дори всеки по-голям род кладеше свой огън. Решихме нашият да бъде покрай пътя, срещу откритото поле.

Но привечер ме повика баща ми — строг, непоколебим човек — и ме изпрати да кажа на кехаята да дойде, че има да му поръчва нещо. Кехаята живееше на другия край на селото. Догдето го намеря, притъмня. Когато се връщахме, в горната махала вече бяха запалили огньовете. Чух крясъци, провиквания. По-насам видяхме други огньове — пак чужди. Сърцето ми заби ускорено — какво ли правят сега нашите? Но когато излязохме на пътя, гледам — тъмно, никой! Нито огън, нито хора! А лаят псета, викове огласят селото, огньове блестят... Нищо не може да се разбере.

Затекох се дома, грабнах набързо стрелите, изскочих на пътя и — отмахях. Чак сега видях какво е станало. В съседния широк дядо Маринов двор гореше буен огън. Там бяха всички наши — познах ги по гласовете. На Мариновия харман имаше много царевични корени и въжа от лански снопи. От тях щяхме да палим огън. Навярно, за да не изнасят корените, решили там да запалят огъня. Ами сега? Как да

вляза? Дворът беше заграден с висок, затрънен плет и ров с вада, а Мариновите кучета бяха най-злите в махалата. Чувах ги как лаят сърдито. Заобиколих отдалече покрай портата, слязох до долния край на плета, върнах се: не може, няма прелез. Опитах се да повикам някого. Викам един, два пъти. Но гласът ми беше такъв слаб, треперещ, несигурен. Сетих сам как заглъхна в мрака. Где ще се чуят онези при викове оттатък!

И останах на мястото си зад плета. Стрелите цепеха тъмата ту една по една, ту по няколко наведнъж. Те извиваха по небето, като падащи звезди, дълги светли дъги. И там, гдето паднеха, блещукаха над земята като червени минзухари.

Пламнаха един след други и огньовете далеч горе, по склоновете на Балкана. Знаех тези огньовете. Стари хора разказваха, че там живеят овчари в планината и цяла зима приготвят стрели. Не като нашите. Големи, украсени с различни шарки, с обагрени разноцветни уши. Пред заговезни запалвали мехове с катран и до полунощ хвърляли стрелите си... Ах, по цял свят сега беше радост, веселие, тържество, само аз един стоях отсам с притиснати до сърцето си стрели — ням, убит! Чувствувах как ме задавят сълзи, как гърдите ми се стягат и нещо ме задушаваше в гърлото.

Но отвъд стрелите станаха по-редки, притихнаха гласовете, огънят намаля. Скоро щяха да свършат. Трябваше да бягам, да ме не видят. О, какъв срам ме чакаше! Останал с нехвърлени стрели! А утре те нямаха вече никаква цена. Чакаше ги погребване зад кокошника. Там им беше мястото.

Щом видях, че гасят вече огъня, изтичах у дома и спрях на двора. Срегна ме кучето ни Шарко. Заскимтя, заскача по мене. Помилвах го по рунтавата шия и в гърлото ми отново се набраха сълзи... Ах, да би ме разбрал Шарко, да му разкажа скърбите си...

Скоро щяха да ме повикат за вечеря. Трябваше да бързам, да се избавя от стрелите. Приблжих се на пръсти до кокошника, изрих с пръсти на земята малка дупка и положих стрелите. Зарих ги. Сърцето ми се късаше от скръб, по бузите ми капеха сълзи. До мене стоеше приклепнал само Шарко и пробудените кокошки къркаха, протягаха шии в мрака и се взираха със слепите си очи.

Прибрах се мълчалив в къщи. Мама работеше около огнището, а татко беше седнал вече на мястото си и чакаше да му поля, както

правех всяка вечер. Донесох легена, поливах му, но сякаш бях без душа. А татко — весел, доволен. Този суров и студен инак човек по големи празници съвсем се променяваше. Ставаше по-внимателен към нас, по-ласкав и разговорлив. Такъв беше и сега. Той се усмихна и попита:

— Ти какво си се намусил такъв? Хвърли ли стрелите си?

Това стигаше. Изведнъж, както бях приведен, от очите ми бликнаха сълзи, задави ме плач и едва не изпуснах пълния леген. Притече се мама, скочи и татко. Заразпитваха ме. Едва смогнах да им кажа каква е работата. И жал ми беше, и срам, пък боях се и от татко, че ще ми се кара. Но за голямо чудо — стана нещо неочаквано. Татко пошушна нещо на майка ми, взе от огнището газеничето и ме поведе навън.

— Где са стрелите? — попита той.

Казах му. Отидохме, отровихме ги. Когато се върнах ме, мама и по-малките ми братчета кладяха на двора слама. Лумна пламък.

— Дай сега шиша — каза татко, — подавай стрелите. Хайде, за кого е наречена тази?

Посъвзел се бях вече и почнах:

— За мама! За татко! За братчетата ми...

Стрелите изсвирваха, вдигаха се нагоре, режеха като огнен нож мрака и чезнеха. Така — една след друга, всичките! Олекна ми, сърцето ми се отпусна, развеселих се. Весели бяхме всички. И мама, и татко, и малките, дори и Шарко. Той подскачаше около нас, риеше с крака, скимтеше.

После татко загаси огъня.

— Хайде, прибирайте се сега да вечеряме — каза той уж строго, но и неговото лице светеше от радост, а на устните му трептеше блага усмивка.

В къщи ни чакаше приготвена на софрата зачервена баница.

Изминаха се оттогава много години. И до днес помня тази нощ на моята първа скръб и милата утеха на баща ми и майка ми. Аз пиша и мисля за тях — двамата ми най-близки на света. Но тогава на небето грееше младо пролетно слънце, а сега над земята падат бели снежинки и покриват в полето два гроба — двата гроба на мама и татко, отдавна склопили очи за вечен сън.

СЪСЕДКИ

В нашето село имаше две жени съседки. Има ги и до днес. Едната се казва стринка Райка, а на другата всички в село викаха Кера Кусуркина. И двете жени са бедни. Стринка Райка е вдовица. Тя е по-стара от Кера. Момичето ѝ слугува в града, а тя работи чуждо — и зиме, и лете.

Кера Кусуркина си има мъж, но и тя все си е сама. Мъжът ѝ цяла година се пилее по чужди места, уж все по тежки печалби, а печели само нови кръпки по потурите си. И Кера работи чуждо, та храни себе си и двете си невръстни деца — Митко и Калинка.

Дворовете и на двете жени са на долния край на селото, покрай ниския бряг на реката. Но открай време мир няма между двете къщи. Стринка Райка е добра, обичат я всички в селото, помагат ѝ. Лоша

дума от устата ѝ не излиза. Но Кера — леле, майко! — само да я разсърди някой — очите му изважда. Мразеше и съседката си Райка. Колкото Райка ѝ отвърщаше с добро, толкова по-люто я кълнеше Кера Кусуркина. Учеше децата си да бият кокошките ѝ. Пролетес тайно ѝ оскубаха лука в градината.

А около Великден се случи нещо, което съвсем подлуди Кера. Някой през нощта утрепал прасето ѝ и го подхвърлил в двора ѝ. Кера пищя, кълна, скуба косите си, а после нападна люто стринка Райка.

— Ти си ми убила прасето, проклетнице!

— Ка щяло мари, Керо, що думаш! Грехота е да ме бедиш!

— Ти, та ти! Знам те каква си! Преструваш се на светица, а пък все злото ми мислиш... Всичките ми злини са от тебе! Знам те, чумо!

Райка заплака и си влезе в къщи. Оттогава двете съседки не размениха блага дума.

Дойде лятото. Тръгнаха и двете жени по кърска работа. Кера приготвяше хляб, солчица и по някоя глава лук на децата и ги оставяше цели дни самички в къщи.

Една вечер децата я срещнаха и още от пътя ѝ обадиха новината: днес довели Райка от къра с кола. Разболяла се — ударило я слънцето.

— Чумата да я удари нея — отвърна Кера, — както тя умори прасето ми, болестта нея да тръшне в гроба, та мед да капне на сърцето ми!

На утрото Кера пак замина на къра, а Райка едва се довлече до вратата, върна се и пак легна. Болна беше още.

Този ден слънцето печеше на провала. Следобед откъм балкана ненадейно се показаха облаци. Скоро потъмня нататък цялото небе. Спуснаха се облаците и към полето. Духна вятър, загърмя, затреця и за няколко минути ливна страшен дъжд. Валя, валя и не спира.

Керините деца — Митко и Калинка — играеха на двора. Щом заваля, те се скриха под високия навес на къщата и оттам гледаха как целият двор се изпълва с мътна вода. Селото съвсем притъмня. След малко децата чува страшно бучене и трясъци от близката река. По околните дворове се разнесоха викове и писъци. Из улиците тичаха като пощръктели добитъци.

А водата все се покачваше. Тя достигна първото и второто стъпало, преля навеса и потече към вратата на къщата. Децата нададоха писък. Те се притискаха едно о друго и пищяха с все сила.

В това време Райка тъкмо беше станала да види какво става навън. Пълен с вода беше и нейният двор. А откъм Керини се чуваше детски писък.

— Божичко! Керините деца трябва да са! — извика тя. — Горкичките, саминки са... Какво ли правят!

И без да премисля много, тя дръпна поли и нагази в дълбоката вода. Едвам достигна до Керината порта и викна на двете деца:

— Митко, Калинке! Не бойте се, лелини!... Ида, ще ви изведе ей сега!

Добрата жена стигна до къщата, но децата не смееха да нагазят в буйната вода. Тогава тя подложи гръб и викна на по-малкото, момченцето:

— Митко, качвай се на гърба ми и дръж ме здраво през шията, лелин!

Подире улови Калинка за ръката и ги поведе навън. Ала на улицата ги посрещна още по-буен поток. Напразно се мъчеха да вървят напред. Водата ги тикаше назад и скоро щеше да ги завлече към реката. Със сетни сили горката жена стигна до отсрещния висок плет, покачи там двете деца и нададе вик за помощ.

В това време отгоре тичаше към тях друга жена. Тя беше Кера. Като видяла бурята, захвърлила сърпа и затичала към село да прибере децата си.

Райка я забеляза.

— Тичай, Кери, по-бързо! — извика ѝ тя. — Грабвай Калинка, а пък аз ще нося Митко.

По-нататък ги посрещнаха и други хора. Помогнаха им да излязат на по-високо, пред общината.

Там Кера избърса разплаканите си очи, грабна бързо Райкината десница и я целуна.

— Како Райке, прощавай! Грешна съм пред тебе много...

Райка отдръпна кротко ръката си.

— Нищо, Кери, всички грешим.

— Не е тъй то, како Райке, виновна съм, корила съм те много пъти.

— Ех, по-млада си, Кери, затова... Добре, че най-после го разбра ти! Човек от човека нужда има: трябва да си помагаме.

От този ден двете съседки си живееха като две родни сестри. А на Митко и Калинка стринка им Райка им беше като майка.

ВРАГОВЕ

През едно от широките тракийски полета тече река Съзлийка. Между две села, по течението на реката, самотно в полето стои мелница. Построена е може би преди цял век. Пролет и лете воденицата се губи в зеленината на стари върби и брястове, между които растат храсти, обвити с бурени, диви рози и къпини. Далеч в полето се носи бученето на водата от петте улея на мелничните коелета. Лете воденицата е съвсем няма, защото реката почти пресъхва, но зиме

и напролет тя е пълна с мелничари от околните села, които бързат да приготвят брашно за лятото.

През дългите нощи пред кошовете за брашно мигат две-три опушени газеничета и придават още по-фантастичен изглед на старата мелница. Грамадни сенки играят върху високите, неизмазани и надвиснали от паспал и паяжина кирпичени стени.

Въздухът е напоен с удушлив смрад от говежди изпарения, примесени с мириса на прясно брашно и недогоряла газ от кандилата. Тази миризма упоява, униса, приспива. Когато човек цяла нощ пази реда си, изгрибва двадесет пъти намляното брашно — вдигнат, преди да заспи, и легнал неразсънен още — накрай неминуемо ще изпадне в едно странно замайване, което се изпитва само на воденица и което дори се спомва пак така, със смесено чувство на досада и преживяна радост.

Ето там две невръстни момчета лежат върху пълните торби, покрити с шаячните си качулки. Те шепнат нещо, побутват се, кикотят се сдържано и — заспиват. До тях лежи старец, прикрепил внуче на скута си; по-нататък втори, трети... Те стават, нагледват кошовете и добитъка, прозяват се, почесват се зад тила и лягат, за да станат пак след минута.

Само двамина са будни. Единият е висок, кокалест мъж. Той е приседнал върху стъпалата, подпира глава на ръката си и поглежда под око съседа си. Другият е къс, набит четиридесетгодишен човек. Той е прав пред кошовете и сам пълни торбите. В ръцете му блести бяло, гладко върбово дърво. Той притъпква брашното с него, пришива торбите, намества ги. Работи така от няколко часа. После спря, избърса мокрото си от пот лице, приближи и оправи чуловете на двата охранени бивола, върна се, покри се и легна върху торбите. Най-послед дойде ред да отдъхне и той.

Кокалестият мъж едва сега вдигна глава и отдъхна свободно. Той се казваше Любен Ангелов. Но в село (те бяха от едно село) го наричаха просто „Вилата“, защото беше висок и с дълги като вила крака. Той беше млад, тридесет и двегодишен — буен, непокорен. Всички се бояха от него и той считаше това за гордост. А преди две години го бяха избрали и за кмет. Избраха го, защото се бояха от него, а може би и за това, че веднъж ходи на лов с околийския началник...

Настана тогава лошо време за враговете му. А враговете му бяха всички добри хора в селото, защото не бяха като него. Един от тях беше и Камен Попов — човекът, когото тази нощ не смееше да погледне в очите.

В първите дни той беше по-сдържан, но колкото чувствуваше чуждата ненавист, толкова по-зъл и отмъстителен ставаше и той. Навъртаха се покрай него неколцина такива непрокопсаници. Те му обаждаха всичко, което се говори или върши против него.

Късно една нощ той гуляеше с хората си в кръчмата.

— Слушай, Любенчо (той сега не беше вече „Вилата“!) — прошушна му едно оскубано човече, като прилепи устни до ухото му.

Не се чуваше какво му говори, но кметът се навъси и позеленя от яд. Той скръцна зъби, удари масата и глухо изрече:

— Ех, този Камен... този Камен — дълъг му е езикът, ама ще го отрежа аз него... Хем тъй ще го отрежа, че да не посмее думица да продума...

И той изпсува.

— Краста — добави гласно човечето. — С какво ли пък се големее — да не бе го прибрал дядо му, я досега щеше свинете да пасе...

— Когато сляпото прогледне, далеко вижда — обади се някой зад тях дълбокомислено.

Скроен беше план още същата нощ.

Три дена подир това общинският пъдар — близък кметов роднина — съобщи в канцеларията, че Камен Попов откарал в общинската ливада освен четирите си бивола и две млади юнчета.

— Хората се сърдят — добави пъдарят, — ливадата се пази само за работния добитък.

Кметът скочи разлютен, премина два пъти тясната стая, спря се и грубо заповяда:

— Иди го доведи!

Най-после часът беше настанал.

Пъдарят изскочи навън радостен.

Когато Камен Попов дойде, кметът седеше зад масата, дращеше с нокът върху нея и нито го погледна, нито отвърна на поздрава му.

Мълчаха. Беше някак неловко. Пръв проговори дошлият.

— Е, защо сте ме викали, господин кмете? — попита той полушеговито, полусериозно.

— Ти не знаеш ли, ами още питаш — грубо отвърна кметът, като пак не вдигна очи.

— Отгде да зная, викайте ме, питам.

— Знаеш ти... знаеш!

— Е пък и да знам, съдете ме де, да видим какъв ми е тежкия грях — каза най-после Камен с едва сдържан яд.

— Разбира се, зер ще те оставим да правиш, каквото ти дойде в ума.

— Че какво правя аз?

— Защо си откарвал повече говеда в ливадата?

— Защото бог ми е дал повече — засмя се Камен.

— Не смей се! — ядно кресна кметът, като скочи прав, и почервенял, впи очи в Камена. — Не смей се, ами кажи: защо водиш и юнчетата?

— Защото ги уча вече да се впрягат и защото туй лято ще работя с тях. Ето защо ги карам.

— Лъжеш!

— Не съм заприличал още на тебе...

— Ти си свивай езика, че знаеш ли къде се намираш?

— Охо, ти пасеше още телците, когато бай ти Камен е бивал тук.

— Знаеш, а? Пък дремеш с шапка на главата. Знаеш ли, че си пред лика на негово царско величество — ей го, е, на стената!

Спомни си кметът колко пъти в казармата мустакатият му фелдфебел беше повтарял тези думи и пожела да блесне като него.

— Долу шапката! — изкомандува той по войнишки.

Камен не помръдна.

— Ти остави това — меко почна той, — ами виж да кажеш на пъдаря нека пусне добитъка, че не е човещина.

— Ум не ща — стига ми и моят, а говедата няма да пусна, догдето не платиш сто лева. Глобявам те!

— На сто къса ставам, но пак ги не давам!

— Ще дадеш и хоро ще играеш отгоре!

— От тебе ли?

— Млъкни ти казвам!

— Няма да млъкна!

— Занемей, псе!

— Ти си псе... гладно куче си ти, а не аз!

На един скок като котка се измъкна кметът покрай масата, хвърли се върху Камена и догде се защити, нанесе му два силни удара с ръка върху главата, улови го за шията, тласна го напред и побеснял, почна да го рита, гдето му попадне.

Вън стояха купчина хора. Стреснаха ги два отчаяни вика. Някой каза:

— Тичайте бе, не чувате ли, че уби човека онзи звяр!

Всички се затекоха и един ритна вратата.

Кметът стоеше всред канцеларията, прав, побледнял, запъхтян, а Камен с обляно в кръв лице запушваше разбития си нос.

Един възстар човек се провря напред и каза:

— Срамота бе, Любене, че ти господ нямаш ли? На какво прилича това...

— Аз ли съм крив, че е дошъл да се бие с мене — нагло отвърна кметът.

— Срамота! Засрами се от хората барем.

— А ти какво се въвиращ, гдето не ти е работа? Ще го науча аз него... акт ще му съставя, под съд ще го пратя, ще видим кой е виновен.

А Камен наложи смачканата си шапка и тръгна навън, последван от навалищата.

Кметът тласна след тях вратата и седна да напише акт. Той гласеше: Камен Попов, жител оттам и там, на тази и тази дата нападнал кмета в канцеларията, ругал законите и пр., и пр.

А Камен рече само: „От бога да намери!“

И прости, и забрави.

Мина се една година. Правителството падна, падна и царството на Любена. Той впрегна пак двете си дръгливи кравици и поде вечната борба със земята...

От онзи ден те не бяха разменили ни думица.

Побойникът не смееше да срещне благия поглед на съседа си. Така мълчаха през цялата нощ. Мъка тежеше и над двамата. И чак когато единият легна, другият отдъхна облекчено.

В зори Любен привърши работата си, натовари колата, впрегна дръгливките и олюлявайки, се полусънен, тръгна към село.

Мелничните петли закукуригаха все по-често, пробудиха се хората, станаха и понесе се пак викът им сред трясъка на кречеталата и бученето на водата под воденицата.

Камен също стана, впрегна биволите и отмина.

Беше припролет.

Скоро щеше да съмне и през сивата утринна мъгла, премрежила земята, смътно се очертаваха вече изправените край реката върби. Земята се пробуждаше и от нощта, и от дългия зимен сън.

Половин километър под воденицата тече самата Съзлийка, от която е отбит язът. Реката припролет е многоводна и опасна, защото няма нигде мостове и пътниците я минават в брод.

По пътя зееха дълбоки бразди, пълни с вода и кал, но силните Каменови биволи играеха с колата. Той не забеляза кога се озова пред реката. Любен, макар че беше тръгнал преди него, едва сега нагазваше реката. Водата беше буйна, мътна, сърдита. Тя преливаше високите брегове и влачеше цели пънове, клони и късове лед.

Дребните Любенови кравици с последни сили навлязоха няколко крачки навътре и спряха обезсилени. Колата беше зарязала в пясъка и не помръдваше. А охранените биволи изфучаха покрай нея, разсякоха водата и на един дъх се озоваха на отсрещния бряг.

Камен спря да отпочинат и погледна назад. Гордият някогашен кмет не преставаше да подканя и бие горките животни, а те се въртяха, напъваха се и стояха на същото място.

Мигът беше опасен. Всяка минута се натрупваше все повече лед и водата преливаше вече канатите, навлизаше в колата.

Камен се впусна, разпрегна биволите, отведе ги до брега и викна: — Любене, слез и поemi биволите.

Любен скочи, съблече се набързо и отпрегна кравите. Водата го хващаше до над кръста. Той изведе с мъка кравите до брега, поe мълком биволите и се върна назад. След няколко минути и неговата кола беше извлечена на отсрещния бряг.

Голият Любен трепереше като лист. По влакнестото му, посиняло от студ тяло се стичаха капки заледена, мътна вода.

Те все още мълчаха.

Камен се зае да впрегне двете коли, а Любен се обу и облече топлите си дрехи.

Тогава непокорният и вироглав някога Любен приближи довчерашния си враг и промълви със сълзи в гласа:

— Бате Камене... прости ми... сгреших тогава... Дай да ти целуна една ръка...

В тези прости думи имаше много молба и сърдечно разкаяние.

— Не трябва, Любене... остави — сконфузено отвърна Камен. — Ти сбърка... надул те беше дяволът... Нищо. Аз не ти се сърдя.

— Брат ми си, баща да ми си — дай. По-стар си от мене — прости ми... Сбърках тогава.

И той грабна попуканата загрубяла ръка на довчерашния си враг и горещо прилепи устни върху нея.

— Прости ми!

— Хайде, господ да прощава — всички сме грешни — изрече развълнуван Камен и отдръпна ръката си.

Те вдигнаха глави, погледнаха се. Върху ресниците и на двамата трептяха сълзи.

В това време над хоризонта изплава слънцето: огромно, царствено. Като топли усмивки трептяха лъчите му. Сякаш радваха се и те, че първи път виждат как на земята двама човеци се разплащаха не с вражди и кърви, а с помирение и обич.

КОЛЕЛО

Малкият Митко се връщаше от нивата. Щом излезе на полето, той видя, че наред пътя стои разпрегната кола, натоварена с дърва от гората. Около колата обикаляше човек. Позна го — съседа им чичо Милан. Предното колело на колата беше съвсем разтрошено.

— Митко — помоли го човекът, — бързай, чичовото, в село и кажи на наш Иван да извади предното колело от старата кола и да го докара, да сменим счупеното.

Митко припна към село. Но у чичови Миланови нямаше никой. Стринка Миланица и Иван бяха отишли на лозето. Какво да направи сега? Трябваше да се помогне на човека. Под навеса стоеше старата кола. Митко опита колелото и се залови на работа. Желязната клечка беше ръждясала и не помръдваше в оста. Той взе камък, чука я, дърпа я със слабите си ръце и най-после я извади. Извади и колелото.

Оставаше още да опита ще може ли да го подкара, както беше виждал от възрастните. Изправи го и го тласна напред. Колелото се търкулна по двора. Митко го настигна и отново го блъсна. То мина право напред, чукна се в портата и спря.

Тогава момчето отвори портата и подкара колелото навън, по пътя. Хората го гледаха и се чудеха. Някои помислиха, че момчето си играе с колелото, и му викаха да спре, но то нямаше време да обяснява каква е работата. Скоро излезе вън от селото и тичешком измина широкото поле, като блъскаше пред себе си колелото. Чичо Милан го посрещна, пое колелото и сам го подкара.

Митко беше уморен и потен, но радостен. Още по-радостен беше Милан. Той не знаеше с какви думи да похвали Митко. Скоро двамата наместиха колелото и се прибраха в село.

Това се случи в края на лятото. През есента паднаха обилни дъждове. Разкаляха се пътищата. Един ден Митковата майка каза, че брашното им се е привършило. Но една беда води друга. Разболя се и баща му. Ден, два, три — не става.

— Митко — рече баща му, — този път ти ще смелеш брашното. Утре ще откараш жито на воденицата.

На утринта майка му и той напълниха чувал с жито, препречиха го на магарето и Митко го подкара на воденицата. Той знаеше пътя — ходил беше много пъти с баща си.

Пристигна към обед. Воденицата беше сама в полето. Наоколо покрай реката се тълпяха гъсти тумби върби. Пред сградата стояха разпрегнати много празни коли. Из широките порти влизаха и излизаха хора. Вътре имаше купища пълни чували — едни с жито, други с брашно. Ечеше страшна глъчка. Петте кречетала тракаха оглушително и хората трябваше да викат с все сила, за да се чуват един други.

Митко въведе магарето вътре, стовари чувала и застана до него. Огледа се наоколо — все чужди, непознати хора. Ами сега? Как ще се оправи? Как ще запази реда си? Как ще насипе житото във високите мелнични кошове?! Митко мълчеше, мислеше и усещаше как очите му се наливат със сълзи. Притъмня. Пред кошовете заблещукаха няколко газеничета. Покрай тях се мяркаха хората като сенки, а надалече едвам се виждаше.

На единия край на широката воденица имаше място и за добитъка. Митко отведе там магарето, намери свободно място, върза го

и застана до него, без да знае какво да прави по-нататък. До съседната халка някой докара два вола, привърза ги за поводите и отстъпи. Митко се взря в човека, той също го погледна, впусна се и сложи ръка на рамото му. Беше съседът им чичо Милан! Сякаш слънце огря пред Митковите очи. Краката му се подкосиха от радост. А чичо Милан питаше:

— Кога дойде, Митко? Жито ли донесе! Къде е то?

Момчето едва смогна да му разкаже.

— Не бой се — утеши го добрият човек, — всичко ще наредим. Ела! Къде е чувалът ти?

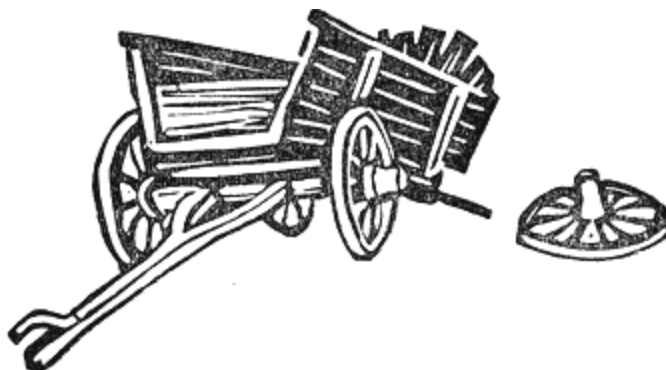
Намериха чувала. Милан го грабна и отнесе при един кош.

— Ето, тук се меле моето жито — рече той, — щом привърши, ще насипем и твоето.

Митко отдъхна облекчен, развесели се. Изведнъж му се стори, че и хората, и воденицата станаха съвсем други. Дори тракането на кречеталата сега изглеждаше някак по-приятно. Сякаш те бяха гласове на весели момчета, които се надвикват.

Така измина цялата нощ, а рано утринта чичо Милан натовари колата, като сложи там и Митковия чувал със смляното брашно. После привърза магарето отзад за стърчишката. Впрегна воловете, качиха се двама в колата с Митко и поеха назад към село. Радостни бяха и двамата. Чичо Милан потупа момчето по гърба и му рече:

— Митко, чувал ли си приказката, дето казват стари хора: „Направи добро, пък го хвърли в морето, ако щеш — то когато и да е, все ще ти помогне!“ Ето, ти ми помогна с колелото, а пък аз ти се отплатих с брашното!... И той се засмя от все сърце.

ЕДНА ДОБРИНА РАЖДА ТРИ ДОБРИНИ

Мръкваше, когато Ганчо и Велко, двете момчета на стринка Маринка, се прибраха дома.

— Къде скитосвате брей, хаймани? — викна весело майка им. — Откога ви чака баба Петрана, тази нощ дома си ще ви води, царевица да белите. Хайде тръгвайте. Вземете си абите, че през нощта пада хладовина.

Но Ганчо, по-големият, погледна майка си и се почеса стеснително по врата.

Бабицката го забеляза и се засмя:

— Какво, гладен ли си? Не бой се — ще видиш каква гозба съм ви наготвила.

Момчетата заметнаха абичките си и последваха веселата бабичка. У дома ѝ намериха и други помагачи като тях, по-големи и по-малки. Добрата жена им сложи вечеря, нагости ги и почнаха весело работа.

По околните дворове също се чуваха песни, смехове и провиквания. Беше към края на септември. По всички хармани се издигаха купища небелени царевични кочани. Хората бързаха да привършат работата преди есенните дъждове. По някои дворове блещукаха огньове. Там работниците варяха царевици да се разсънват, ако ги налегне дрямка през нощта.

Наближаваше полунощ, когато привършиха работата, и двете момчета тръгнаха към дома си. Но по пътя Ганчо спря и загледа в един чужд двор.

— Велко, я виж какво ли пуши толкова на чичова Диманов харман? Гледай, гледай — и пламък се издига! Да не се е запалило нещо?

— Ей, гори бе, гори, бате! — извика и Велко разтреперан.

— Скачай! — изкомандува Ганчо и двамата се озоваха отвъд високия плет.

Наистина, в царевичната шума се издигаше пламък, който бързо напредваше към купа необелена царевица. Ганчо се спусна и разбичка с крак пламналата шума, но огънят се разпростря още повече.

— Вила! Скоро вилите дай!

До плевника бяха изправени вили. Момчетата грабнаха по една, хвърлиха се да отделят незапалената шума, като нададоха викове:

— Пожар! Пожар! Тичайте, хора!

Димановите и съседските псета лавнаха бясно, дотича и Диман — сънен, гологлав, изплашен. А след него довтасаха и домашните му с пълни котли вода.

След малко огънят беше съвсем загасен. Надошли бяха и съседи да помагат. Стопанинът чак тогава се поуспокои и разбра каква е работата. Тази нощ и те бяха белили до късно. Варили и там царевица. Подире уж загасили огъня, ала недогорелите въглени се разпалили от вятъра, поели отново по сухите шумки и ето ти го пожара.

— Брей — чудеше се Диман, — то не само всичката ми царевица щеше да отиде, ами ей го пчелина, че и кочината на свинята е тук! На!

Наистина, наблизно шумеше и грухтеше изтежко свиня.

— Ами тя защо се е изтегнала такава и се дави като заклана? — попита някой и поднесе фенер към кочината.

— А бе, бай Димане, я виж какво става вътре: свинята май че се е опрасила.

Диман се провря в кочината, светна с фенера и викна весело:

— Единадесет! Всички живи и здрави! Бре, Ганчо, Велко, де сте? Аз няма да забравя добрината, която ми сторихте!

Ганчо и Велко бяха деца на бедни родители. Баща им беше болен вече от години. Още миналата година падна от високо дърво и нарани крака си. Оттогава беше половина човек. Работеха децата и майка им.

Измина месец от случката. Един празничен ден пред дома им спря кола и повика Диман.

Посрещнаха го.

— Хайде сега, момчета, грабвайте и носете дома този кош царевица. Подарък ви е от мене за есенешната добрина.

Ганчо се качи в колата и отмести положения на дъските чувал, ала нещо живо се размърда вътре и подскочи изплашен.

Диман се изсмя весело:

— Не бягай, Ганчо, вземи и него. И това е ваше. Единадесетото прасенце е. Подарявам ви го. Тази царевица е за него.

Децата прибраха радостни царевицата и прасето, а майка им не можеше да намери думи как да благодари на добрия човек.

— Не на мене, а на тях и на себе си да благодариш, че си отхранила добри деца — рече той и подкара назад колата.

От този ден децата имаха само една грижа — прасето.

Към Богоявление Диман срещна двамата братя.

— Как сте, юнаци? — попита той весело. — Порасна ли прасето? Заклахте ли го?

— Порасна, чичо Димане — отвърна му Ганчо радостно, — петдесет кила излезна.

— Браво! — рече селянинът. — А сега хайде с мене. Откога искам да ви срещна.

И той ги поведе към дома си. Там стопанката изнесе от къщи пълна торба с нещо, а в другата ръка малко бакърено котле.

— За вас съм приготвила това, деца — рече им тя. — Все чакам да ви доведе чичо ви Диман.

А Диман допълни:

— Хайде, Ганчо, вдигай на рамо торбата, ти пък, Велко, носи това котле: тук има ситно царевично брашно, а пък тук — мед от пчелина, гдето го спасихте от пожара. Носете ги — майка ви знае за какво са тези неща.

Още същата вечер на софрата им вдигаше пара пълна тава с мамалига, а до нея — паница бистър мед.

Болният баща рече:

— Виждате ли, деца, как за едно добро се отплаща с три добрини.

Но момчетата едва го чуха: те гълтаха вече късове блажна мамалига, подслаждани от пълната с мед паница.

ВРАБЦИ-КРАДЦИ

Гочо и Кочо бяха двама верни другари. В училището на един чин седяха и винаги заедно бяха. Дето се рекло, разделяха се само за сън. Кочо у дома при родителите си, а Гочо при баба си Марийка и чичо си.

Гочо беше кръгъл сирак. Отгледа го баба му. Той беше научил слабите места на баба си. Щом станеше някоя пакост, удряше на молба и баба му го прощаваше. А пустите му бели често се случваха. Например тази пролет обраха още зелени сливите. Развалиха

ластовичето гнездо под стряхата. Та дори и чак на покрива на къщата се качиха за едно пусто врабче и потрошиха сума керемиди...

И баба Марийка все прощаваше. Повика, повика и мине й. Пък и не беше само лошото. Случваше се и добри работи да направи Гочо. Носеше гювечите от фурната. Пролетес прекопаха градината с Кочо. Та чак и до лозето ходеха да й помагат. Плевяха бурените, връзваха с лика върховете...

— Хайде, Гочо! Хайде, Кочо! — викаше весело баба Марийка. — Работете, че наесен ще ви сваря рачели, пък и шира-суджуци ще направя. Ох, ох! Само да знаете какви са сладки!

— Бабо, нали онова, дългото, с орехови ядки по средата.

— То, Гочо. Бързайте! Двайсет ще ви направя. И всеки ден по парче ще ви давам.

И момчетата работеха весело. Кога узря гроздето, ядоха до насита. Най-сетне дойде ред и на рачелите, и на шира-суджуците. Баба Марийка направи огнище на двора, измъкна грамадната бакърена тава. Два дни Гочо и Кочо се въртяха около нея, рязаха тикви и облизваха сладката загара по дъното на тавата.

— Хайде сега суджуците! — викна им на третия ден баба Марийка, като изсипа пред тях голяма торба с орехи. — Сядайте тук, чукайте орехи и вадете ядките. Ама цели да са хем! Чувате ли? Строшените за нищо ги не бива.

— Бива ги, бабо, бива! — ухили се Гочо и показва гърлото си.

— Хайде, хайде, само да ви видя!

— Ехе, няма ти очилата, бабо. Как ще видиш?

— Ще разбереш, като ти опаля врата!

Баба Марийка донесе чаталести клончета, върза на всяко дебел конец и наниза на конците ядките. Наниза така седемнадесет гердана.

— Ууу, стига толкова! — рече тя. — Ще има за всички ни.

Следобед свариха гъста гроздова каша и се заловиха на работа. Бабата потапяше герданите в кашата, а Гочо и Кочо ги поемаха и закачаха на дълъг прът. Щом засъхваха, подаваха й ги да ги потапя отново. Така полека-лека герданите надебеляха колкото Гочовата ръка.

Този ден Гочовият чичо се прибра по-рано. Той намери стълба, поби пирони по диреците на стряхата и закачи на тях суджуците.

От този ден очите на Гочо и Кочо бяха все към висулките. Гледаха ги и преглъщаха.

— Дали не са изсъхнали вече? — попита един ден Гочо.
— Какво? Ти да не искаш да ги опиташ вече, а, Гочо? — засмя се Кочо.

— Че какво пък! Да ги опитаме!

— Ами баба ти?

— Че нали и ние помагахме. Имаме дял в тях.

— Ами как ще ги стигнеш бе, Гочо?

— Лесна работа. Ти чакай само баба да излезе.

Баба Марийка се канеше да излиза.

— Гочо, нагледвайте суджуците. Да не оставите вратата отворена.

— Не бой се, бабо, ще ги пазим.

А щом тя затвори, портата, и Гочо се втурна в къщи:

— Сега ще видиш, Кочо.

Той измъкна два стола, подпря ги един до друг, качи се на седалищата и се подгърби.

— Качвай се на гърба ми, Кочо!

— Ама, Гочо!

— Хайде, хайде, по-скоро!

— Ами баба ти бе, Гочо...

— Ее, като се боиш, ела ти...

Той скочи долу и мястото му зае Кочо. За един миг Гочо се покатери на гърба му, изправи се и устата му стигна до суджуците. Улови един-два и внимателно огриза от долните им краища.

— Ей, че сладко, Кочоо... Не ти е работа! Чакай, и на тебе ще откъсна.

Когато слезе долу, Кочо хапна и реши, че са чудо.

От този ден, щом баба Марийка излизаше, и Гочо измъкваше столовете. Скоро всичките долни краища на суджуците бяха изгризани, а на някои се оголиха вече и конците.

Един ден баба Марийка спря под стряхата, загледа се с късогледите си очи и плесна с ръце:

— Бре, Гочо! Бре, Кочо. Я елате да видите чудо. Нещо като че ли е яло суджуците?

Кочо пребледня. Но Гочо се изправи, погледна отдолу и се провикна:

— А-аа! Знаеш ли, бабо, врабците! Врабците са ги кълвали...

— Пущините! — развика се бабата. — Аз се чудя защо цял ден цвъркат по стряхата!

— Отсега ние ще ги пазим вече, бабо.

— Вардете, вардете, чедо! Толкова труд... Пустите му врабци... Гарваните дано ги разкъсат!

Но и с добрите вардачи суджуците все си се оголваха.

Един ден съседката попита весело баба Марийка:

— Е, бабо Марийке, как са суджуците, съхнат ли, съхнат ли...

— Съхнат, сестро, съхнат. Добри станаха. Само да видиш чудо — настървиха се, ще ги изядат пустите му врабци...

— Тъй ли! — засмя се пак съседката. — Ами искаш ли, бабо Марийке, да видиш сама как ги кълват врабците?

Бабата я погледна зачудено. Съседката пак се засмя и рече:

— Видиш ли ги онези двамата хубостници, дето уж четат на двора? Иди им кажи, че излизаш и че уж ще се позабавиш. Пък скришом ела у дома.

Баба Марийка се подосети каква ще е работата.

— Гочо, Кочо! — извика им тя. — Излизам по бърза работа. Стойте тук и нагледвайте суджуците.

— Иди, бабко, ние сме тук, ще ги пазим.

И докато баба Марийка мине у съседката и се настанят зад дъсчения стобор, двата стола бяха нагласени до стената.

— Ахаа, такава ли била работата! — извика бабата, па като грабна един прът, промъкна се през прелеза и — пах! пух! — по гърбовете и задниците на двамата пакостници.

Отгоре беше Кочо. Още при първия удар той скочи и офейка. Но бабата улови Гочо и добре го наложи.

— А, врабците!... Врабците, бабо, а! — крещеше тя. — На ти едни врабци! На! На! На още!

— Олеле, бабо, прости ми... Няма вече! Кълна ти се!

— Ахаа! Знам ти аз на тебе клетвите! — викаше сърдито бабата и налагаше.

От този ден никой врабец не закачи вече суджуците. А Гочо и Кочо ги опитаха чак на Нова година.

ЛОДКАР

Беше към края на учебната година. Един съботен де в училището дойдоха по-малко от половината ученици. Учителят се зачуди.

— Деца, защо сте толкова малко днес? — попива той дошлите ученици. — Къде са другарите ви?

— Отидоха на реката! — отговори му едновременно няколко пискливи гласчета. — Днеска жените перат на реката чергите от зимата. Много деца отидоха там с майките си да им помагат.

Учителят помисли малко и викна на децата:

— Мирно, деца! Я слушайте! Щом другарите ви са там, ще отидем и ние днес на реката. Наредете се по двама и ходом напред! — изкомандува им той.

Децата нададоха радостни викове и застанаха в две редици. И скоро през селото екна дружна ученическа песен.

Денят беше слънчев и топъл — тъкмо време за разходка в полето. А при реката, по зелените ливади и под сянката на клонестите върби край брега, беше място тъкмо за игри и почивка. Наблизо по цялата река се носеха веселите викове на перачките.

Учителят събра децата и подкачиха пъргави игри, а сетне се наловиха на дълго хоро и лудуваха до премаляване.

А когато дойде време за почивка, много от учениците прибягнаха до перачките да видят майките си. С тях беше и немирникът Генчо от четвърто отделение. Генчо беше пъргаво и буйно момче. В училището все той правеше лудории. Обичаше да поизбягва от уроци, щом се запролети. Скиташе покрай реката, къпеше се и се хвалеше дори на другарите си, че знаел да плува и да лови риба из подмолите на брега.

Когато Генчо пристигна при своите, така му Пенка тъкмо изправяше тяхното голямо липово корито до стъблото на една дебела върба. Генчо погледна коритото и се зарадва от сърце. Той беше мислил много пъти, че в това корито може да се вози като в лодка по реката.

— Сега му е времето! — рече си той. — Ще отмъкна коритото незабелязано до реката. Ей го е и пръта. Знам татко как управлява с него нашия сал по реката.

И без да му премисля много-много, замъкна коритото в реката, настани се вътре и го блъсна от брега с дългия прът. Широкото и леко корито отначало се понесе гладко надолу по течението и скоро достигна досред реката. Но там водата беше по-дълбока и бърза. Премятаха се вълни, които подеха коритото, понесоха го бързо и то, вместо да се отправи надолу, почна да се върти и наклонява ту на една, ту на друга страна. Нашият лодкар се изплаши здравата! Той спусна пръта до дъното и се опита да отблъсне с него коритото към брега, но заобленото корито се наклони, залюля се и смелият лодкар не сети как цамбурна във водата. Той хвърли пръта и се опита да плува, ала измокрените му и натегнали дрехи стегнаха като въжета ръцете му и краката и той сети, че още малко, и ще потъне във водата. Генчо размаха ръце и извика с все сила веднъж-дваж, но глътна вода, задави се и загуби сваят.

От брега вече бяха го забелязали. Те видяха, като падна, чуха и виковете му за помощ. Учителят също разбра какво е станало. Той не губи нито минута време: събу се, свали горните си дрехи, хвърли се в реката и заплува срещу Генча, който ту се покажеше над водата, ту отново потъваше. Учителят го достигна, гмурна се и след миг се показва над водата, прихванал с една ръка удавника, а с другата загреба към брега. Когато достигна до сушата, той сам едвам дишаше от умора. Но без да губи време, той положи Генча по очи на тревата и очисти с пръсти тинята по лицето му и устните. Генчо се сгърчи и от устата му потече мътна вода.

В това време отгоре дотичаха перачките. Довтасаха и няколко мъже. Един грабна примрялото момче и го завъртя силно около себе си, но учителят го спря.

— Стой! Не бива така! Не го люлей! — викна му той. — Така удавникът може да се задави и удуши. Положи го долу!

Учителят се спусна, съблече момчето бързо съвсем голо и го простря по гръб.

— Хайде, кой ще ми помага? — попита той, като вдигна двете му ръце нагоре и почна бързо-бързо да ги отмята настрани и да ги притиска към гърдите.

От групата на перачките изскочи една жена. Тя беше слугувала в града при лекар и отбираше от такива работи. Жената коленичи до краката на удавника и щом учителят снемеше ръцете, тя притискаше силно корема и диафрагмата под лъжичката. Те направиха така равномерно петнадесет-двадесет хватки. И всички забелязаха, че Генчо взе да хърка и по лицето му заигра червенина.

Чуха се радостни виковете:

— Диша! Диша! Свестява се!

— Тихо! — кресна учителят и спря да движи ръцете. — Дайте скоро едно, нагорещено патешко перо — извика той.

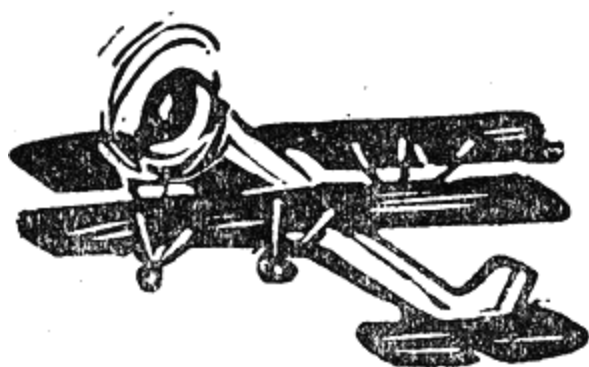
Намериха перо. Той грабна топлото още перо, извърна настрана Генчовата глава и го погъделичка в носа с перото. Генчо вдъхна дълбоко, кихна, отвори бавно очи и загледа плахо-плахо околните.

Майка му и кака му Пенка не чакаха повече. Те го грабнаха на ръце и го понесоха към дома си.

От този ден безстрашният лодкар никога вече не помисли да плува с корито по реката. Пък тази случка послужи за урок и на

другарите му от селото.

САМОЛЕТЦИ

Преди две години аз и сестричето ми Минка заболяхме от лошата болест коклюш. Кашляхме денем и нощем. Никакви церове не ни помогнаха.

Един ден забелязах, че татко и мама си шепнеха нещо скришом от нас. По едно време дочух, че татко рече:

— Добре де, аз имам приятел авиатор: може да опитаме.

На другия ден татко ни попита уж на шега:

— Деца, искате ли да видите отблизо самолет?

— Искаме! Искаме! — отвърнахме ние радостно.

— Добре, пригответе се, ще ви отведе на аеродрума в Божурище. Тъкмо имам днеска там работа.

Качихме се на трамвая, подире на железницата и скоро стигнахме в Божурище.

Пред сградите посред широкото поле се белееше самолет, кацнал в тревата. Той беше висок колкото два автомобиля, с дълги бели криле и дълга опашка, прилична на рибешка. Отпред имаше две яки перки, високи до човешки ръст.

Татко се изкачи по високата желязна стълбичка, отвори една малка вратичка, подаде ни ръка и рече:

— Покачете се един подир друг; елате да го разгледате и отвътре.

След малко и тримата бяхме в килийката. Аз седнах в едното кожено кресло, а татко в другото. Той взе Минка на коленете си. Минка почна да се друса и да се смее весело. Погледнах от прозорчето. Откъм сградите идеше смешен човек, облечен в мушамени дрехи като

водолаз. Кожена шапка покриваше главата му чак до раменете. На очите имаше големи очила. Той се качи не при нас, а отпред, при перките.

— Готово — извика някой оттам. Същия миг ни оглуши страшно бучене и самолетът цял се затресе. После усетих, че нещо ни тласна напред и като че се отделихме от земята. Минка изпищя и вкопча ръце на татковата шия.

— Не бойте се! — викна ни татко. — Само ще опитаме и ей сега ще кацнем пак на земята.

А самолетът ни люшкаше като лодка в бурно море и се издигаше все по-нависоко. Навън като че ли земята и небето се мятаха едно върху друго; ту виждахме земята над нас, а ние под нея, ту небето под нас, а ние над него!

След малко татко ни хвана през кръст и ни отведе до прозорчето.

— Гледайте! — извика той.

Погледнах и се отдръпнах изтръпнал. Долу, в страшната дълбочина под нас, се чернееха някакви кутийки. Те бяха наредени в дълги редове.

— Татко, какво е това там долу? — попитах аз плахо.

— София! — отвърна татко засмян.

— София ли?!

— Да, тя е! Ей там, дето лъщи онази малка златна топка, знаете ли какво е тя?

— Топка.

— Не, то е кубето на църквата „Александър Невски“. А онези плоски купчини са Витоша и Люлин планина.

Седнахме пак и татко отвори едно малко капаче отпред. Оттам духна толкова силно, че ни люшна на креслата.

— Отворете и двама устни и дишайте силно и дълбоко! — заповяда ни татко.

И ние дишахме, докато се замаяхме от вятъра. После татко пак затвори прозорчето. Аз се престраших и още веднъж погледнах надолу. Под нас видях само, че се чернееше нещо, разпростряно на земята като черна мечешка кожа.

— Това е пак София! — засмя се татко. — Сега сме вече на хиляда и петстотин метра височина. Ей сега ще вземем да слизаем вече.

Наистина, самолетът изпраця и взе да се плъзга надолу също като хвърковата шейна. Той направи така два-три кръга и скоро усетихме, че колелата пак допират до твърда земя.

Когато ни извадиха, краката ми се подкосиха и аз седнах на тревата.

От този ден се изгуби и лошата ни кашлица. Мама каза, че ни бил излекувал въздухът на голямата височина.

МАТВЕЙ И ГРОЗДЕНОТО ЗЪРНО

Матвей е вече тринадесетгодишен. За някои тази възраст може да е съвсем момчешка, но за Матвея не е така. Например тази година по гроздобер баща му позволи да се качи бос в лина и да тъпче грозде наравно с възрастните мъже. Разбира се, пи и шира, колкото можа да побере ненаситното му гърло.

А когато наляха виното в седемте големи бъчви в избата, той слазяше и там кога с баща си, кога самичък ѝ все опитваше да види какво става с ширата.

Един ден баща му излезе весел от избата и заяви:

— Готово е вече! Реже езика като нож. Още малко, и съвсем ще прекипи. Чудесно винце ще имаме тази година.

Матвей чу думите на баща си и намисли сам да опита винцето. Той почака да се отдалечи баща му и бързо влезе в избата. Вътре беше тъмно като в гроб. Чуваше се само равномерното шумене и клокочене на ширата през горните отвори на бъчвите.

Матвей се поизплаши, макар че беше храбро момче. Той почака да привикнат очите му на тъмнината, приближи се до средната бъчва, подложи дълбоката глинена паница под крана и завъртя. Струята шурна, преля съда и остра възкисела миризма удари в Матвеевия нос.

Матвей затегна чепа, вдигна паницата и здравата си сръбна от резливата, малко сладникаво-горчива, ала чудно вкусна течност. Поослуша се и повторно надигна паницата. Видя й дъното. Но изведнъж ушите му запищяха, зави му се свят и той поиска да скочи. Същия миг някой го улови отзад за раменете, завъртя го така, че искри изскочиха от очите му, а тялото му като че ли се вдигна към тавана и тупна на земята.

Матвей напрегна сили и отвори очи смаян. Пред него стоеше някакво смешно същество, като онези от илюстрираните книжки, с издут корем, приличен на същински балон. Краката му бяха тънки, а шията — като шия на пиле. На мъничката му глава светеше лъскава тенекиена коронка.

Чудният човек държеше Матвея за рамото, изгледа го, изсмя се, смигна му с лявото си око и весело се провикна:

— Ее, Матвейчо, как си, приятелю? Падна ли ми най-сетне в ръчищата! Откога, откога те дебна аз!

Матвей се опита да извика за помощ, но гърлото му беше засъхнало. А дебелакът пак се провикна:

— Ей, дечица мои, тичайте — пипнах го най-сетне!

И същия миг момчето видя как отвред наизскачаха безброй смешни човечета, също като царя си, с издути кореми, с тънки крачета и мънички главички. Те заобиколиха Матвея и запищяха в един глас, като щурци.

— Той е! Той е! — крещеше едно и сочеше разкъсания си корем.
— Той тъпчеше в лина, той скочи върху корема ми и го спуска.

— А на мене строши левия крак!

— На мене счупи и двете ръце!

— На мене пък окото извади!

— Ами моите зъби кой ги строши — нали ей този Матвей — крещеше едно и се мъчеше да заглуши другите.

— Мирно! Тишина! — изкомандува царят. — Всичко знам. Казвайте сега как да го накажем!

— Под съд! Под съд! — закрещяха човечетата, като махаха с тъничките си ръце.

— Води го в двореца, при министрите — на смърт да го осъдят!

— Хайде! — извика дебелият цар, улови Матвея и го довлече до широката дупка, през която излазяше светлина: — Пъхай се, Матвей! Тук е дворецът ми!

Матвей се приведе, пъхна се в дупката и отведнъж се озова в огромната каца. Покрай дъсчените стени се излежаваха петима също такива дебелани. Коремите им се издигаха като балони. Щом го видяха, те замахаха с тъничките си ръце и запищяха от радост.

— Дай, дай го, царю, доведи го да му извадим душата!

Матвей едвам дишаше от страх. А царят изпъчи гордо корем и викна на Матвей:

— Видиш ли ги тези? Те са моите верни министри, те са тарторите на всички пияници по света: на ленивците, на скандалджиите, на лъжците, на крадците и на убийците.

Пръв скочи тарторът на крадците. Той пребърка Матвеевите джобове, измъкна оттам ножчето и оловената му свирка и взе да подскача от радост.

— Ох, ох, откога исках да ти ги взема! Най-сетне ги пипнах! — изкиска се той.

Царят се намръщи, блъсна крадеца и се обърна към другите дебелани.

— Ей ти, тарторе на ленивците, казвай на какво да осъдим Матвея?

— Да го обесим ей на тази греда — рече дебелианът, като посочи с крак високата греда.

— Ами ти бе, свадливко?

— В мазето да го затворим, плъховете да го изядат!

— А ти, лъжльо, какво ще кажеш?

— Да го удавим в джибрената каца — така му се пада!

— Крадльо, ти какво ще речеш?

— Да му вземем дрехите и гол да го натирим в гората.

Остана последният, тарторът на убийците. Той стоеше прав до дървената стена, намръщен и с дълга остра сабя в ръка.

— Твоят ред е, убиецо, казвай! — обърна се дебелият цар към него, но той вместо отговор подскочи към Матвея, издигна сабята си и с все сила я заби в корема му.

Матвей изрева, улови се с две ръце за корема и сети, че устата му се напълни с топла кръв. Но сети още, като че отведнъж му поолекна, лъхна го хладен ветреца и стори му се, като да дочу гласа на баща си.

— Оставете го! Оставете го! — рече той. — Щом повърна, ще му олекне. Замаяла го е отровната пара на ширата.

Матвей отвори полека едното си око и разбра, че лежи по очи във вънния двор, а около него стояха баща му, майка му и всички домашни.

— Еее, как е, лакомчо? — засмя се баща му, като видя, че се свестява. — Други път ще слазаш ли пак сам на гости в избата?

А Матвей само измуча и пак се улови с две ръце за корема.

СУША

— Ох, суша, Манко, страшна суша, чедо... До ден-днешен не сме видели такава люта суша.

— Какво е то сушата, майко?

— Те това — гдето толкова дни не е капнало капка дъжд.

— Че защо ни е дъжд, майко? Да се разкаля всичко ли? Тъй не си ли е добре: все слънце, все ясно.

Майката се засмя, макар че беше много угрижена. Тя привлече Минко в скута си, прегърна го, прокара ръка върху изруселите му коси и заговори като на себе си:

— Ох, малък сити, на мама! Глупав си ми още, чедо, не разбираш, че за нас няма живот без дъжд. Нито за нас, нито за нивите и добитъка.

— Че те с дъжд ли се хранят ма?!

Майката пак се засмя:

— С дъжд, я! Дъждът храни и тях, и нас. Като няма дъжд — няма трева по полето, няма сено по ливадите — какво ще пасат, от какво ще живеят кравите? А като няма трева, няма мляко и теленцата ще са гладни, и прасетата също... А пък като няма дъжд по нивите, и пшеницата ще изсъхне... Тогава от какво ще правим брашно и хляб, кажи де?

— Затова ли татко казва, че животът ни е на облаците?

— Кога каза?

— Вчера. Чух го, като каза на чичо Андон. Гледаха към небето. „Изгоряхме! — каза татко. — Ако още до десет дни не дойдат облаци, живи ще изгорим.“

— Затова е било. За сушата е било... Хайде сега иди играй, пък добър е господ, няма да ни остави така...

От този ден Манко започна да гледа наоколо с други очи. Сега той знаеше вече какво е суша. В полето вече нямаше трева. Баща му го пращаше да води кравите по синорите между нивите. Там още се намираше по някой стрък трева, макар че и тя беше вече жълта, суха и

корава. Вечер кравите се прибираха гладни. Мучаха по двора и нощем не преживяха.

Един ден дома му дойдоха хора от града и татко му продаде телето. Чужденците брoиха парите и поведоха навън теленцето. Манко заплака. Заплака и майка му. Не даваха телето. Мъжко беше, вол щеше да стане. Жал им беше за него, но бащата ги нахока да мълчат, макар че не смееше да ги погледне в очите.

След някой ден други хора отнесоха и прасенцата. И седемте. И Манковото — най-любимото му, — с черни и жълти петна по гърба и гърдите.

— И старата свиня ще заколя! — каза татко му сърдито. — Като няма царевица, защо ми е? С какво ще я храня през зимата?

Не само старите, а и децата говореха вече за сушата. По загорелите им от слънцето лица нямаше вече безгрижен смях. Не им се и играеше. А от някое време жените взеха да се събират покрай портите и плетищата и разказваха, че скоро ще излязат при големия бряст край село да се молят за дъжд.

Наистина, един неделен ден рано сутринта пред църквата се събраха много хора — цялото село. Там беше и свещеникът, облечен в „златните си дрехи“, както казваха бабичките. Повикаха в църквата Манко и няколко още деца. Свещеникът им каза да облекат едни дълги бели дрехи като ризи, чак до земята. Препасаха ги накръст през раменете с два черни пояса, свещеникът изнесе от олтара големи сребърни слънца с дълги дръжки, даде им ги и ги отведе вън. Наредиха се на двора. Най-напред Манко и децата, вдигнали високо над главите си бляскавите слънца. Зад тях свещеникът, а зад него народът.

Тръгнаха всички към бряста. Свещеникът пееше молитви по целия път, догдето стигнат до бряста. Там имаше маса с бяла покривка и върху нея — съд с вода.

Почна молебствието. Свещеникът и псалтът пееха молитви. Подире целият народ коленичи, кръстеха се и горещо се молеха на дяда господа да прати дъжд. След молитвата свещеникът поръси със светена вода полето, нивите и хората.

В това време откъм съседното село се зададе файтон. Някой позна колата и завикаха:

— Агрономът! Агрономът Милтенов иде насам.

Наистина, той беше. Агрономът слезе, ръкува се със свещеника и другите селяни.

— Агрономче, за дъжд се молим! — извика дядо Иван Калинов. — Забрави ни господ... забрави... грешни сме нещо. Едно време какви дъждове ваяха, какво плодородие имаше... А пък сега на, суша и суша.

— Прав си, дядо Иване — отвърна агрономът. — Вярвам ти, че някога е имало и повече дъжд, и по-голямо плодородие. А пък сега на — молите господа и пак няма. Грешни сте! Грешни, затова няма дъжд. И знаете ли кой ви е грехът?

— Е, че знам ли — греши човек!

— Сега ще видиш. Я ми кажи на твоє време по онзи гол рид над село какво имаше?

— Какво... гора, дъбова... трима души не можеха да обгърнат един дъб...

— Ами отсреща?

— И там беше гора. Чак до другото село се простираше, ама я изсякоха.

— Ето — това ви е големият грях, гдето сте изсекли гората. И вие, и другите села наоколо. Гората ви е докарвала дъжда. А сега, като няма гора, няма и дъжд! Разбрахте ли? Вместо молитви по-добре се запретнете и залесете голите баири и ще видите как ще се върнат пак и дъждът, и плодородието...

— Ти знаеш... ти си учен човек, агрономче, може така да е.

— Така е, дядо Иване. Хайде, сбогом ви. Бързам другаде по работа.

Хората се прибраха в село развеселени. Чакаха дъжд, но дъждът не вая нито до вечерта, нито на другия и по-другия ден.

Дойде жетва. И Манковите, и другите ниви бяха съвсем слаби. Баща му наточи косата и вместо със сърпове тази година косиха с коси дребната и рядка пшеница. След него вървяха майката и трите деца и събираха разпилените мършави класове.

След жетва прибраха окосеното и почнаха вършитба. Един ден, късно следобед, откъм балкана се показаха няколко бели облака. Подухна оттам и тих ветреца. Облаците взеха да растат.

— Татко, облаци! Облаци идат! — закрещяха децата радостно.

Бащата се спря, погледна нататък и поклати глава.

— Кой знае! Много пъти се лъгахме вече...

А облаците се вдигаха все по-нависоко. Показаха се и други — по-тъмни, по-черни. След малко закриха съвсем слънцето и планината. Чуха се и глухи тътнежи.

Майка му и баща му се прекръстиха. Манко гледаше плахо облаците, които вече закриваха половината небе. Изведнъж сви вихрушка, а след нея задуха силен вятър. Блесна светкавица, задими се и тополите от съседното село съвсем се изгубиха от очи.

— Прибирайте бързо всичко! — извика татко му. — Не е лъжа вече — дъжд иде.

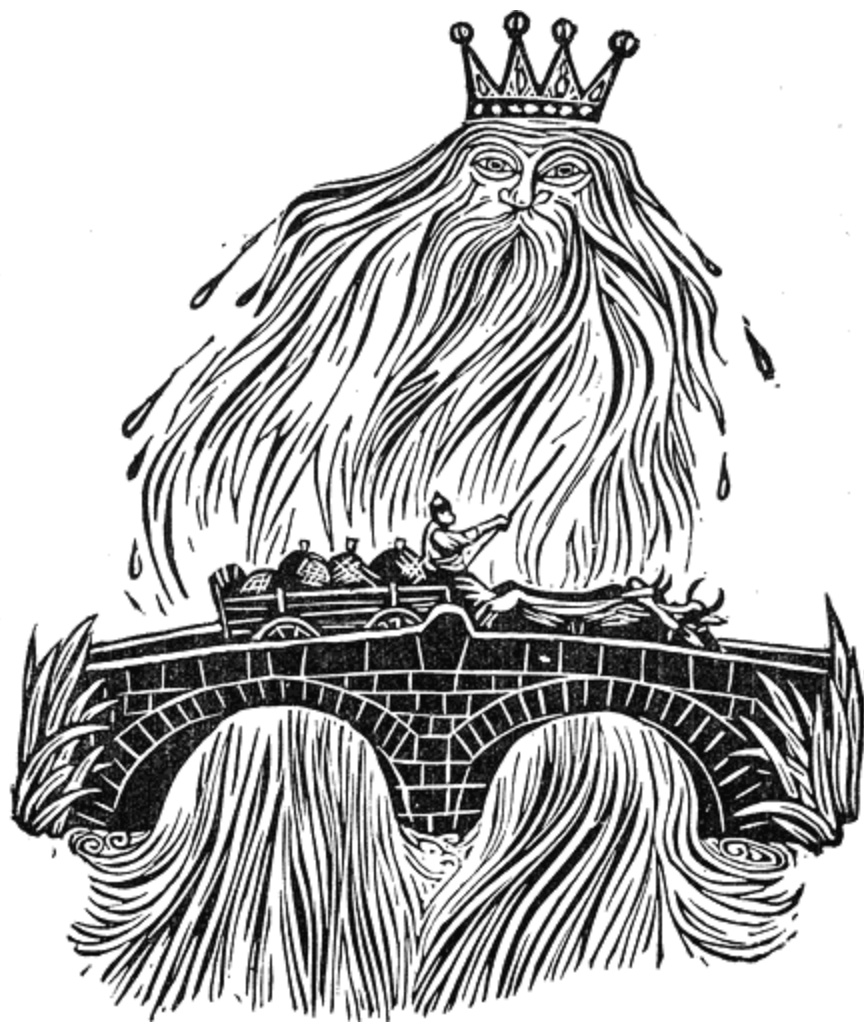
Изведнъж облаци обгърнаха цялото небе. Притъмня и наоколо затупкаха редки едри капки. И догдето разберат що става — ливна пороен дъжд и гръмотевици разтресоха небе и земя.

Прибраха се в къщи и гледаха какво става навън. А дъждът все валеше и валеше. Той поутихна, но не престана през цялата нощ. Манко го чуваше през цялата нощ как шурти по покрива и стрехите.

Когато стана утринта, облаците бяха се изгубили и навън грееше пак слънце. Но тази утрин то беше весело, засмяно. Смееха се и слънчогледовите пити, високо вдигнали чела срещу него. Листата на дините бяха наперени над земята, от цветята пред къщата още капеха бистри капки.

И Манко разбра, че дъждът беше убил страшната суша и зарадвал и развеселил целия свят.

ВОДНИЯТ ЦАР

Имаше в старо време едно село, казваха го Вирово. Къщите му стигаха чак до широка буйна река. Щом паднеше дъжд в планината, към Вирово се спущаха буйни води. Реката заливаше ниви и ливади. Мътните ѝ води повличаха стада и удавници, а понякога и цели къщи.

Тогава простите хора се кръстеха и казваха, че Водният цар се е разсърдил и ги наказва люто.

Те вярваха, че в реката живее някакъв си Воден цар, който се храни с човеци и стада и не позволява на хората да построят мост над реката.

Опитвали бяха много пъти да построят дървен мост, ала реката го събаряше и отвлечаше.

— Ето на, вижте, Водният цар не позволява! — казваха простите селяни.

Само старият, но мъдър дядо Моньо се смееше на ума им.

— Не е крив Водният цар бе, хора! — думаше им той. — Мост трябва тук, як, каменен мост трябва над реката.

Но селяните мълчаха с наведени глави.

Ядоса се старецът.

— Е, щом вие не искате, селяни, тогава и без вас мога. Ще видите!

Изпрати дядо Моньо по-големия си син да намери и доведе прочутия майстор Манола.

Дойде майсторът, отведе го дядо Моньо при реката, повика и селяните.

— Казвайте сега, хора, ще стане ли тука мост? — попита той.

Селяните пак свиха рамене.

— Ще стане, ако Водният цар позволи, дядо Моньо, от него зависи.

— Добре. Да го попитаме: хвърлете по една пара в реката, каквото ви се откъсне от сърце, и Водният цар ще отговори.

Селяните се изредиха и всеки пусна във водата по една дребна медна пара. Но Водният цар мълчеше.

Дядо Моньо се засмя:

— Я почакайте аз да го попитам и ще видите няма ли да ми отговори!

Старецът приближи до брега, развърза дълбоката си кесия, загреба шепя жълтици и се приготви да ги хвърли посред реката.

Но майсторът го спря.

— Стой! — извика той. — Не хвърляй парите. Сега вече няма нужда да питаме Водния цар. С такава щедра ръка като твоята не само мост ще построим, но можем и реката да върнем нагоре да потече.

Още на другия ден майсторът доведе работници, заловиха се за работа и до есента мостът беше готов.

По Димитровден заваля сняг. Зимата беше тежка. Поледи ниви и ливади. Когато напролет снеговете се стопиха и ливнаха дъждове,

реката пак придойде, буйна и сърдита. Ала напразно се мятаха вълните въз якия каменен мост, той нехаеше.

Горе на брега стояха селяните. Те гледаха високия мост, чудеха се и благодаряха на дяда Моня.

И до днес този мост носи неговото име: „Дядов Моньов мост“ го нарича мало и голямо.

ВЕРЕН ДРУГАР

Денкови имаха теленце. Той помнеше онази радостна вечер, когато говедарят чичо Руси спря пред тяхната порта и повика. Той държеше на гърдите си мъничкото, съвсем жълто теленце, прегърнал го под корема, с провесени надолу крака. Зад говедаря беше тяхната крава, която надничаше през лакътя му, помукваше нежно и се опитваше да достигне с муцуна рожбата си.

Денят беше сряда, затова по обичая кръстиха теленцето Средчо. От този ден за Денка нямаше на света нищо друго освен мъничкия Средчо. Той го хранеше, поеше, решеше, говореше му като на мил и верен другар. Разделяше се с него само когато така му трябваше да издои кравата или когато го отвеждаха за сън.

Оборът им беше до къщата. Там спяха конят, воловете и кравата. А зад обора имаше ниска пристройка с малка вратичка. Там отделяха Средча да ношува.

Така беше и през онази есенна вечер. Средчо беше по-заякнал и Денко с мъка го отведе да спи. Сетне притисна глава до цепката на вратата, да види какво ще прави Средчо. Телето измуча жално и също притисна отвътре муцуна до вратата и като за отмъщение духна силно в лицето му. Денко отскочи изплашен, закани му се весело с юмрук и тръгна към къщата.

Вечеряха, легнаха да спят. Но кой знае защо, този път Денко дълго мисли за телето и все му се струваше, че не е зарезил добре вратата и че тази нощ ще стане нещо със Средча. Не помнеше кога е

заспал. По едно време чу гласа на баща си; навън тропаха много крака, екнаха и сподавени писъци на майка му и кака му. Денко напрегна сили, събуди се и видя вцепенен как висок стражар тласкаше към вратата майка му и сестра му. Детето рипна, прилепи лице до ниския прозорец и погледна. Навън други трима стражари влачеха баща му по двора. Четвъртият блъскаше с приклада на пушката си двете жени. Майка му пицеше, а стражарите кряскаха и ругаеха. Чу ги, като викат:

— Ятаци, а? Ятаци сте били!...

— Не съм ятак! Лъжеш, не съм ятак! — отвърна баща му.

— Хайде, в общината ще кажете! — ревна единият, като го удари по гърба. — И тримата сте такива! Ей сега ще видим! Напред.

Отвякоха близките му. Детето остана само. То надникна през вратата, огледа се и припна навън — гологлаво и босо. Къщата им беше накрай селото. През две-три ниви почваше гората. Отначало Денко помисли да избяга там. После помисли и реши да обади у лелини си какво се е случило. Но у лелини му го посрещнаха разплакани. Те знаеха всичко. Прибраха детето и се опитаха да го успокоят.

— Лельо, какво е това ятаци? Онези викаха, че и татко, и мама, и кака били ятаци...

— Мълчи, Денко, мълчи, милото ми! — стенеше леля му, като го прегръщаше.

Изминаха така час-два. Съмна; слънцето грееше вече над къщите. Всички стояха пред портата и гледаха към общината. По едно време леля му изписка към мъжа си:

— Петре, връщат се! Водят ги насам... И писаря Диня водят! Газено тенеке носи! Божичко, ще запалят къщата тези кучета...

Денчо гледаше като насън. Хората приближиха и спряха на двора им. Баща му, майка му и кака му бяха вързани, разчорлени и страшни. Един стражар затласка писаря към къщата. Накара го да полее вратата с газ. Отнесоха стария кош до обора и поляха и него. Подпалиха го. Лумна висок пламък и запали сламената стряха на обора.

Леля му пак изпищя:

— Ох, майчице мила, и добитъка ще изгорят... Гръм да ги тресне дано!

Краката на детето се подкосиха. То трепереше цяло, захапало мъничкото си юмруче.

— Ами телето... ами теленцето — мълвеше то.

Но записаните хора не го чуваха.

Тогава детето притихна и изведнъж се отстрани малко от другите, поогледа се и бързо зави по страничната улица. След миг то тичаше по пътя, отдето дойде. Стигна до тяхната ограда; полицаите пазеха отпред; зад къщата нищо не се виждаше. Пък и тя беше цяла обгърната вече в пламъци и пушек. Детето се спусна напред, стигна до саята, отвори я, отви повода от шията на телето и подплашеното животно само изтича подир него. На няколко скока стигнаха до пътя.

Ами сега къде да го скрие? Ами ако онези го забележат?... Полето... гората...

И Денко не мисли повече. Не видя кога се озоваха чак до нивите. Пред тях беше прясно разорана нива. Можеха да я заобиколят. Но детето не мислеше. То поведе телето направо през едрите буци. Падна няколко пъти, ставаше и пак дърпаше телето.

— Бягай, Средчо! Тичай, Средчо, да не дойдат онези...

Така те достигнаха гората и навлязоха. Не търсиха пътека. Промъкнаха се през шубраците. Шипков храст го закачи по лицето. Денко бързаше направо към поляната, дето често го беше водил да пасе. „Ето я! Тука е!“

Детето спря, отдъхна, огледа се. Умореното добиче наведе глава, откъсна бавно няколко тревици, подуши земята и като подви крака, легна на тревата.

Денко стоеше прав, гледаше с изцъклени очи и трепереше. Откъм село подухна вятър. Замириса на изгоряло. Лаеха кучета нататък, чуваха се човешки викове. Над гората се изви гъст облак пушек. Денко стоеше и трепереше. Изведнъж той се олюля, падна на колене като откосено цвете, скри глава върху косматата топла шия на верния си другар и захълца неудържимо. По лицето му се стичаше кръв, одраскано от шипките. Но той не я сещаше, защото по-страшна болка гореше бедното му детско сърце.

ВЪЗКРЪСНАЛАТА КЪЩА

Знаете ли кой софийски квартал се нарича „Хаджи Димитър“ — на името на най-големия бунтовник и борец за свобода? Този квартал е накрай града, между гробищата и река Искър. Там живеят само бедни софиянци. Те са работници, колари, железничари, хамали. Улиците са непостлани. По тях има локви и зиме, и лете, из които крякат гъски и патици. Къщите са ниски къщурки, повечето изградени от самите стопани, покрити с ръждиви ламарини и тенекии.

Преди да бомбардират София, в този квартал живееше едно малко, шестгодишно момченце на име Атанас. Майка му и другарчетата му го наричаха галено Наско. Насковият баща беше стрелочник на гарата, а майка му работеше по чуждите къщи. Имаха си Наскови своя къща и двор. В двора — градинка с цветя и посадени лук, домати и картофи. Имаха още десет корена царевица и няколко пити слънчогледи. По двора се разхождаха един петел и десетина кокошки.

Така си живееха тримата — баща, майка и син — бедно, ала щастливо. Но почна се войната, дойде и страшното време на бомбардировките. Настъпиха тежки дни и нощи за всички. Щом заревяха сирените откъм града, всички се юрваха да бягат и да се крият. В квартала скривалище нямаше. Разтрепераната майка грабваше бохча с дрехи, улавяше детето за ръка и хукваха към полето. Нататък бяха всички. На сто-двеста метра от къщите имаше дълбок, влажен ров. Лягаха там и чакаха края си.

А един ден всички видяха как аеропланите минаха над града и свърнаха право към „Хаджи Димитър“. Чуха се наоколо плахи викове:

— Идат! Насам идат!

— Леле, божичко, ще ни избият!

— Лягайте! Чакайте! Мълчете!

Но страшен тътнеж смрази всички. Догдето се опомнят, земята разтресе втори, трети, десети. Над квартала се издигна пушек, извиха се пламъци над къщите...

Когато сирените обадиха, че опасността е отминала, всички се затичаха към дома си да видят какво е станало. Още отдалече Насковата майка запищя:

— Леле майко, къщата ни няма!... Милата ни къщица!

Тя тичаше, тичаше и Наско подир нея. Той видя, че татко му стоеше вече пред къщата, дошъл от гарата да разбере какво е станало. Но къщата им я нямаше вече там! Пред нея на улицата беше паднала голяма бомба и сега цялата къща беше само куп развалини. Наоколо се виждаха само изпочупени дъски, кирпичи и домашни вещи.

Дойдоха войници да помагат, да разравят. Ровеше и татко му. Вечерта спаха у едни съседи. На другия ден баща му докара кола, натовариха нещата и всички заминаха за родното мусело. Там Наско живя две години. Записа се ученик в тамошното училище.

Войната свърши. Един ден баща му им писа писмо. Беше изминала година от края на войната. В писмото се казваше: „Гответе се за път. Скоро ще дойда да ви взема, защото нашата къща възкръсна!...“

Майка му беше много весела. Смееше се, когато Наско я питаше как е възкръснала къщата им.

А бащата наистина дойде и ги отведе в София. Приближиха квартала „Хаджи Димитър“, стигнаха до тяхната улица. Но тя бе съвсем променена. На много места по нея се виждаха чисти нови къщички, с остри покриви и по два широки прозореца отпред. И в техния двор на мястото на старата им къща се издигаше една такава бяла къщичка. Спряха пред портата. Баща му погледна Наско, засмя се и попита:

— Е, Наско, повярва ли сега, че наистина е възкръснала нашата къща?

Той отключи, въведе ги вътре. До стената имаше нов хубав гардероб и до него два съвсем нови кревата. А в кухнята — печка, нова маса, столове.

Майка му гледаше нещата, плачеше и се смееше и казваше на татко му:

— Бре, Недьо, ти ми писа, ама аз не ти повярвах, че всичко ще е така, както казваше в писмото!

— Вярвай, жено, вярвай! — засмя се бащата. — Вярвай не на мене, а на добрия български народ, защото от него ни е всичко това. Жив ли е той — не бой се, живи ще сме и ние на този свят.

ПРОЛЕТНА БОРБА

— У-у, мари, Гено, знаеш ли, че нашите щели да се борят на Кирил и Методия!

— Кои наши мари, Севдо?

— Че кои — не си ли чула още? Дечурлигата, учениците? Тези от „Христо Ботев“ с махленците от „Церковски“.

— Че как тъй ще се борят мари малки деца... Ти луда ли си!

— Знам ли ги — сами казват, наш Пенко казва... и Калинка също...

Така разговарят две съседки, застанали една срещу друга, през плета между дворовете си. А работата беше, че учениците от основното училище „Христо Ботев“ — „новото“, както го наричаха — бяха обявили пролетно съревнование на онези от старото училище „Цанко Церковски“ от долната махала.

Който е ходил нагоре от Луковит и реката Златна Панега, ще знае, че там има няколко големи и богати села с много будно население. Най-хубаво е най-горното от тях. То е на шосето за град Ловеч, разпростряно е между няколко красиви хълма, обрасли с високи прави дъбови дървета. В селото има магазини, кооперация, читалище с голям театрален салон. Имат си и две училища и прогимназия, а след 9 септември имат вече гимназия.

Когато се обяви Заема на свободата, големите почнаха да се надпреварват кой повече пари да запише. Учениците от гимназията и прогимназията се надпреварваха кой повече колетти ще събере за войниците на фронта. Тогава и малките от „Христо Ботев“ и „Церковски“ решиха да си обявят „пролетна борба“, да видят кой какво ще направи за училището си до празника на Кирил и Методий. Помагаха им и учителите, но оставяха сами учениците да намислят какво ще правят. Те им поръчаха да казват дома си, че на празника ще има борба, но да не обаждат каква ще бъде.

Щом се постопли времето, и борбата започна. Най-напред ботевци се събраха един неделен ден и почистиха целия училищен двор. Но и церковци не останаха надире. Те не само изметоха двора, но почистиха и старите мазета, в които вонеше непочистена смет от години.

Ботевци постлаха със сгурия пътеката от училището до улицата. Церковци пък донесоха камъчета от близката река и направиха две пътеки — от училището до улицата и до кладенеца, дето по-рано не можеше да се изгази от кал.

Ботевци накараха учителите да им планират градинки в двора и посадиha цели лехи с цветя. Но церковци не само посадиha цветя, а и разкопаха широкия двор и сестрите им и бацьовците посяха цели лехи с лук, чесън и фасул за кухнята на югославските деца. В селото имаше 40 такива деца. Цяла пролет ядоха децата от зеленчука на церковци, който те бяха отгледали.

Един ден церковци узнаха, че ботевци купили червени и оранжеви хартии, с които щели да украсят училището за празника. А церковци вече отдавна бяха си ги приготвили. Но те имаха и друго. Един от техните ученици имаше брат в София да се учи да рисува. Дойде си за Великден и нарисува портрета на Церковски на два метра височина. Скриха го и чакаха празника.

Наближаваше Кирил и Методий. Един неделен ден двадесет от по-големите момчета от церковци прерамчиха торбички с храна и казаха, че отиват на екскурзия в местността „Панков рид“. Върнаха се късно следобед.

Дойде и празникът. По селото се пръсна слух, че след обед в читалищния салон ще стане пролетната борба между ботевци и церковци. Всички се юрнаха нататък да гледат борбата. Наистина, на

сцената бяха застанали трима мъже: главните учители на „Ботев“ и „Церковски“ и малко по-настрана от тях — директорът на гимназията, който щеше да реши кой е победителят. Отпред стояха едно момиченце от „Ботев“ и едно момче от „Церковски“.

Почна състезанието. Пръв попита главният учител на „Ботев“, като се обърна към тяхното момиче:

— Кажи, Тинке, какво направи най-напред нашето училище за борбата?

— Господин учителю, ние първи почистихме двора на училището.

— А вие какво направихте, Марине? — обърна се главният учител на „Церковски“ към момчето.

— Ние пометохме училищния двор и изхвърлихме цяла кола смет от мазетата, господин учителю.

И продължаваха въпросите.

— Вие, ботевци?

— Постлахме със сгурия пътека до улицата.

— Вие, церковци?

— Постлахме с камъчета две пътечки — до улицата и до кладенеца.

— Вие, ботевци?

— Направихме хубава градинка с цветя.

— Ами вие, церковци?

— Ние пък посадихме цветя около оградата, а в двора отгледахме зеленчук за югославянчетата.

От залата се чува ръкопляскания и викове „браво!“

Състезанието продължи.

— Тинке, кажи какво още направи нашето училище?

— За празника украсихме училището с цветя и го обкичихме с висулки от цветни хартии.

— А вие, Марине?

— Ние имахме и цветя, и хартии и бате Петко нарисова голям портрет на нашия покровител, поета Цанко Церковски.

Чуха се пак ръкопляскания и „браво!“ В това време директорът на гимназията стана и се обърна към двете деца с въпрос:

— Имате ли да кажете още нещо, деца?

Тинка мълчеше, а Марин се обърна към залата и повика една жена с черна забрадка.

— Лельо Данке, качи се горе и кажи какво сме направили ние!

Жената беше вдовица с три дребни деца. През бунтовете стражарите бяха убили мъжа ѝ на път за Луковит. Жената се качи на сцената и застана срамежливо. Директорът на гимназията я попита:

— Кажи, стрино Данке, за какво те пита Марин?

— Господин директоре — почна жената, — тези деца ми направиха такова добро, каквото не съм от никого видяла.

— Какво добро? Я кажи да чуем всички!

— Нали знаете, имаме си две нивки на „Панков рид“. Не знам дали от лошата оран, или от какво, ама тази пролет като поникнаха едни бурени, та бяха задушили пшеницата. Чудех се как ще ги оплевя... децата ми слаби... и стана чудо невидено: една неделя бях отишла пак да плевя. По пътя се зададоха деца. Мислех си — де ли са тръгнали? Пък те право при мене. Двадесетина. Пък като се нахвърлиха — до следобед оплевиха и двете ниви... Да са живи и здрави! Всички бяха от долната махала, от церковците...

Но думите ѝ заглушиха бурни ръкопляскания и викове: „Браво! Браво на церковци, церковците...“

Директорът приближи и улови двете деца за ръцете.

— Мили деца — обърна се той към тях, — и двете училища сте се отличили, извършили сте много полезни и красиви неща. Но церковци са направили нещо много по-хубаво! Сторили добро дело, помогнали на бедна жена, спасили от глад и мъки цяла сирашка челяд. Тази година присъждам да бъде тяхна победата. Дано догодина ботевци ги надминат с някое още по-добро дело.

Но думите му не се чуха нататък, защото залата гърмеше от викове и ръкопляскания.

БРИГАДА НА ДОБРОТВОРЦИТЕ

Учебната година на село привършваше. Класният учител на трето отделение раздаде книжките на учениците. Обади им и радостната вест, че всички минават в четвърто отделение. Децата вдигнаха радостен шум. Но той ги усмири и весело им каза:

— Слушайте, деца, като ви пожелавам радостна ваканция, искам от вас едно обещание: всеки от вас през лятото да извърши поне едно добро дело. Да помогне с нещо, с което да заслужи похвала от всички, които чуят за това нещо... Разбрахте ли какво искам от вас?

— Разбрахме, господин учителю! — провикнаха се всички в един глас.

— Обещавате ли?

— Обещаваме! — ечна пак стаята.

— Добре. Сега довиждане, наесен по живо, по здраво! Не забравяйте обещанието си!

Ваканцията почна. След късо време на игри и свобода настъпи селска полска работа. Лете на село всички работят — и голямо, и малко. Изминаха юлските горещини, дойде Голяма Богородица. Не сетиха кога свърши и август. И ето че един ден децата праметнаха пак торбички и поеха път към училището.

Събраха се и децата от четвърто отделение. Учителят почна уроците, но за обещанието не обелваше зъб, като че съвсем беше забравил за него! Децата си шушукаха, поглеждаха го, но не смееха да му заговорят за обещанието.

Така измина времето чак до Димитровден. И една събота съвсем ненадейно, в часа по четене, учителят застла на катедрата и рече засмян:

— Деца, днеска няма да четем. Днес ще изпълним онова обещание от последния ден пролетес. Помните ли го какво беше, а?

— Помним! Помним! — развикаха се радостно децата.

— Който има да каже нещо, нека вдигне ръка!

В един миг над чиновете се издигна цяла гора от ръце — всички искаха да кажат по нещо.

— Снемете ръцете! — извика учителят. — Разбрах, че всички сте извършили по някоя добрина. Я да ги видим какви са те. Мирчо — обърна се той към едно малко момченце от най-предния чин, — я кажи да чуем каква добрина си направил ти през лятото!

Момченцето стана и за раз казва смутено и объркано:

— Аз... аз, господин учителю, такова... аз спасих лястовичетата под стряхата на нашия обор...

— Така ли... Много добре, Мирчо. Те са красиви и много полезни птичета. Ами от какво ги спаси, как ги спаси? Я разкажи!

— От нашия котарак...

Някои деца се изсмяха, но учителят ги смъмра и подкани Мирча:

— Е, разкажи де, как стана това?

— Лястовичките бяха свили гнездо под стряхата, до къшето на кирпичената ограда. И когато се излюпиха малките лястовичета, видях един път как нашият котарак се покачи на оградата и тъкмо щеше да измъкне пилците, аз го прогоних. Подире казах на баща и той закова една дъска на къшето, за да не може да ги достигне котаракът.

— Браво, Мирчо, ти си извършил много добро дело. Избавил си от смърт петте лястовичета и си спасил хората от хиляди вредни насекоми, с които се хранят лястовичките... А сега да чуем и другите какво добро са направили.

Децата се насърчиха и почнаха да разказват едно през друго. Алеко Банчин беше спасил прасенцата, да не ги удуши свинята — майка им. Бил сам дома. Свинята се опрасила и той отместил и завардил малките прасенца. Друг избавил теленце, което се било заплело в поводата си и щяло да загине. Трети отнесъл в полето колело на съсед, комуто се счупила на път колата.

А пък Атанас и Порката разказаха как избавили от удавяне в реката детето на една жена. Цялото село видяло и се чудило на храбростта им...

— Е, това е вече цял подвиг, момчета! — извика учителят. — За такава храброст медал се дава на спасителите.

В това време на най-задния чин бяха станали три момчета и говореха едновременно. Те бяха Дойчо Пецев, Васката и Паун. И тримата от горната махала.

Учителят ги спря.

— Чакайте, не може така всички наведнъж — нищо не ви се разбира! Я кажи ти, Васка, да чуем какво е станало. Ти ли извърши нещо?

— Не, господин учителю, ние всички.

— Кои вие?

— Ние — горненци. Дванадесет момчета от нашата махала.

— Какво направихте?

— Помогнахме на баба Боринка за царевицата ѝ. Нали тя е стара и много сиромахкиня. Умря синът ѝ по-лани, снаха ѝ се ожени и тя остана самичка. Пролетес роднини ѝ засяха една нивица с царевица. Подире момичетата и ергените ѝ я прекопаха един неделен ден. Като дойде време да се берат царевиците, всеки си тръгна по своето и нямаше кой да ѝ помогне. Веднъж Паун я видял, като сама бере царевици и ги пренася дома на гръб. „Хайде — каже — да ѝ помогнем в неделя. Ще съберем децата от нашата махала и ще оберем царевицата. Татко дава нашата кола с ритлите да ѝ ги превозим...“ За един ден обрахме и превозихме всичките царевици... Това е... Вечерта баба Боринка закла петела и ни гощава... „И прасе да имам, казва, щях да го заколя да ви нагостя, защото сте добри момчета, ама нямам!...“

— Браво! Браво, Васка! Право е казала бабичката — вие сте извършили най-благородното дело: помогнали сте на една стара и бедна жена... И другите сте добри. Всичките сте добри. Изпълнихте достойно обещанието си. Аз се гордея с вас. Да мога — ще разкажа на всички българчета, да видят какво сте сторили, за пример да ви имат!

Издание:

Георги Райчев

Най-хубавото птиче

Съставителство и редакция: Николай Янков

Редактор: Симеон Султанов

Художник: Иван Кьосев

Художествен редактор: Магда Абазова

Технически редактор: Ветка Гуджунова

Коректор: Славка Иванова

Издателство „Български писател“, София, 1962

ДПК „Димитър Благоев“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.